

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Heidi Pauna ja Minna Ruottinen

Ikäihmisille suunnatun opetuksen kehittäminen

Koulutuskokonaisuuden tuotteistus Espoon
työväenopistossa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Geronomi (AMK)

Vanhustyön koulutusohjelma

Opinnäytetyö

20.11.2019

<p>Tekijät Otsikko</p> <p>Sivumäärä Aika</p>	<p>Heidi Pauna, Minna Ruottinen Ikäihmisille suunnatun opetuksen kehittäminen – Koulutuskokonaisuuden tuotteistus Espoon työväenopistossa</p> <p>64 sivua + 6 liitettä 20.11.2019</p>
<p>Tutkinto</p>	<p>Geronomi (AMK)</p>
<p>Tutkinto-ohjelma</p>	<p>Vanhustyön tutkinto-ohjelma</p>
<p>Suuntautumisvaihtoehto</p>	<p>Vanhustyö</p>
<p>Ohjaajat</p>	<p>Lehtori Satu Vahaluoto Lehtori Mia Rosenström</p>
<p>Elinikäisen oppimisen mahdollistaminen koko elämänkaaren ajan edellyttää ikääntyneiden huomioon ottamista opetuksen suunnittelussa ja järjestämisessä. Ikäihmisten oppimisen tukeminen edellyttää opettajalta ikääntyneiden oppimiseen ja opettamiseen liittyvien erityispiirteiden tunnistamista. Ikäihmiset ovat suuri käyttäjäryhmä kansalaisopistoissa, joissa opettajien valmiudet tukea ikääntynyttä oppijaa ovat vaihtelevia ja osin puutteellisia.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä opettajien tietämystä ikääntyneiden oppijoiden erityispiirteistä, parantaa ikäihmisten oppimiskokemuksia ja tukea elinikäistä oppimista. Opettajien kouluttaminen edistää ikäihmisten oppimismahdollisuuksia, mikä tukee heidän toimintakykyään, yhteiskunnallista osallisuuttaan ja aktiivista ikääntymistä. Monimuotoisen opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää ikäihmisille suunnattua opetusta tuotteistamalla kansalaisopistojen tuntiopettajille kohdennettu koulutuskokonaisuus. Tehtävinä oli selvittää, mitä erikoisosaamista ikäihmisten opettaminen vaatii ja millainen koulutuskokonaisuus on kohderyhmäänsä kiinnostava ja markkinointikelpoinen. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina oli Espoon työväenopisto.</p> <p>Kehitystehtävän teorettinen viitekehys muodostui aktiivisen ikääntymisen, elinikäisen oppimisen, aikuiskasvatustieteen ja kasvatuserontologian tietoperustoista. Menetelminä käytettiin yhteiskehittelyä, havainnointia ja palautekyselyä. Tuotteistamisprosessissa hyödynnettiin tuotteistamisen ja osallistamisen menetelmiä sekä koulutussuunnittelun perusteita. Tuotteistamisprosessin tavoitteena oli kehittää koulutuskokonaisuus markkinointikelpoiseksi. Prosessi sisälsi alkukartoituksen, koulutuksen suunnittelun ja pilotoinnin sekä tuotekuvauksen laatimisen osallistumistodistuksineen.</p> <p>Tarve ikääntyneiden opetusta koskevalle koulutukselle on olemassa ja lisääntyy edelleen. Opettajilla on aitoa kiinnostusta tukea ikääntynyttä oppijaa ja kehittää ammattitaitoaan. Jotta opetustapahtuma tukisi kokonaisvaltaisesti ikäihmistä, pedagogisen osaamisen rinnalle tarvitaan tietämystä vanhuuden kokemuksellisuudesta ja gerontologista osaamista. Ikäihmisten erityispiirteet huomioon ottaen opetus mahdollistaa voimaannuttavan ja positiivisen oppimiskokemuksen, joka tukee aktiivista ikääntymistä ja elinikäistä oppimista.</p>	
<p>Avainsanat</p>	<p>elinikäinen oppiminen, kasvatuserontologia, kansalaisopisto, ikääntynyt oppija</p>

Authors Title Number of Pages Date	Heidi Pauna, Minna Ruottinen Developing Teaching of Elderly People in Adult Education Centers 64 pages + 6 appendices November 2019
Degree	Bachelor of Social Services and Health Care
Degree Programme	Elderly Care
Instructors	Satu Vahaluoto, Senior Lecturer Mia Rosenström, Senior Lecturer
<p>Making lifelong learning possible for everyone requires paying attention to elderly people's characteristics when organizing teaching for elderly. Elderly people are a big user group at the Adult Education Centers, which needs to be acknowledged when planning and practicing teaching. Teachers there need more knowledge about characteristics of elderly and ways to support old people's learning process. The aim of our thesis was to increase the knowledge of the teachers at the Adult Education Centers about older persons' characteristics, improve elderly people's learning experiences and support lifelong learning by productising an education package that includes two different training sessions and a guide about educating elderly people. Our purpose was to find out what kind of skills and knowledge teachers are required to have when it comes to teaching elderly and what the education package needs to include to be interesting for the teachers to participate.</p> <p>In our developing process, the framework consisted of theories of lifelong learning, active ageing, educational gerontology and adult education. As methods we used codeveloping, observation and collecting feedback. Our productization process included groundwork about the subject, workshop organized by us, planning of the second training, piloting the training and observing and collecting feedback from the educations. We also made a product description and a certificate of participating in the education.</p> <p>We were able to develop an education package that is informative, that helps teachers understand ageing and its effect on people and their learning and which gives teachers knowledge and preparedness to support elderly people's learning process. Teachers got theoretic information, practical help for their work and gerontologic perspective that they can add to pedagogic knowledge. We were able to make education package that is easy to market to other Adult Education Centers country wide.</p> <p>Teachers are interested to educate themselves and develop their professional skills when it comes to teaching elderly. By educating teachers we can increase learning possibilities for elderly, which supports their performance, helps them being part of the society and sustains active ageing. If we want to develop teaching to make it more suitable for elderly, we also need to bring gerontologic knowledge into pedagogic field. And if we manage to acknowledge elderly people's characteristics in teaching, we are able to give them an empowering and positive learning experience that supports active ageing and lifelong learning for elderly people.</p>	
Keywords	lifelong learning, educational gerontology, adult education center, elderly

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Teoreettiset lähtökohdat	4
2.1	Tausta	4
2.2	Käsitteistö	6
2.3	Aktiivinen ikääntyminen	7
2.4	Elinikäinen oppiminen	10
2.5	Aikuiskasvatustiede ja kasvatuserontologia	14
3	Menetelmät	23
3.1	Yhteiskehittely	23
3.2	Havainnointi	24
3.3	Palautteen kerääminen	24
4	Tuotteistamisprosessi	26
4.1	Tuotteistaminen	27
4.2	Osallistaminen	28
4.3	Alkukartoitus	30
4.3.1	Työpajassa kerätty opettajien kokemustieto	31
4.3.2	Koulutuksista havainnoimalla kerätty tieto	33
4.3.3	Palaute ensimmäisestä koulutuksesta	36
4.4	Koulutuskokonaisuuden tuotteistaminen	41
4.4.1	Koulutuksen suunnittelu ja pilotointi	42
4.4.2	Palaute pilotoidusta koulutuksesta	47
4.4.3	Tuotekuvaus koulutuskokonaisuudesta	50
5	Pohdinta	52
5.1	Yhteenveto	52
5.2	Kehittämistyön analysointi	56
5.3	Jatkokehittämistarpeet	62
	Lähteet	65

Liitteet

Liite 1. Tiedote opinnäytetyöstä

Liite 2. Suostumuslomake

Liite 3. Työpajan ennakkotehtävä

Liite 4. Palautelomakkeet

Liite 5. Tuotekuvaus

Liite 6. Koulutustodistus

1 Johdanto

Elinikäisen oppimisen ei pitäisi päättyä aktiivisen työiän myötä vaan jatkua koko elämänkaaren ajan. Ikääntymiseen liittyy oppimiseen vaikuttavia erityispiirteitä, mikä edellyttää ikääntyneiden oppijoiden huomioon ottamista heille suunnatun opetuksen suunnittelussa ja järjestämisessä sekä heitä opettavilta henkilöiltä tuon erityisyyden tunnistamista, jotta oppimistapahtumasta muodostuisi ikäihmiselle mahdollisimman voimaannuttava ja positiivinen oppimiskokemus (Paloniemi 2007: 234–247). Ikäihmisten oppimismahdollisuuksien tukeminen edistää aktiivista ikääntymistä pitämällä toimintakykyä yllä ja luo edellytyksiä ikääntyneiden ihmisten yhteiskunnalliselle osallisuudelle (WHO 2002: 12–18).

Hallitustasolla on tehtävä toimia, jotta elinikäinen ja elämänlaajuinen oppiminen olisivat todellisuutta kaikille. Lisäksi tulee kiinnittää huomiota jo eläkkeelle siirtyneisiin kansalaisiin ja heidän tarvitsemiensa perustaitojen kehittämiseen, esimerkiksi tietotekniikan osalta, jotta he voivat säilyttää toimintakykynsä ja selviytyä nyky-yhteiskunnan ja maailman muutoksissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018: 13–16.) Vapaa sivistystyö on merkittävässä roolissa EU:n elinikäisen oppimisen politiikan mukaisten linjausten tukemisessa sekä kansalaisten hyvinvoinnin ja aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi (Manninen & Luukannel 2008: 38–41). Suomen Kuntaliiton sivistyspoliittisessa ohjelmassa on tiedostettu ikääntyneiden kasvava määrä, ja kansalaisopistojen palveluita koskevaan visioon vuodelle 2020 on kirjattu muun muassa palvelujen elämänmittaisuus ja -laajuisuus sekä ikäihmisten elämänvaiheeseen sopivan opetustarjonnan räätälöinti (Suomen Kuntaliitto 2011: 44).

Kansalaisopistot ovat ikäihmisten suosimia paikkoja oppia ja opiskella, mutta opettajien valmiudet tukea ikääntyntä oppijaa ovat niissä vaihtelevia ja osin puutteellisia (Paloniemi 2007: 224–225; Pättäri & Teräsahde & Harju & Manninen & Heikkinen 2019: 8, 167–169, 179, 187–188). Espoon työväenopistossa, jossa noin neljännes opiskelijoista on ikäihmisiä, tarve ikääntyneille suunnatun opetuksen kehittämiseen on tunnistettu, ja ikäihmisten oppimismahdollisuuksia on ryhdytty edistämään kouluttamalla opettajia kohtaamaan ja tukemaan ikääntyneitä oppijoita entistä paremmin (Omnia 2019). Opinnäytetyömme on osa Espoon työväenopistossa meneillään olevaa laajaa ikääntyneiden opetustoimintaa käsittelevää kehittämistyötä. Sen tuotoksena on syntynyt myös opiston julkaisema *Senioriopetuksen opas* (Omnia n.d.). Ikääntyneiden opettamiseen perehdyttävää koulutusta on Suomessa Espoon

työväenopiston lisäksi ollut tarjolla myös muutamissa muissa kansalaisopistoissa ja joissakin yliopistoissa. Ikääntyneisiin keskittyvää pedagogista kirjallisuutta on niukasti saatavilla. Aikuiskasvatusoppaat ovat osittain sovellettavissa ikääntyneisiin oppijoihin, mutta niissä ei ole otettu huomioon ikääntymisen erityispiirteitä.

Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä ikäihmisiä opettavien opettajien tietämystä ikääntyneiden oppijoiden erityispiirteistä, parantaa ikäihmisten oppimiskokemuksia ja tukea mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen. Opettajien tietämystä lisäämällä edistetään ikääntyneiden ihmisten oppimismahdollisuuksia ja sitä kautta tuetaan heidän toimintakykynsä ylläpitoa, yhteiskunnallista osallisuutta ja aktiivisen ikääntymisen toteutumista. Opinnäytetyömme tarkoituksena on kehittää kansalaisopistojen ikääntyneille oppijoille suunnattua opetusta tuotteistamalla *Senioriopetuksen oppaasta* (Omnia n.d.) ja kahdesta erisisältöisestä koulutuksesta muodostuva tuntiopettajille kohdennettu Senioriopetuksen koulutuskokonaisuus. Kokonaisuuden ensimmäinen koulutus on opistolla jo valmiiksi suunniteltu ja käytössä. Opinnäytetyömme kehitystyö keskittyy toisen koulutuksen suunnitteluun ja koulutuskokonaisuuden tuotteistamiseen. Käytämme prosessista nimitystä tuotteistaminen, sillä kyseessä on asiantuntijapalvelun muokkaaminen tuotteeksi markkinointia varten. Kehittämistyö on työelämälähtöinen. Kehittämiskysymykset opinnäytetyössämme ovat: 1) Mitä erikoisosaamista ikäihmisten opetus vaatii? 2) Millainen Senioriopetuksen koulutuskokonaisuus on kohderyhmäänsä kiinnostava ja markkinointikelpoinen? Kehittämiskysymykset ohjaavat opinnäytetyömme etenemistä ja tukevat tavoitteen saavuttamista.

Opinnäytetyömme kohteena ja hyödynsaajina ovat ensisijaisesti opistossa ikäihmisiä opettavat opettajat, joiden ammatillisia valmiuksia kouluttaminen edistää, sekä toissijaisesti opetuksessa mukana olevat ikääntyneet ihmiset, jotka saavat hyödyn toiminnastamme entistä laadukkaampana opetuksena opettajien kasvaneiden valmiuksien kautta. Työelämäkumppanimme hyötyy työstämme saamalla valmiin tuotoksen käyttöönsä ja markkinoitavakseen eteenpäin. Työelämäkumppani uskoo tuotokselle olevan tarvetta ja levikkimahdollisuuksia laajasti, ja heidän visionaan onkin koulutuskokonaisuuden markkinointi Suomen kaikkiin kansalaisopistoihin ja mahdollisesti myös muille soveltuville toimijoille. Hyödynsaajien joukko voi näin lopulta muodostua hyvin suureksi. Ikäihmisten osallisuutta ja aktiivista roolia tukemalla lisätään heidän mahdollisuuksiaan olla tuottavia vielä vanhuusiässä (WHO 2002: 12–18), mikä laajentaa hyödyt välillisesti yhteiskunnalliselle tasolle.

Opinnäytetyömme on monimuotoinen kehittämistyö, jossa tutkimustoiminnalla on vain vähäinen asema. Tutkimustyötä edustavat koulutustilaisuuksien havainnointi ja palautekysely. Kehittämistyötä teemme yhteiskehittelyn periaatteilla, koska haluamme hyödyntää opettajilla olevan laajan kokemusvarannon ikäihmisten opetustoiminnasta ja yhdistää siihen oman vanhustyön osaamisemme saadaksemme aikaan moninäkökulmaisen tuotoksen. Yhteiskehittelyn vahvuudeksi laskemme myös opettajien sitoutumisen osallisuuden kautta kehittämistyöhön ja sen tuotoksiin myös tulevaisuudessa (Metropolia Ammattikorkeakoulu n.d: 8–12), millä voidaan varmistaa ikääntyneiden opetustoiminnan jatkuva uudistuminen ja kehittyminen. Koulutuskokonaisuuden tuotteistaminen tapahtuu työelämäkumppanimme toimeksiannon mukaisesti ja tuotteistamisen teoreettista prosessikuvausta hyödyntäen. Osallistaminen kulkee menetelmänä mukana eri muodoissa läpi opinnäytetyöprosessin alun työpajasta valmiin koulutuksen opetusmetodeihin.

Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys rakentuu elinikäisen oppimisen, aktiivisen ikääntymisen ja kasvatuserontologian teorioille. Elinikäinen oppiminen ja aktiivinen ikääntyminen luovat perustan kehittämistyömme tavoitteille. Kasvatustieteellinen näkökulma on oleellinen pedagogisten ja didaktisten ratkaisujen ymmärtämisessä, ja se toimii lähtökohtana suunnitellessamme koulutuksen rakennetta, opetusmenetelmiä ja sisältöä. Gerontologinen tieto korostuu ikääntymismuutoksia, niiden vaikutuksia oppimiseen ja vanhuutta elämänvaiheena tarkasteltaessa sekä ikääntyneen oppijan tarpeita ja ominaispiirteitä kartoittaessamme.

2 Teoreettiset lähtökohdat

2.1 Tausta

Opinnäytetyömme työelämäkumppanina ja toimintaympäristönä toimi Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnian (Omnia) alainen Espoon työväenopisto, joka on yksi maamme kansalaisopistoista ja edustaa opetusmuotona vapaata sivistystyötä. Vapaasta sivistystyöstä annetun lain (1998/632) mukaan vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteella koulutusta, joka tukee yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta. Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä ja hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, monikulttuurisuuden, kestävän kehityksen ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä painottuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus. Kansalais- ja työväenopistot kuuluvat vapaan sivistystyön piiriin. (Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/632.) Olennaista vapaan sivistystyön järjestämässä koulutuksessa on se, ettei se ole tutkintotavoitteista eikä lainsäädännöllä säädellyä sen sisältöjä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018: 41).

Kansalaisopistot tarjoavat elinikäisen oppimisen periaatteet lähtökohtanaan tutkintoon johtamattomia opintoja, joihin ei ole ikä- tai pohjakoulutusvaatimuksia. Opintoihin hakeutuminen perustuu opiskelijan omiin oppimis- ja kehittymishaluihin. Kansalaisopistojen toiminnalle on ominaista paikallisuus, helppo saavutettavuus ja kansalaisten aktiivisuuden tukeminen. (Kansalaisopistojen liitto 2019; Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/632.) Kansalaisopistot tekevät verkostomaista yhteistyötä paikallisten ja alueellisten toimijoiden kanssa täydentäen niiden toimintaa ja laajentaen monenlaisten asiakasryhmien osallistumismahdollisuuksia. Opistoille on tunnusomaista toimintansa näkyväksi tekeminen ja osaamisen taidokas jakaminen tuotteistamisen avulla. (Suomen Kuntaliitto 2011: 45.)

Espoon työväenopistossa on tavoitteena tarjota ikäsensitiivistä opetusta kaikille oppijoille iästä riippumatta, mikä tarkoittaa eri-ikäisten oppijoiden huomioon ottamista yksilöllisesti ja jokaisen erityistarpeita kuunnellen. Ikäsensitiivisyyteen kiinnitetään erityistä huomiota niin ilmaisuihin ja viestinnässä kuin myös käytännön toiminnassa. Kaikki opiston kurssit ovat ikärajattomia. Opistolla on meneillään laaja ikäänntyneiden opetustoimintaan kohdentuva kehittämistyö, jonka taustalla on ollut pohdinta ikäänntyneiden opiskelijoiden erityistarpeista ja eroista muihin oppijoihin nähden sekä

tavoite lisätä ikääntyneiden opiskelijoiden arvostusta. Työelämäkumppanimme mukaan erityisesti opiston tuntiopettajien kasvatuserontologinen tietotaito on hyvin vaihtelevaa, ja samalla haasteena on ollut saada heidät osallistumaan koulutuksiin.

Kehittämistyön yhtenä hankkeena opisto on julkaissut sähköisesti *Senioriopetuksen oppaan* (Omnia n.d.) ikäihmisten opetuksesta vastaavien tuntiopettajien työn suunnittelun ja toteutuksen tueksi. Opas on vapaasti kaikkien luettavissa Omnian nettisivujen kautta. Oppaan rinnalla opistolla on ollut käytössä opettajille suunnattu ikäihmisten opettamiseen perehdyttävä koulutus. Toiselle erisisältöiselle koulutukselle on havaittu tarve kokonaisuuden laajentamiseksi. Kahden koulutuksen toivottiin muodostavan yhtenäisen, toisiaan täydentävä kokonaisuus siten, että kumpikin koulutus on mielekäs myös itsenäisenä osana. Saamassamme toimeksiannossa kahdesta koulutuksesta ja *Senioriopetuksen oppaasta* (Omnia n.d.) oli määrä tuotteistaa Senioriopetuksen koulutuskokonaisuus. Työelämäkumppanimme määritteli toimeksiantajana valmiin tuotoksen tavoitteet, joissa koulutusten houkuttelevuus oli avainasemassa, jotta tuntiopettajat innostuvat osallistumaan niihin vapaaehtoisesti omalla ajallaan. Houkuttelevuuden kriteereiksi määriteltiin koulutuksen toteutustavan kiinnostavuus ja viihdyttävyyys eli niin sanottu ”kiva tekeminen” sekä asiasisällön käytännönläheisyys ja luotettavuus. Työn edetessä opinnäytetyömme päätehtäväksi muodostui koulutuskokonaisuuden tuotteistamista vahvemmin toisen koulutuksen suunnittelu ja sen koulutusmateriaalin tuottaminen.

Ikääntyneille suunnatun opetustoiminnan kehittämistä on Espoon työväenopiston lisäksi tehty Suomessa aiemmin muun muassa Kuopion kansalaisopistossa, jossa ikäihmisten opetustoiminnan kehittäminen on yhden koulutussuunnittelijan erityisvastuulla, ja Järvi-Suomen kansalaisopistossa, jossa se on kuulunut vuosina 2017–2018 toteutettuun Seniori rulettia -nimiseen laatu- ja kehittämishankkeeseen. Hankkeen yhtenä tavoitteena on ollut henkilöstön kasvatuserontologisten taitojen kehittäminen. (Markkanen 2017; Partanen 2018.) Itä-Suomen yliopistossa on puolestaan ollut tarjolla verkkokurssi ”Senioripedagogiikka sosiaalipedagogisesta viitekehiksestä”. Kurssi on kaksiosainen ja sen tavoitteena on antaa lyhyt oppimäärä senioripedagogiseen ajatteluun ikääntyneiden oppijoiden parissa työskenteleville. (Okulov 2018.)

Euroopan Komission Elinikäisen oppimisen toimintaohjelman tuella toteutetussa EduSenior -projektissa Evaluation toolkit on seniors education to improve their quality of life tehtiin yhteistyötä seitsemän eri eurooppalaisen instituution välillä. Siinä olivat

mukana Suomesta Helsingin yliopiston Kehittämis- ja koulutuspalvelut. Projektin päätuotoksina syntyivät oppaat *Senioreiden koulutus ja elämänlaatu* sekä *Seniorikoulutuksen laadunarvioinnin työkalupakki - Parempaa elämänlaatua senioreille*, jotka on suunnattu kursseja ja aktiviteetteja ikääntyneille oppijoille tarjoaville koulutuslaitoksille. (Eduseniior n.d.) Kartoituksemme perusteella kansainvälisiä ikääntyneille suunnatun opettamisen kehittämistä käsitteleviä tutkimuksia tai artikkeleita on hyvin heikosti saatavilla ja käytettävissä. Tutkimustoiminta keskittyy elinikäiseen oppimiseen ja aktiiviseen ikääntymiseen tai ikäihmisten opiskeluun, mutta pedagoginen ja opetustoimintaa järjestävän tahon näkökulma jäivät niistä puuttumaan.

2.2 Käsitteistö

Käytämme opinnäytetyössämme termiä ikääntynyt oppija kuvaamaan opiston asiakkaina olevia ikäihmisiä. Opiston käytäntönä on käyttää ikääntyneistä ihmisistä termiä seniori. Päädyimme käyttämään omassa kirjallisessa raportoinnissamme opiston linjasta poiketen termejä ikääntynyt ja ikäihminen, koska ne ovat vakiintuneet käsitteinä käyttöömmme vanhustyön opinnoissamme. Toimiessamme opistolla ja sinne tuotettavissa materiaaleissa käytimme termiä seniori tai senioriopiskelija. Opiston ikäsensitiivistä linjaa noudattaen emme rajaa kyseessä olevaa kohderyhmää kronologisella ikärajalta.

Espoon työväenopisto käyttää ikääntyneille ihmisille kohdennetusta ja heidän erityistarpeensa oppijoina huomioivasta käytännön opetustoiminnasta termiä senioriopetus. Aikuiskasvatukseen ja kasvatusgerontologiaan perustuvaa ikääntyneitä oppijoita koskevaa teoreettista viitekehystä ja sen ohjaamaa senioriopetuksen suunnittelua ja käytännön toteutusta kutsutaan opistolla senioripedagogiikaksi. Opinnäytetyössämme käytämme näiden käsitteiden sijaan pääsääntöisesti omalle ammattialallemme vakiintunutta sanastoa. Tuotteistamisen kohteena oleva *Senioripedagogiikan koulutuskokonaisuus* on nimetty opiston linjan mukaisesti.

Opistolla tarkoitamme tässä opinnäytetyössä Espoon työväenopistoa, mikäli emme toisin ilmoita. Vaikka Espoon työväenopisto toimi opinnäytetyöemme toimintaympäristönä koko prosessin ajan, tuotoksena syntynyt valmis koulutuskokonaisuus ei ole sidoksissa kehittämissympäristöönsä. Opisto voidaankin sen yhteydessä mieltää koskemaan yleisellä tasolla koko Suomen kansalaisopistojen kenttää.

Opiston opettajilla tarkoitamme sekä opistolla vakinaisessa työsuhteessa opettavia niin sanottuja omia opettajia että useimmiten osa-aikaisessa työsuhteessa työskenteleviä niin sanottuja tuntiopettajia, joiden määrä opistolla on suuri (noin 500–700 henkilöä). Osa tuntiopettajista opettaa opistolla säännöllisesti ja pitkäaikaisesti, osa kertaluontoisesti.

Koulutuksella tarkoitamme ennalta suunniteltua ja ajalliselta kestoaltaan määriteltyä, tavoitteellista opetustilannetta, joka on toistettavissa samansisältöisenä myös eri ohjaajien toteuttamana. Koulutuskokonaisuus on itsenäisistä osista koostuva tuotteistettu ja markkinoitavissa oleva pedagoginen tuote.

2.3 Aktiivinen ikääntyminen

Aktiivinen ikääntyminen koskee niin yksilöä kuin väestöryhmiä. Se antaa ihmisille mahdollisuuden ymmärtää fyysisen, sosiaalisen ja psyykkisen hyvinvoinnin merkityksen koko elinkaaren ajan ja osallistua yhteiskunnallisesti halujensa, toiveidensa ja kykyjensä mukaan. WHO on määritellyt aktiivisen ikääntymisen prosessina, jonka tarkoitus on parantaa ikääntyneen elämänlaatua varmistamalla mahdollisuudet turvallisuuteen, terveyteen ja osallistumiseen. Aktiivinen elämä tarkoittaa työelämään kuulumista, fyysistä aktiivisuutta, sosiaalista kanssakäymistä ja osallistumista taloudelliseen, kulttuuriseen ja hengelliseen yhteiskuntaan. (WHO 2002: 12.) Aktiivisen ikääntymisen viitekehystä on toisaalta kritisoitu paineiden luomisesta elää aktiivista ja itsenäistä elämää silloinkin, kun omat voimavarat tai halu eivät sitä tue (Heikkinen 2002: 28–29).

Ikäihmiset ovat arvokas, usein unohdettu resurssiryhmä, joka voi antaa panoksensa yhteiskuntaan. Väestö ikääntyy maailmanlaajuisesti vauhdilla, ja nyt on alettava toimia kansainvälisellä, valtiollisella ja yksilön tasolla, jotta valtioilla on varaa siihen. Erityisesti Euroopassa ikääntyvän väestön osuus kasvaa muihin väestöryhmiin nähden tulevaisuudessa, sillä ihmiset elävät pidempään ja syntyvyys on vähentynyt. Välttämättömänä osana ratkaisua nähdään aktiivisen ikääntymisen suositusten, linjausten, käytäntöjen ja ohjelmien tukeminen ja huomioon ottaminen niin politiikassa kuin yksilöiden elämässä. (WHO 2002: 6–9.)

Aktiivisen ikääntymisen määritelmä perustuu ikäihmisten ihmisoikeuksien tunnustukseen ja YK:n periaatteisiin itsenäisyydestä, osallistumisesta, arvokkuudesta, hoivasta ja itsensä toteuttamisesta. Tunnustuksen ja periaatteiden tarkoituksena on

muuttaa ikääntymiseen kohdistuvan strategisen suunnittelun lähtökohdat ja ajatus ikäihmisten passiivisena tekemisen kohteena olemisesta heidän oikeuksien tunnustamiseen sekä tasa-arvoiseen mahdollisuuteen ja kohteluun kaikilla elämän osa-alueilla. Aktiivisen ikääntymisen ajatusmalli tukee ikääntyvien vastuuta osallistua poliittisiin prosesseihin sekä yhteiskunnan toimintoihin. Monet pitkäaikaissairaudet heikentävät ikääntyvien toimintakyvyn eri osa-alueita, mitä voitaisiin ehkäistä tai ainakin siirtää myöhemmäksi, jos aikuisiällä tehtäisiin valintoja, jotka tukevat myös aktiivista ikääntymistä. Ikääntymiseen tulisikin kiinnittää huomiota jo aikuisten ja työikäisten kohdalla niin yksilön kuin yhteiskunnan tasolla, jotta aktiivinen ikääntyminen varmistuisi. Tässä kaikella on vaikutusta; yksilön omilla valinnoilla, perheiden toiminnalla, kulttuurilla, yhteiskunnan toimilla ja poliittisilla linjauksilla. Aktiivisen ikääntymisen takaaminen hyödyttää yhteiskuntaa ja yksilöä, kun ikäihmiset pysyvät pidempään toimintakykyisinä ja voivat näin antaa oman panoksensa yhteiskunnalle. (WHO 2002: 12–18.)

Koskinen (2004: 42–46) kuvailee Tornstamin vuonna 1982 esittämää prosessimallia, jossa voimavarat, eri toimintaympäristöt ja elämänlaatu vaikuttavat toisiinsa. Voimavarat ovat vahvuuksia ja hyviä asioita, jotka toimivat ihmisen elämässä resursseina. Ikäihminen käyttää voimavarojaan toimimiseen eri elämän osa-alueilla, eri paikoissa ja eri toiminnoissa. Näiden toimintojen ja toiminnan kautta hän vaikuttaa omaan ja muiden hyvinvointiin sekä elämänlaatuun. Hyvinvointi ja hyvä elämänlaatu sekä niiden paraneminen luovat voimavararesursseja, mikä edelleen vaikuttaa toimintaan. Kaikilla ihmisillä on voimavaroja, ja ihmiset voivat toimia voimavarana yhteiskunnassa. Ikääntyvät voivat itse vaikuttaa omiin voimavarioihinsa, ja ikäihmisten voimavaroja voidaan lisätä yhteiskunnan toimenpiteillä, muun muassa luomalla opiskelumahdollisuuksia. Voimavarana voi toimia esimerkiksi mielenkiintoinen vapaa-ajan toiminta tai tekeminen, jossa voi toteuttaa itseään. Kun yhteiskunta tukee ikäihmisten voimavaroja, se myös vastavuoroisesti vahvistaa ikäihmisten mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa voimavarana. Voimavaranäkökulma ja voimavaralähtöisyys ovat isossa roolissa ikääntyvien aktiivisuuden tukemisessa. (Koskinen 2004: 42–60.)

Aktiivinen elämänote on yksi onnistuvan vanhenemisen pääkomponenteista. Aktiivisessa elämänotteessa korostuvat ihmissuhteet sekä produktiiviset aktiviteetit. Onnistuvaan vanhenemiseen sisältyy myös kognitiivisen ja fyysisen toimintakyvyn ylläpitäminen. Aktiivisen ikääntymisen käsitteeseen sisältyy fyysisen aktiivisuuden ja sosiaalisten verkostojen ylläpitäminen, uusien asioiden oppiminen muun muassa

elinikäisen oppimisen muodossa sekä harrastukset ja yleensäkin osallistuminen sosiaaliseen toimintaan. Iäkkäiden ihmisten hyvinvointia voidaan lisätä vahvistamalla onnistuvaan vanhenemiseen sisältyviä tekijöitä. (Heikkinen 2013: 393–399.)

Manninen (2018) tutki kansalaisopistojen aikuisopiskelijoita, heidän syitänsä osallistua kansalaisopistojen kursseille, opiskelijoiden jakautumista eri kursseille ja kurssien tuottamia hyötyjä opiskelijoille. Tutkimukseen osallistujat olivat käyneet yhden tai useamman kurssin (osa yli sata), ja osallistujien ominaisuudeksi oli rajattu, että heidän oli tullut opiskella vähintään kolmena eri vuotena elämänsä aikana kansalaisopistossa. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat käyneet kolmella tai useammalla kurssilla eli ovat niin sanotusti kansalaisopiston kurssien suurkuluttajia. Tutkimuksen haastatteluihin ja kyselyyn vastanneiden joukoissa osallistujien keski-ikä oli molemmissa yli 55 vuotta, mikä kertoo siitä, että kursseille osallistuvat ovat pääsääntöisesti ikääntyviä ihmisiä. (Manninen 2018: 51–53.) Mannisen ja Luukanteleen (2008) tekemässä tutkimuksessa omaehtoisen aikuisopiskelun vaikutuksista myös näkyy sama ilmiö. Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa opiskelevien kyselyyn osallistuneiden aikuisten määrä painottuu yli 50-vuotiaisiin ja eläkeikäisten määrä on muihin ikäryhmiin nähden vahvasti edustettuna. (Manninen & Luukannel 2008: 31–32.)

Kansalaisopiston kursseille ei osallistuta oppivelvollisuudesta, vaan opiskelemaan hakeutuminen on omavalintaista ja yksilön omista motiiveista lähtevää. Motiivina voi toimia välineelliset tavoitteet, jotka liittyvät työhön, kuten osaamisen lisääminen tai pätevyyden hankkiminen. Myös itse opiskeluun liittyvät sisällölliset tekijät, esimerkiksi aihetta kohtaan oleva kiinnostus ja mahdollisuus sosiaaliseen vuorovaikutukseen ryhmässä, voivat olla syynä kurssille hakeutumiseen. Kurssille osallistumiseen vaikuttavat myös aikaisemmat koulutukseen liittyvät kokemukset, elämäntilanne ja opiston kurssitarjonta. Osallistumisen syitä selittävät myös käytännölliset syyt, esimerkiksi opiston laitteiden ja välineiden käyttö omaan tarkoitukseen. Mannisen (2018) tutkimuksessa osallistumissyitä jaotellaan kolmeen pääryhmään, toiminnallisiin, välineellisiin tai päämäärätavoitteellisiin ja oppimistavoitteisiin liittyviin. (Manninen 2018: 54–62.)

Yksi kansalaisopistojen tehtävä on lisätä aktiivista kansalaisuutta, joka näkyy ystäväverkostojen syntyminenä, yhteisöön kuulumisen tunteen lisääntymisenä, toimintana oman asuin- ja lähialueen hyväksi. Lisäksi luottamus kanssaihmiin ja päättäjiin vahvistuu, sekä vapaaehtoistyö lisääntyy. Kansalaisopistojen kursseista

hyötyy isompi joukko ihmisiä kurssilla käyvän yksilön kautta, kun yksilön aktiivisuus kansalaisena lisääntyy. (Manninen 2018: 27–28.) Aktiivisuus on yhteydessä myös ihmisen kokemaan elämän tarkoituksellisuuden tunteeseen, sillä sitä vahvistavat muun muassa mielekäs harrastus, toiminta, sitoutuminen sekä luovuus. Harrastus ja mielekäs toiminta ovat tärkeitä elämän tarkoituksellisuuden kannalta, sillä ne pitävät niin mielen kuin ruumiinkin vireänä ja sitä kautta tuovat merkitystä elämään. Harrastukset ja erilaiset toiminnat vahvistavat myös ihmisen kokemusta olemassa olosta. (Read 2013: 251.)

Mannisen (2018) tekemässä tutkimuksessa selvisi aktiiviseen kansalaisuuteen liittyvät hyödyt, joita kansalaisopistojen kursseille osallistuneet olivat saaneet. Näitä hyötyjä olivat muun muassa yhteiskunnallisen osallistumisen, sosiaalisen vuorovaikutuksen, kulttuuriosaamisen ja suvaitsevuuksien lisääntyminen sekä erilaisten ihmisten kohtaaminen ja uusien ystävyksien ja verkostojen syntyminen ja medialukutaidon kehittyminen. Erityisesti ystäväverkoston laajeneminen, muiden näkemysten lisääntyvä arvostus, tunne laajempaan yhteisöön kuulumisesta ja luottamuksen lisääntyminen nousivat esiin vahvoina hyötyinä. Lisäksi kansalaisopiston kursseille osallistuminen on lisännyt kiinnostusta omaa asuinkuntaa koskeviin asioihin, kuntapolitiikkaan ja vapaaehtoistoimintaan, aktiivista toimimista lähialueen hyväksi sekä luottamusta päätöksentekijöihin. (Manninen 2018: 65–68.)

Kansalaisopistojen kursseille osallistuneet saivat myös toimijuuteen liittyviä hyötyjä. Toimijuuteen liittyvät hyödyt kuvaavat oman elämän hallintaa, kokemusta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja tehdä elämänsä valintoja. Käsitteinä toimijuuteen sisältyy muun muassa minäpystyvyys ja kokemus elämän tarkoituksellisuudesta. Kansalaisopiston opiskelijat tunnistivat kurssien myötä saaneensa itseluottamusta, lisää luottamusta omaan osaamiseensa, aikastruktuuria, uusia aktiviteetteja, itsensä toteuttamisen ja tekemisen iloa, ja heidän elämänsä hallinnan tunteensa oli lisääntynyt. (Manninen 2018: 62–65.)

2.4 Elinikäinen oppiminen

Oppimista tapahtuu läpi ihmisen elämän, ja tätä nimitetään elinikäiseksi oppimiseksi. Elinikäistä oppimista voi tarkastella yksilön läpi elämän harjoittamana toimintana sekä koulutuspolitiikan punaisena lankana, jolla pyritään varmistamaan mahdollisuudet yksilön oppimiselle ikään tai elämänsä vaiheeseen katsomatta (Tikkanen 2013: 509). Koko eliniän jatkuva koulutus on laajennettu koskemaan koko väestöä, koska

kansalaiset ovat nykyään enemmän kiinnostuneita oppimisesta kaikissa elämänvaiheissa, mikä näkyy myös kansalais- ja työväenopistojen suosiona (Silvennoinen & Tulkki 1998: 10).

1960-luvun puolivälissä Unesco toi kansainväliseen keskusteluun teeman elinikäinen kasvatusta. Suomessa tämä teema alkoi näkyä 1980-luvun lopulla, ja vuonna 1994 alettiin puhua elinikäisestä oppimisesta. Siinä näkökulma painottui jo enemmän oppimis- ja opiskelijalähtöiseksi, ja formaalin koulutusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuvasta oppimisesta alettiin kiinnostua. (Sallila 2009: 7–10.) Vuonna 1996 Euroopan parlamentti ja neuvosto julistivat kyseisen vuoden ”elinikäisen oppimisen vuodeksi” koko Euroopassa. Julistuksessa tavoitteeksi asetettiin edistää yksilöiden omaa kehittymistä ja aloitteellisuutta, sopeutumista työelämään ja yhteiskuntaan, osallistumistaan päätöksentekoprosesseihin sekä kykyä sopeutua taloudellisiin, teknologisiin ja sosiaalisiin muutoksiin. Silloin eurooppalaisille elinikäinen oppiminen merkitsi yksilön voimavarojen jatkuvaa kehittämistä kunkin omilla ehdoilla ja vastuulla. Tämä tarkoitti sitä, että jokaisella nähtiin olevan voimavaroja, joita pitäisi kehittää ja ottaa täysipainoisemmin käyttöön niin yksilön kuin yhteiskunnankin eduksi. (Silvennoinen & Tulkki 1998: 9–10.)

1990-luvun lopulta nykypäivään asti elinikäisen oppimisen näkökulma on korostunut erityisesti aikuiskasvatuksen koulutuspolitiikassa. Elinikäisen oppimisen käsite kuitenkin kytetään talouden ja työelämän tarpeita palvelevaksi, ja sen tavoitteet on liitetty työllisyyteen, tuottavuuteen ja kilpailukykyyn sekä eri yhteiskunnallisten väestöryhmien välisten erojen tasoittamiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että osa yhteiskuntaryhmistä kuten eläkeläiset ja ikääntyneet jäävät herkästi elinikäisen oppimisen ulkopuolelle. Elinikäisen oppimisen teemaa ja käsitettä on käytetty erilaisissa tarkoituksissa, ja sen avulla esimerkiksi vallanpitäjät voivat perustella omia tarkoituksiaan muun muassa keinona sopeuttaa väestöä jatkuviin muutoksiin. Ennen kaikkea elinikäisessä oppimisessä korostuu työelämän tarpeet. (Sallila 2009: 7–10.)

Elinikäinen oppiminen on tärkeää ikääntyvien työntekijöiden kannalta. Monilla ikääntyvillä työntekijöillä peruskoulutus on hankittu 1950–1970 -luvulla, eikä sitä ole päivitetty sen jälkeen. Ikääntyneen työntekijän koulutuksen täydentäminen ja oppimisen ylläpitäminen helpottavat työelämän muuttuvista vaatimuksista selviämistä, ja näin aikaa työelämässä voidaan pidentää. Ikääntyvän väestön erilaisten koulutusmahdollisuuksien takaaminen on tästä syystä korostunut koulutuspolitiikassa. (Ruoholinna 2006: 155–156.)

Koulutuksellisenä haasteena on rakentaa pedagogisia toimintakulttuureja, jotka mahdollistavat aktiivisen osallistumisen oppijoille. Hyvän elämän ja hyvinvoinnin rakentumisessa niin yksilön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta aktiivinen osallistuminen ja elinikäinen oppiminen ovat tärkeitä elementtejä. Koulutuksen tulisi yhdistää oppimisympäristöt ja oppijoiden tietovarot hyödyntämällä muun muassa pedagogisia ratkaisuja ja sitä kautta tukea elinikäistä ja elämänlaajuista oppimista. (Kumpulainen ym. 2010: 16–17.) Elinikäisen oppimisen teeman rinnalle on nostettu termi elämänlaajuinen oppiminen, joka on laaja-alaisempi käsite. Se tarkoittaa oppimista, jota tapahtuu kaikissa ikäluokissa ja se pohjautuu ajatukseen siitä, että koulutuksen ja oppimisen tulisi olla vapaata itsensä kehittämistä. Elämänlaajuisen oppimisen tavoite on vaikuttaa elämän laatuun. Vapaiden opintojen tulisi olla päämäärä eikä väline tavoitteiden saavuttamisessa. (Sallila 2009: 10–11.)

Euroopan unionin (EU) neuvosto on antanut toukokuussa 2018 suosituksen elinikäisen oppimisen avaintaidoista ja siitä, mitä jäsenvaltioiden tulisi ottaa huomioon elinikäisen oppimisen takaamiseksi. Suosituksessa on kohdistettu huomiota koko EU:n aluetta koskeviin periaatteisiin, joissa määritellään jokaisen ihmisen oikeudet elinikäisen oppimisen osalta. Euroopan sosiaalisten oikeuksien kahdestakymmenestä pilarista ensimmäisessä todetaan, että jokaisella on oikeus elinikäiseen oppimiseen ja sellaisten taitojen ylläpitämiseen sekä hankkimiseen, joiden avulla on mahdollista osallistua täysipainoisesti muun muassa yhteiskunnalliseen toimintaan. Samassa kohdassa todetaan, että yksi tavoitteista on taitojen kehittämisen tukeminen, minkä avulla tavoitellaan visiota eurooppalaisesta koulutusasteesta, jossa on tarkoituksena hyödyntää maksimaalisesti koulutuksen ja kulttuurin potentiaali työpaikkojen, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja aktiivisen kansalaisuuden aikaansaamiseksi. Ihmisten oikeanlaisen osaamisen ja taitojen avulla voidaan ylläpitää nykyistä elintasoja, tukea korkeaa työllisyysastetta ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta yhteiskunnassa. (Euroopan Unionin neuvosto 2018.)

Ihmisiä olisi tuettava hankkimaan taitoja ja osaamista, joita tarvitaan itsensä toteuttamista, terveyden ylläpitämistä, työllisyyttä ja sosiaalista osallisuutta varten. Euroopan unionin jäsenvaltioiden tulisi tukea oikeutta laadukkaaseen ja osallistavaan koulutukseen sekä elinikäiseen oppimiseen ja varmistaa kaikille mahdollisuus kehittää omia avaintaitojaan. Avaintaidoiksi voidaan luetella muun muassa viestintään liittyvät taidot, digitaaliset taidot, oppimistaidot sekä sosiaaliset ja kansalaistaidot. Tukea ja vahvistusta avaintaitojen kehittämiseen tulisi antaa kaikille yksilöille koko elämän ajan kansallisten elinikäisen oppimisen strategioiden osana ottaen huomioon heikoimmassa

asemassa olevat oppijat sekä oppijoiden erityispiirteet. Avaintaitojen kehittämisen edistämiseksi tulee erityisesti kiinnittää huomiota oppimistaitojen tukemiseen jatkuvasti kehittyvänä perustana oppimiselle sekä koko elämän aikaiselle osallistumiselle yhteiskunnan toimintaan. (Euroopan Unionin neuvosto 2018.)

EU:n komissio on antanut marraskuussa 2017 Göteborgissa pidetyssä sosiaalialan huippukokouksessa tiedonannon ”Eurooppalaisen identiteetin vahvistaminen koulutuksen ja kulttuurin avulla”, jossa todetaan nykyisessä muuttuvassa maailmassa elinikäisen oppimisen olevan ratkaiseva tekijä tulevaisuuden turvaamisessa. Elinikäiseen oppimiseen osallistumiselle on asetettu tavoitteet, joiden mukaan vuoteen 2025 mennessä 25 prosenttia 25–64 -vuotiaista tulisi olla osallisia elinikäisestä oppimisesta. Suomessa taso on saavutettu jo 2016. Taitotasoa mittaamalla pystytään arvioimaan ja analysoimaan tavoitteen toteutumista. Haasteena on se, että vaikka Suomessa vähemmän koulutusta saaneet ikäryhmät poistuvat työvoimasta ja koulutetun työvoiman taitotaso nousee, taitovaatimukset nousevat vielä nopeammin. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018: 13–16.)

Suomen Kuntaliiton sivistyspoliittisessa ohjelmassa elinikäisen oppimisen osalta tavoitteiksi on asetettu monipuolinen ja korkeatasoinen koulutus, joka toimii väestön osaamisen, hyvinvoinnin, oppimisen ilon ja elämänlaadun edistäjänä. Eri-ikäisten ihmisten yksilöllisiin kehittymistarpeisiin vastaava koulutustarjonta luo mahdollisuuksia suoritua muuttuvan ympäristön vaatimuksista. Ikääntyville tarjottavilla koulutuksilla on aktiivista ikääntymistä tukeva sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävä tavoite. Tietojen ja taitojen ylläpito tukee henkistä vireyttä ja ehkäisee syrjäytymistä ja yksinäisyyttä. (Suomen Kuntaliitto 2011: 40–41.)

Jatkuva oppiminen mahdollistaa ikäihmisille tiedot ja taidot, joilla vaikuttaa omaan terveyteen, pysyä tiedon ja teknologian kehityksen mukana, osallistua yhteiskunnan toimintaan sekä sopeutua vanhenemiseen ja siihen liittyviin elämäntilanteisiin, ylläpitää identiteettiään sekä säilyttää mielenkiinto elämään. Oppiminen pitää ikäihmiset osallisena yhteiskunnan toiminnassa, lisää heidän riippumattomuuttaan perheestä ja palveluista sekä vahvistaa heidän terveyttään ja hyvinvointiaan. Tämä tapahtuu työikäisten ja eläkkeellä olevien ikääntyvien tietojen, taitojen ja kokemusten kehittämisellä, sosiaalisten verkostojen laajentamisella sekä muiden suvaitsevaisuuden ja yhteisten käytäntöjen edistämällä. Elinikäisen oppimisen avulla voidaan vähentää stereotyyppioita ja ikäsyrjintää, rakentaa luottamusta eri ikäpolvien välille sekä vahvistaa yhteisöllisyyttä samalla tukien yksilöitä ja heidän mahdollisuuttaan omien

voimavarojensa hyödyntämiseen. Kyky oppia, kehittää itseään ja tehdä päätöksiä ovat yhteydessä ikäihmisten arvokkuuteen, vapauteen ja itsenäisyyteen. (WHO 2015: 174.)

Elinikäiseen oppimiseen liittyy vahvasti aktiivinen kansalaisuus, yhteisöllisyys ja vuorovaikutus. Koulutuspolitiikan tehtävänä on tukea ja edistää yksilöiden erilaista osaamista, joka mahdollistaa kaikenikäisille osallistumisen yhteiskunnallisen elämän kaikilla alueilla. Jotta ihminen hallitsisi muuttuvia tilanteita ja olosuhteita elämän eri osaluilla ja pysyisi mukana muutoksissa, on jatkuva oppiminen välttämätöntä. Elinikäinen oppiminen nähdään olennaisena osana aktiivista kansalaisuutta ja sitä kautta syrjäytymisen ehkäisykeinona. Myös aktiivisen ikääntymisen tavoitteen saavuttamisessa elinikäinen oppiminen on avainasemassa. (Tikkanen 2013: 509–512.)

2.5 Aikuiskasvatustiede ja kasvatusgerontologia

Ikäihmisten oppimiseen ja opintojen järjestämiseen liittyvät kysymykset kuuluvat sekä aikuiskasvatukseen että siihen tieteenä pohjaavan kasvatusgerontologian tutkimuskohteisiin (Paloniemi 2007: 225). Aikuiskasvatus on yhteiskuntatiede, joka pohjautuu ihmisten sosiaaliselle toiminnalle, ja joka yhdistää tieteellistä tietoa ihmisten käytännölliseen kokemukseen. Siinä korostuvat ihmisten voimaannuttaminen ja yhteiskunnallinen aktivoiminen oppimisen, opetuksen ja ohjauksen keinoin. Yhteisöllisyyden merkitys korostuu heikko-osaisten ihmisten aseman ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden vahvistajana. (Suoranta, Kauppila & Salo 2012: 17–18.) Kasvatusgerontologia on gerontologian osa-alue, josta on käytetty myös nimityksiä koulutusgerontologia ja gerogogiikka. Käytännön opetustyöstä käytetään termiä gerogogia. Kasvatusgerontologian ideologiana on luoda edellytyksiä itsensä toteuttamiseen ihmisen iästä ja asemasta riippumatta parantaen siten ikäihmisen elämänlaatua ja tukien hänen hyvinvointiaan. (Hervonen 2001: 195; Kuusinen & Paloniemi 2002: 153–162.) Paitsi tarjota tasavertaisia oppimismahdollisuuksia kaiken ikäisille ihmisille, on kasvatusgerontologian tärkeinä tehtävinä myös lisätä yleistä yhteiskunnallista ikääntymistietoutta ja vähentää ikääntymiseen liittyviä kielteisiä asenteita (Paloniemi 2007: 234).

Aikuiskasvatustieteen juuret ovat 1800- ja 1900-lukujen taitteessa, jolloin perustettiin uusia oppialoja aikuisten opetukseen ja oppimiseen liittyvän tiedon kokoamiseksi ja tutkimiseksi. Tieteenalan kehittymiselle loivat pohjaa muun muassa länsimaailman teollistumisen ja työväenliikkeen synnyn mukanaan tuomat tarpeet vastata nopeasti muuttuviin sivistys- ja työvoimavaatimuksiin. (Suoranta ym. 2012: 11.)

Aikuiskasvatuksen lähtökohtana on ollut vahvasti kansansivistystyö, jota tukemaan Suomessa perustettiin 1800- ja 1900-lukujen vaihteen molemmin puolin ensimmäiset kansanopistot, kansalais- ja työväenopistot sekä sivistysjärjestöt. Vapaa sivistystyö koki vahvan nousukauden itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä, ja 1960-luvulle tultaessa aikuisopetustoiminta laajeni edelleen ja muutti luonnettaan, jolloin siitä alettiin käyttää yleisesti termiä aikuiskasvatus vapaan sivistystyön jäädessä sen yhdeksi osa-alueeksi. Nykyinen aikuiskasvatuksen kenttä käsittää yleissivistävän ja ammatillisen aikuiskoulutuksen alueet. Opiskelumuodon ja oppimisympäristön mukaan aikuisopintoja on jaoteltu formaaleiksi ja nonformaaleiksi sekä informaalisiksi, joista ensin mainitut edustavat ns. virallisia ja jälkimmäisin ei-virallisia opintoja. (Pantzar 2007: 20–28.)

Aikuiskasvatus on perinteisesti keskittynyt työikäisiin ihmisiin ja heidän tarpeisiinsa. Elinikäisen oppimisen ideologian toteutuminen käytännössä edellyttää kuitenkin oppimismahdollisuuksien luomista läpi elämänkulun eli myös aktiivisen työelämänsä päättäneille ikäihmisille. Aikuiskouluttajien tietämys ikääntyneille suunnattujen oppimistoimintojen perusteista ja käytänteistä ovat edelleen osin puutteellisia. (Paloniemi 2007: 221–225.) Lähtökohtaisesti ikääntyneiden oppimiseen ja ohjaamiseen pätevät yleiset, kaiken ikäisiä aikuisopiskelijoita koskevat periaatteet. Tarpeen omalle ikääntyneitä ihmisiä koskevalle pedagogiikalle luovat ikääntymismuutokset sekä erot eri ikäryhmien sukupolvikokemuksellisuuden ja oppimiskäsitysten välillä, jotka vaikuttavat oppimistapahtumaan tehden siitä ikäihmisille erilaisen kuin nuoremmilla oppijoilla. (Kuusinen & Paloniemi 2002: 153–162; Paloniemi 2007: 234–235.) Myös ikääntyneiden heterogeenisyys ikäryhmänä tuottaa vaikeuksia soveltaa heihin sellaisenaan vakiintuneita aikuiskasvatuksen menetelmiä (Hervonen 2001: 194).

Keskeinen ikäihmisten opetustoimintaan liittyvä kysymys on, tulisiko ikääntyneiden ihmisten opiskelu järjestää omana, iän mukaan eriyttynä opetuksena vai koko aikuisväestön kattavana integroituna opetuksena. Molemmille näkemyksille on perustelunsa ja kannattajansa, mutta tutkimukseen perustuvaa tietoa asiasta ei ole. Eriyttämistä tukevat muun muassa ikääntymisen aiheuttamat vaikutukset ihmisen toimintakykyyn ja niiden huomioonotto opetustoiminnassa sekä käytännön kokemuksesta päätelty ikäihmisten oma näkemys vertaisryhmien suosimisesta. Eriyttäminen voi kuitenkin aiheuttaa sellaista ikään perustuvaa jaottelua, joka voi rajata ikäihmisten osallistumismahdollisuuksia tai yksipuolistaa heille suunnattua opintotarjontaa. Opetuksen integroinnin vahvuuksina ovat etenkin oppimistilanteen rikastuminen sukupolvien välisellä kanssakäymisellä ja aikuisväestön keskinäinen tasa-

arvo ikään katsomatta. Myös oppisisältö suhteessa siinä vaadittaviin ominaisuuksiin ja valmiuksiin voi ohjata tapauskohtaisesti opetuksen eriyttämisen tai integroimisen mielekkyyttä. (Kuusinen & Paloniemi 2002: 157–160; Paloniemi 2007: 225–231.)

Ikääntymismuutosten vaikutukset oppimiseen

Ikääntymismuutoksista oppimisen kannalta merkittävimpiä ovat kognitiivisessa järjestelmässä tapahtuvat muutokset, joille yhteistä on niiden ilmeneminen toimintojen hidastumisena. Toisaalta tulee muistaa, että terve ikääntyminen ei sinällään aiheuta suuria muutoksia oppimiskykyyn, ja seuraukset ilmenevät joka tapauksessa vasta varsin myöhäisellä iällä. Ikäihmisillä on kuitenkin yleisesti perussairauksia, joista monien vaikutukset ilmenevät kognitiivisessa järjestelmässä ulottuen siten oppimistapahtumaan. Yksilölliset erot ikääntyneiden kesken voivat olla suuria, ja yksilön terveydellä on siinä merkittävä asema. (Hervonen 2001: 196; Hänninen 2013: 210–215; Paloniemi 2007: 235–238.) Muisti ja oppiminen ovat sidoksissa toisiinsa, mutta oppiminen ei ole pelkkää muistamista, vaan edellyttää myös aiheen laajempaa ymmärtämistä, jotta opittavat asiat linkittyvät aikaisempiin tietoihin ja kokemuksiin. Vaikka muistin toiminnassa tapahtuu ikääntyessä muutoksia, muistisairaudet eivät ole osa fysiologista ikääntymistä, ja onkin tärkeää erottaa nämä asiat toisistaan. (Suutama 2013: 216–220.)

län myötä oppimiseen tarvittava aika lisääntyy ja oppimistilanteissa uusien tietojen ja taitojen omaksuminen on ikäihmisillä nuoria hitaampaa. Oppiminen vaatii aiempaa suurempia ponnisteluja ikääntyneenä, sillä ulkoa oppiminen ja pienten yksittäisten asioiden mieleen painaminen heikkenee vanhetessa. Myös tiedon hakeminen muistista ja sen jäsentely vie ikäihmiseltä aiempaa enemmän aikaa. Syvällisempään oppimiseen kuten asiakokonaisuuksien ja keskeisten sisältöjen ymmärtämiseen ja hallintaan ikääntyminen ei vaikuta merkittävästi. Ikääntyneelle uuden oppiminen voi siis olla työläämpää ja hitaampaa kuin nuoremmille ihmisille, mutta toisaalta aiemmin hankitut kokemukset ja tieto tukevat ja vahvistavat oppimista. (Hervonen 2001: 196–203; Paloniemi 2007: 237–239; Suutama 2013: 217–222.) Ikääntyminen tuottaa muutoksia myös aistitoimintoihin, ja niillä on vahva sidos kognitiivisiin toimintoihin. Aistien ikääntymismuutoksista oppimiseen vaikuttavat eniten näkö- ja kuuloaistin sekä motoriikan muutokset. Ikäihmisen aistitoimintojen muutokset näkyvät käytännön oppimistilanteissa muun muassa reaktionopeuden hidastumisena, tarkkaavaisuuden kohdentamisen vaikeuksina, hienomotoriikan ja tasapainon häiriöinä sekä

puheenymmärtämisen haasteellisuutena. (Paloniemi 2007: 236–238; Suutama 2013: 223.)

Ikääntymismuutosten huomioon ottaminen opetuksen suunnittelussa ja käytännön opetustyössä tukee ikäihmisen oppimistapahtumaa. Opetuksen kiireettömyydellä ikäihmisille annetaan riittävästi aikaa prosessoida opittavaa asiaa ja kerrata sitä tarvittaessa. Ikääntyneille kohdennetuissa opintokokonaisuuksissa ja kursseissa tulee ottaa huomioon suunnittelusta lähtien lisääntynyt ajantarve. Ajankäyttöön tulee sisältyä riittävä tauotus, jottei väsymyksestä tule oppimisen estettä, sekä välttää aikarajoitteiden tai tavoitetahdin asettamista. Kun oppimiselle on varattu aikaa ja tilaa, mahdollistuu opiskelijan omaan tahtiin eteneminen ja yksilöllisyyden huomioiminen. (Paloniemi 2007: 238; Suutama 2013: 222.)

Rauhallinen oppimistahti mahdollistaa myös keskustelut ja kysymisen, mikä osaltaan edistää myönteisen oppimisilmapiirin syntymistä. Opettajalla onkin tärkeä rooli paitsi oppisisällön välittäjänä olla saatavilla keskustelujen virittäjänä, oppimisen ohjaajana ja tarvittaessa avun antajana. Ylipäättään kaikinainen rauhallisuus ja selkeys niin ohjaukseen, ympäristöön kuin materiaaleihinkin liittyen auttaa ikäihmistä suuntaamaan tarkkaavaisuutensa ja havaitsemisensa oppimisen kannalta oleelliseen suuntaan. Kun opiskeltavaa asiaa käsitellään selkeästi rajattuina osioina yksi kerrallaan kokonaisuuksiin edeten, on ikäihmisen helpompi kohdentaa tarkkaavaisuuttaan tarkoituksenmukaisesti ja painaa opittava asia mieleensä. (Paloniemi 2007: 238; Suutama 2013: 222.)

Opeteltavan asian merkityksellisyyden lisääminen kytkemällä se käytäntöön, arkeen ja oppijan kokemusmaailmaan tehostaa opittavan aineksen muistiin painamista ja edelleen sieltä mieleen palauttamista. Oppimisen tehostamisen apuna voidaan käyttää myös erilaisia muistivihjeitä, havainnollistamista ja aisteja, oppijan itsensä tuottamia ja kuvallisia materiaaleja sekä keinoja, joilla uusi tieto liitetään aiemmin opittuun. Ymmärtävään oppimiseen pyrkiminen ja monipuolisuus asioiden käsittelyssä vähentää pelkästään muistiin perustuvan tiedon tallentamisen osuutta oppimistapahtumassa, ja lieventää siten ikäihmisten kognitiivisen prosessoinnin hidastumisesta aiheutuvaa haittaa oppimiselle. (Hervonen 2001: 195; Kuusinen & Paloniemi 2002: 164–165; Paloniemi 2007: 238–239.)

Hyvin valaistu, rauhallinen, meluton ja muista häiriötekijöistä vapaa oppimisympäristö auttaa ikäihmistä kohdentamaan huomionsa olennaiseen. Oppimistilan kalusteiden

muotoilussa ja mitoituksessa tulisi olla huomioitu fyysisessä toimintakyvyssä ja motorisissa tapahtuneet ikääntymismuutokset sekä esteettömyys. Osallistujien oppimistilaan sijoittautumista tulee tarvittaessa ohjata, jotta se tukee parhaalla tavalla oppimista niin yksilön kuin ryhmänkin lähtökohdista. Opettajan toiminnan on tärkeää mukautua ikääntyneiden oppijoiden tarpeisiin eli olla kaikilta osin selkeää ja rauhallista. Oppimismateriaaleja tuottaessaan opettajan on oleellista kiinnittää huomiota tekstikokoon, väreihin, kontrasteihin, etenemistahtiin sekä kuvitukseen kirjallisen sisällön tukena. Opettajan on lisäksi suotava ikääntyneille oppijoille riittävästi aikaa ohjeiden lukemiseen, valintojen tekemiseen, visuaaliseen hahmottamiseen ja toistoihin. (Kuusinen & Paloniemi 2002: 163–164.) Jos heikentyneitä aistitoimintoja ei kompensoida oppimisympäristössä ja ohjauksellisilla toimilla, voivat ikääntyneen oppimisolosuhteet jäädä heikoiksi aiheuttaen hänelle ylimääräistä ponnistelua. Se ilmenee uupumisen lisääntymisenä, mikä valitettavan usein tulkitaan virheellisesti ikäihmisen alentuneeksi oppimiskyvyksi. (Lahn 2000: 63.)

Kokemuksellisuus ikäihmisen oppimistapahtumassa

Toinen merkityksellinen ikääntyneiden oppijoiden ohjaamisessa huomioitava seikka ikääntymismuutosten ohella on koulutus- ja oppimishistorialliset erot ja niistä syntyvä kokemuksellisuus. Sukupolvikokemukset eivät ole suoraan sidoksissa kronologiseen ikään, mutta samaan ikäryhmään kuuluvilla ihmisillä on samantyyppisiä käsityksiä oppimiseen ja koulutukseen liittyen. Sukupolvien kokemuseroihin vaikuttavat muun muassa historian tapahtumat ja koulutusjärjestelmässä tapahtuneet muutokset. Aiemmat oppimiskokemukset muokkaavat käsitystä itsestä oppijana ja sitä, mitä oppimisen ylipäätään mielletään olevan. Jälleen tulee kuitenkin muistaa, että ikääntyneet ovat hyvin heterogeeninen joukko, ja kuten ikääntymisen vaikutukset, myös kokemuksellisuus on yksilöllistä. (Paloniemi 2007: 232–240.)

Pääsääntöisesti nykypäivän vanhimmat sukupolvet ovat nuorempia polvia vähemmän koulutautuneita, millä on yhteys koulutuksia koskevaan osallistumishalukkuuteen. Nuoremmat ikäpolvet, jolle koulutus- ja oppimismahdollisuuksia on ollut tarjolla läpi elämän, käyttävät niitä enemmän ja luontevammin myös ikääntyneinä. Nämä erot ovat kuitenkin tasoittumaan päin aiempaa koulutetumpien sukupolvien ikääntyessä. Myös ikääntyneiden oppijoiden käsitykset itse oppimistapahtumasta heijastuvat heidän tapaansa opiskella. Ikäihmiset suhtautuvat opettajaan ja ohjaukseen usein auktoritaarisesti, mikä voi heikentää heidän itseohjautuvuuttaan ja aktiivisuuttaan. Ikääntyneillä voi olla aiempiin oppimiskokemuksiin perustuen hyvin kielteisiä käsityksiä

itsestään oppijana tai he ajattelevat virheellisesti, että ikä on este oppimiselle. Tällaiset käsitykset luonnollisesti rajoittavat ikäihmisten halukkuutta hyödyntää oppimis- ja osallistumismahdollisuuksiaan. (Paloniemi 2007: 232–240.)

Pelko alkavasta muistisairaudesta ja käsitys ikääntymiseen vääjäämättä liittyvästä henkisestä taantumisesta voi johtaa asennoitumiseen, joka toimii itseään toteuttavana ennusteena. Myös ympäristön alentava suhtautuminen ikäihmisen toimintakykyä ja henkisiä resursseja kohtaan voi vahvistaa hänen omaa käsitystään ikääntymisen negatiivisista vaikutuksista ja johtaa siten helposti itsetunnon ja mielialan laskuun ja edelleen passivoitumiseen. Näin syntyy kierre, joka lisää ikäihmisen haavoittuvuutta ja vähentää hänen osallisuuttaan ja toimijuuttaan. (Hervonen 2001: 205–207.)

Onkin välttämätöntä, että yleisen yhteiskunnallisen asennemuutoksen lisäksi ikäihmisellä itsellään on riittävästi tietoa onnistuneen ikääntymisen edellytyksistä sekä toisaalta ikääntymismuutoksista ja niiden merkityksestä omassa elämässä. Ikäihmisen realistisesti suhteutettu käsitys omasta suorituskvyyvystään nuorempiin oppijoihin nähden auttaa häntä luottamaan omaan oppimiskykyynsä. Tällaista gerontologisella painotuksella olevaa perustietoutta metakognitioista tulisikin sisällyttää myös ikääntyneille suunnattujen koulutusten oppisisältöihin. Subjektiiivinen käsitys omasta henkisestä toimintakyvystä on oppimismotivaatioon monitahoisesti vaikuttava asia. (Hervonen 2001: 194–195; Suutama 2013: 222–224.)

Motivaation vaalimiseen on syytä kiinnittää erityistä huomiota, koska se on ikäihmiselle merkittävä oppimista tehostava asia. Yksilöllisyyden huomioon ottaminen, opittavan asian konkreettisuus ja sen mielekäs liittyminen oppijan arkeen ja elämäntilanteeseen sekä oppimisprosessin aikana saatu myönteinen palaute pitävät ikääntyneen oppijan motivaatiota yllä. Oppimisprosessissa on tärkeää tukea ikäihmisen myönteistä oppijakokemusta itsestään sekä tarjota hänelle tasavertaisia osallistumismahdollisuuksia koskien niin suhdetta ohjaajaan kuin muihin oppijoihinkin. (Hervonen 2001: 204–208; Paloniemi 2007: 239–240; Suutama 223.)

Oppijoiden aktiivisen osallistumisen mahdollistaminen tukee syvällistä oppimista. Opettajan tulisi rohkaista, kannustaa ja ohjata ikääntyneitä oppijoita ja luoda edellytyksiä oppimisprosessille, jossa kysyminen, keskusteleminen, avun pyytäminen, virheiden tekeminen ja oppijoiden kokemuksen arvostaminen ovat sekä mahdollisia että sallittuja asioita. Niiden edellytyksenä on tasavertainen suhde opettajan ja opiskelijoiden välillä, mikä voi vaatia opettajajohtoiseen toimintaan orientoituneilta

ikäihmisiltä ajattelun ja toiminnan muutoksia. Vuorovaikutuksellisuuden kehittymistä ja onnistumista auttaa ikäihmisten vankka motivaatio ja laajasta elämäkokemuksesta kumpuava kriittinen suhtautuminen. Vertaisohjaus on yksi hyvä tapa antaa ikäihmisille aktiivinen rooli opetustoiminnassa. Koska osallistavien menetelmien käyttö saattaa olla ikäihmisille ennestään vierasta, on tärkeää, että ne esitellään ja että niihin perehdytään yhdessä ennen menetelmien käyttöä. Etenkin niukasti aiempaa koulutusta omaavilla ikäihmisillä oppimisstrategiset taidot ovat usein puutteellisia, ja niitä tulisikin opettaa heille varsinaisen oppisisällön ohella. (Jaatinen 2003: 197–199; Kuusinen & Paloniemi 2002: 167; Paloniemi 2007: 240–242.)

Ikäihmisten huomattava rikkaus oppijoina on heidän elämäkokemuksensa ja sen kerryttämä kokemuksellisen tiedon runsas määrä. Ikääntyneen oppijan aiemmat kokemukset ja tiedot luovat perustan, johon verrata ja jolla arvioida uutta oppisisältöä. Elämäkokemus parantaa uuden tiedon soveltavaa ja ymmärtävää oppimista, jota tehostaa vielä opittavan aiheen kiinnittyminen jollain tapaa oppijan arkeen, sen kokemuksellisuuteen ja ongelmiin. Ohjaaja voi hyödyntää ikääntyneen oppijan elämäkokemusta aktiivisen, uutta oivaltavan ja elämyksellisen oppimistapahtuman luomisessa. (Kuusinen & Paloniemi 2002: 167; Paloniemi 2007: 241.)

Ikääntyneen ihmisen elämäkokemus luo oppimistoiminnalle toisaalta myös haasteita, koska vuosien saatossa rakentuneet uskomukset, tiedot ja arvot voivat estää uuden tiedon vastaanottamista ja sen objektiivista käsittelyä. Oppimistapahtumassa tulisikin korostua prosessinomaisuus sekä soveltava ja ongelmakeskeinen lähestymistapa, jotta ikääntyneiden oppijoiden elämäkokemus olisi heille vähemmän taakaksi ja enemmän hyödyksi. (Kuusinen & Paloniemi 2002: 167; Paloniemi 2007: 241.) Ikääntyneiden elämäkokemuksen rikkaus saadaan hyödynnettyä parhaiten ottamalla huomioon se jo opetuksen suunnittelussa ja tavoitteissa. Huolellisesti suunnitellun oppimisprosessin eri vaiheet mahdollistavat ikääntyneelle oppijalle monitasoisen myönteisen palautteen omasta oppimisestaan. (Hervonen 2001: 204.)

Sosiaalinen vuorovaikutus ja ohjaaminen

Huomattava arvo oppimiselle syntyy sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, joka mahdollistaa dialogisuuden ja refleктоimisen avulla oman ja muiden ihmisten toiminnan arvioinnin sekä edelleen näiden havaintojen jakamisen. Sosiaalinen vuorovaikutus auttaa ymmärtämään opittavan tiedon suhteellisuuden yksilöllisyyden ja ympäröivään todellisuuden välillä, mikä edesauttaa uusien oivallusten saavuttamista. Sosiaalisuutta

voi edistää aktivoivilla, yhteistoimintaa sisältävillä opetusmetodeilla. Sosiaalisen vuorovaikutuksen edellytys ei kuitenkaan aina ole yhteisöllinen toiminta, vaan oppija voi käydä vuoropuhelua myös vaikkapa kirjallisuuden kanssa sitä pohdiskellen, ja sitä kautta ulkoistaa opittua asiaa saaden siihen uusia näkökulmia. (Kuusinen & Paloniemi 2002: 168.)

Ikääntyneen oppijan on tärkeää reflektoida myös omaa oppimistaan ymmärtääkseen ajatteluaan ja toimintaansa. Arviointi auttaa ikäihmistä käsittämään omien ajattelutapojensa yhteyden elämänkokemuksensa, -kulkunsa ja ympäröivän yhteiskunnan välillä. Molemminpuolinen kunnioitus sekä tasavertaisuus ohjaajan ja oppijoiden välillä opetustilanteessa ovat aidon vuorovaikutuksen, sosiaalisuuden ja reflektoinnin ehdottomia edellytyksiä, jotka luovat mahdollisuuksia uusien näkökulmien avautumiseen ja tulevaisuuteen suuntautumiseen. (Kuusinen & Paloniemi 2002: 168; Paloniemi 2007: 241.)

Ammatillinen aikuisohjaus pyrkii parantamaan yksilön edellytyksiä hyvään elämään tukemalla häntä pohtimaan ja selventämään oman toimintansa ja elämäntilanteensa perusteita sekä sitä kautta uudelleen suuntautumaan. Ohjaus perustuu yksilön elämässä ja toiminnassa vaikuttavien tekijöiden tunnistamiseen ja niiden käsittelyyn. Ohjauksen pääosassa on yksilölle annettu aika, tila ja arvostus, jotka mahdollistavat ohjattavan oman reflektion ja sitä kautta voimavaraistumisen. Ammatillista ohjausta toteuttavia toimintaympäristöjä on monia, mutta työkentästä riippumatta ohjaustoiminnan tavoitteina ovat aina kokonaisvaltaisuus ja elämänkulun eri osa-alueiden huomiointi. Vaikka kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta ohjaustoiminta keskittyy koulutukselliseen ja ammatilliseen ohjaukseen ja neuvontaan, tulee ihmisen elämä nähdä silloinkin kokonaisuutena, joka rakentuu toisiinsa vaikuttavista moninaisista osasista ja elämänalueista muodostaen jokaiselle oman, ainutlaatuisen elämänuran. Ohjaussuhde on luonteeltaan yhteistyötä, jossa molemmilla osapuolilla on asiantuntijaroolinsa; ohjaaja tuntee ohjausprosessin, kun taas asiakas on oman elämänsä asiantuntija. (Vanhalakka-Ruoho & Kauppila 2012: 91–95.)

Ikääntyneille suunnatun oppimistoiminnan ohjausprosessissa opettajan toiminta heijastelee hänen omaa oppimis- ja opetushistoriaansa sekä käsityksiään oppimisen merkityksistä ja ikääntymisen vaikutuksista oppimistapahtumassa. Se haastaa reflektiolle myös opettajan toiminnan. (Kuusinen & Paloniemi 2002: 168.) Opettajan ja oppijan välinen ohjausprosessi toimiikin molempiin suuntiin oppimisen ja uusien oivallusten lähteenä. Sosiaalinen oppimisprosessi voi siis toimia myös opettajalle

voimavaraistavana, minuutta ja oman elämän merkityksellisyyttä tutkivana ja pohdiskelevana tapahtumana avaten niihin uudenlaisia näkökulmia. (Vanhalakka-Ruoho & Kauppila 2012: 105.)

3 Menetelmät

3.1 Yhteiskehittely

Asiakaslähtöisyyden tavoittelu luo palvelun tai tuotteen kehitystyölle uudenlaisia vaatimuksia. Asiakasnäkökulman mukaan ottaminen kehittämistoimintaan on korvaamatonta asiakkaiden todellisiin tarpeisiin vastaamiseksi. (Akhilesh 2017: 1–3; Engeström 2004: 67.) Yhteiskehittely kokoaa yhteen kehittämistyöhön liittyviä ja siitä hyötyviä tahoja ja mahdollistaa niiden aktiivisen osallistumisen muutoksen tekemiseen. Tavoitteena ovat uudet, aiempaa paremmat ratkaisut ja hyötyjen välitön siirtyminen käytäntöön. Yhteiskehittelyssä hyödynnetään erilaisten toimijoiden tuomaa rikkautta kehittämistyöhön ja yhteisöllistä oppimisprosessia. (Akhilesh 2017: 2; Metropolia Ammattikorkeakoulu n.d.: 4; Pohjola ym. 2014: 21–22.) Osallistaminen ja sosiaalisuus kehittämistoiminnassa edistävät sen päämäärien saavuttamista (Rantanen & Toikko 2009: 89–91). Yhteiskehittelyn tuloksellisuuden edellytyksinä ovat toimijoiden keskinäinen luottamus, arvostus ja yhteistyö, joka ilmenee avoimuutena ja haluna löytää yhteisiä ratkaisuja. (Akhilesh 2017: 2; Pohjola ym. 2014: 55). Yhteiskehittelyssä toimijoiden yhteistyö nähdään laajasti sisältäen vastavuoroisia rajanylityksiä (Engeström 2004: 86–87).

Yhteiskehittelyn asiakaslähtöisyys on pidemmälle vietyä kuin pelkkä tuotteen tai palvelun kustomointi tiettyä asiakasta tai asiakasryhmää varten (Akhilesh 2017: 2–3). Yhteiskehittelylle on ominaista, että tuotoksen muokkaaminen on jatkuva prosessi, jossa kehittäminen tapahtuu vuoropuhelunomaisesti yhteistyössä asiakkaiden ja tuottajan kanssa. Koska yhteiskehittely perustuu innovatiivisuuteen ja eri osapuolien väliseen dialogiseen oppimiseen, sille on tyypillistä toiminnan ja tulosten heikko ennakoitavuus. Kehitystyö ja tuotos muodostavat elinkaaren, joka ei ole vain ajallinen vaan teoista ja vuorovaikutuksesta syntyvä kehityskulku, jossa tuotos ja tuottaminen sulautuvat toisiinsa. (Engeström 2004: 64–67, 80–85.)

Opinnäytetyössämme hyödynsimme yhteiskehittelyn periaatteita ikääntyneille suunnatun opetuksen kehittämistyössä. Yhteistyömme työelämäkumppanimme kanssa oli tiivistä koko prosessin ajan. Säännöllisissä palaverissa tarkistimme kehittämistyön etenemisen ja sovimme jatkosuunnitelmat. Yhdessä keskustellen ja molempien osapuolien asiantuntijuutta hyödyntäen etsimme suuntaa ja ideoita työmme edistämiseksi. Kehittämistyössä olivat mukana myös sen kohderyhmän edustajat eli opettajat. Työpajaan osallistuminen ja palautteen antaminen koulutustilaisuuksista

olivat työvaiheet, joissa opettajien osallisuudella oli suuri arvo. Opettajien osallistuminen näkyi epäsuorasti myös koulutusten havainnointien kautta. Sekä työpajassa että koulutuksissa käytettiin osallistavia menetelmiä ja sosiaalista aktiivisuutta edistämään kehittelylle asetettuja päämääriä. Yhteiskehittelyn luonteen mukaisesti kehitystyö jatkuu edelleen opistolla, kun suunnittelemamme koulutus saa toistoja ja kehittyä mahdollisesti edelleen siitä saatujen kokemusten ja palautteiden avulla. Vaikka koulutuskokonaisuus on nyt tuotteistettu, sen eläminen kohderyhmän muuttuvien tarpeiden mukana on tarkoituksenmukaista.

3.2 Havainnointi

Tutkittavasta ilmiöstä voidaan hankkia aineistoa sitä seuraten ja havaintoja tehden. Menetelmää kutsutaan havainnoinniksi eli observoinniksi. Havainnoinnin kohteena ovat ihmisten toiminta ja käyttäytyminen, ja tutkija voi tällöin tarkkailla niin sanallisia kuin sanattomiakin ilmaisuja. (Koppa 2015b.) Havainnointimenetelmän heikkoutena voi olla muun muassa tutkijan läsnäolosta koitua häiriö tai muutos tilanteelle. Havaintojen merkityksellisyyden arvottaminen vaatii tutkijalta ennakkoon laajahkoa ilmiöön liittyviin taustatietoihin perehtymistä. Niiden perusteella havainnoija tekee ennakko-oletuksia, jotka ohjaavat havainnoinnin kohdentamista merkityksellisiin seikkoihin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Käytimme havainnointia tiedonkeruumenetelmänä koulutustilaisuuksissa, joita sisältyi opinnäytetyömme toteutusvaiheeseen kaksi kappaletta. Suoritimme systemaattiset havainnoinnit ulkopuolisesta näkökulmasta, ja havainnointitekniikkamme oli strukturoimatonta. Kiinnostuksemme kohdistui ensisijaisesti koulutuksen sisällön ja menetelmien toimivuuteen suhteessa kohderyhmään. Havainnoimalla kerättyä tietoa ja siitä tehtyjä päätelmiä hyödynsimme toisen koulutuksen suunnittelussa ja jatkokehittelyssä. Havainnointiaineisto auttoi meitä osaltaan vastaamaan toiseen kehittämiskysymykseemme koskien koulutuskokonaisuuden kiinnostavuutta kohderyhmälleen.

3.3 Palautteen kerääminen

Keräsimme palautetta kahdesta havainnoimastamme koulutustilaisuudesta niihin osallistuneilta henkilöiltä. Kyseessä oli ei-kokeellinen tutkimus poikittaisasetelmana, jossa aineistonhankintamenetelmänä käytimme kyselyä palautelomakkeen muodossa. Ei-kokeileva tutkimusasetelma soveltuu kuvaamaan muun muassa erilaisten

ominaisuuksien ja mielipiteiden jakaantumista tutkimisen kohteena olevassa joukossa (Taanila 2019: 7). Kyselyllä aineistoa hankitaan kysymällä samat kysymykset vastaajiksi valitulta ihmisjoukolta. Toteuttamistapoja on monia, ja ne valitaan tavoiteltavan tutkimustiedon perusteella. Kyselyn laadintaan ja toteutukseen liittyvät monet tekijät voivat vaikuttaa tutkimusaineiston sisältöön ja laatuun, mikä edellyttää huolellista ennakkoperehtymistä mahdollisiin pulmakohtiin. Kyselyllä hankittua aineistoa voidaan analysoida sen luonteen mukaan joko määrällisesti tai laadullisesti. (Koppa 2016.)

Palautekyselyn tavoitteena oli selvittää osallistujien mielipiteitä, kokemusta ja kehitysideoita ikääntyneiden opettamiseen liittyvän koulutuksen toteutuksesta ja asiasisällöstä. Halusimme myös kartoittaa osallistujien odotuksia, tarpeita ja toiveita liittyen sekä erityisesti ikäihmisten opettamiseen keskittyviin koulutuksiin että koulutuksiin yleisesti hahmottaaksemme kohderyhmää parhaiten palvelevan koulutuskokonaisuuden vaateita.

Palautelomakkeet olivat puolistrukturoituja (Liite 4), ja osallistujat vastasivat niihin nimettöminä kirjallisesti. Palautelomakkeet sisälsivät väittämiä koskien sekä koulutusta, johon vastaaja oli juuri osallistunut, että yleisesti täydennyskoulutuksia. Juuri käytyä koulutusta koskeviin kysymyksiin oli mahdollisuus vastata viiden kohdan ”täysin samaa mieltä – täysin eri mieltä” -asteikolla. Lisäksi koulutuksesta pyydettiin palautetta kolmella avoimella kysymyksellä. Yleisiin koulutuskysymyksiin vastausvaihtoehtoina olivat ”kyllä” ja ”ei”. Näiden lisäksi lomakkeen alussa oli kolme taustakysymystä, joilla kartoitettiin osallistujien aiempaa kokemusta ja tietämystä ikääntyneiden opettamisesta. Myös niihin oli mahdollista vastata vain joko kieltävästi tai myöntävästi.

Analysoimme palautekyselyn vastaukset, ja hyödynsimme niitä kehittämistyössämme ja pohtiessamme jatkokehittämistarpeita. Strukturoidut kysymykset tuottivat meille määrällistä aineistoa, jonka analysointimenetelmänä käytimme tilastollisesti kuvaavaa analyysia. Se on kvantitatiivinen analysointimenetelmä, joka mahdollistaa aineistosta todennettavien ilmiöiden määrien, yleisyyden, jakautumisen ja jäsentymisen luokittelun (Koppa 2015a). Havainnollistimme aineistoa graafisilla kuvioilla helpottaaksemme aineiston analysointia ja esitelläksemme palautteet yhteistyöhenkilöillemme. Palautekyselyn avoimet kysymykset tuottivat laadullista aineistoa, joita emme otoksen suppeuden vuoksi analysoineet laadullisin menetelmin emmekä myöskään kvantifioineet niitä, vaan luokiteltuamme ne aiheittain käytimme niitä koulutusten suunnittelu- ja kehittämisideoinnin kirvoittajina.

4 Tuotteistamisprosessi

Tuotteistamisprosessi (Kuvio 1.) sisälsi työpajan suunnittelun ja toteutuksen, havainnointit kahdesta eri koulutuksesta, palautteiden keräämisen ja analysoinnin molemmista koulutuskerroista, toisen koulutuksen suunnittelun ja pilotoimisen sekä lopuksi tuotekuvauksen ja todistuksen laatimisen. Tuotteistamisprosessi oli laaja kokonaisuus, jonka pääpaino oli toisen koulutuskokonaisuuden sisällön rakentamisessa. Osallistaminen eri muodoissaan oli koko prosessin ajan menetelmänä mukana ja olennainen osa myös lopputuotoksessa. Tuotteistamisprosessin kesto oli viisi kuukautta.

Kuvio 1. Tuotteistamisprosessi ja sen vaiheet.

4.1 Tuotteistaminen

Tuotteistamisen ajatuksena on tuotteen kehittäminen kilpailukykyiseksi ja sen tuominen markkinoille. Tuotteistamisprosessin aikana on tarkoitus kerätä tietoa, jonka avulla tuotteella pystytään vastaamaan mahdollisimman hyvin asiakkaan tarpeisiin. Tuotteen muodostamisessa on huomioitava sen selkeys, vertailukelpoisuus ja asiakaslähtöisyys. (KAMK n.d.) Asiakkaille tarjottavan asiantuntijapalvelun tuotteistamisessa määritellään, suunnitellaan, kehitetään, kuvataan ja tuotteistetaan palvelua tarkoituksena maksimoida asiakashyödyt ottamalla samalla huomioon kustannustehokkuus. Tuotteistuksen keskeisin tavoite on parantaa oman työn vaikuttavuutta ja asiakashyötyjä. Asiantuntijapalveluiden tuotteistamisesta on etua myös yhteiskunnalle. Tuotteistamisen yksi osa-alue on sisäisten työ- ja toimintamenetelmien kehittäminen. Tuotteistamisesta puhutaan, kun palveluista kehitetään kokonaisuuksia tai prosesseja, joita voidaan tarjota asiakkaille. (Sipilä 1995: 12–13.)

Asiantuntijapalveluiden tuotteistaminen vaikuttaa siihen, että oppiminen ja tiedonsiirto tehostuvat. Asiantuntijayritys on oppimisorganisaatio, jonka keskeinen ydinosamisalue on oppimisen kehittäminen. Asiantuntijayrityksissä on tärkeää pystyä kehittämään uutta ja siirtämään oppimaansa ja kehittämänsä eteenpäin muille. Tämän voi nähdä jopa eettisenä velvollisuutena yhteiskuntaa kohtaan. Tuotteistaminen toimii näin apuvälineenä tiedonsiirrossa. (Sipilä 1995: 17–19.) Tässä tapauksessa hyvä tuotteistaminen tarkoittaa asiantuntevan koulutuskokonaisuuden tekemistä, jonka avulla koulutettavat opettajat voivat opettaa ja palvella entistä paremmin kursseillaan kohderyhmänsä asiakkaita eli ikääntyneitä ihmisiä.

Tuotteistamisprosessi käynnistyy tuotteen perusidean selvittämisellä. Tämän jälkeen siirrytään yksityiskohtaisempaan tuotesuunnitteluun. Tuotesuunnittelussa tuotteen sisällön kuvauksen tekeminen auttaa hahmottamaan prosessia ja rakentamaan tuotetta valmiiksi. Tuotteistamisprosessin alussa on hyvä listata itselle ylös, mitä lopullisen tuotekuvauksen tulee sisältää eli tuotteen nimen, yleiskuvauksen tuotteesta, tuotteen käyttötarkoituksen, asiakashyödyt, markkinapotentiaalin, asiakkaat ja tavoitteet, selvityksen kilpailevista tuotteista, tuotteen eri versiot, tuotteen konkretisoinnin, tuotteen referenssit, hinnan, toimitusajan, vastuuhenkilöt sekä jatkotoimet. Näiden kohtien huomioon ottaminen toimii samalla tuotteistamisprosessin sisältönä ja vaiheina ja niiden tarkoitus on ohjata tuotteistamista tuotesuunnittelumallin tapaisesti. (Sipilä 1995: 74–78.)

4.2 Osallistaminen

Osallistaminen tekee kohteensa osalliseksi toimintaa ja siten aktivoi osallistujaa. Osallistamisen tavoitteena on mahdollistaa osallistuminen, saada uudenlaista tietoa käyttöön ja innostaa osallistujia. Henkilöstön innostaminen ja ottaminen osalliseksi kehittämisprosessiin tukee heidän sitoutumistaan kehittämistyöhön sekä valmiiseen tuotteeseen ja sen käyttämiseen. (Niemelä n.d.) Osallistamisen lähtökohtana on saada osallistujien tiedot, taidot ja toiveet mukaan toimintaan, ja kohdella heitä toimijoina eikä yleisönä. Osallistujat tulee haastaa pohtimaan aihetta tai asiaa, ilmaisemaan oman mielipiteensä sekä sitoutumaan esimerkiksi suunnittelemiseen ja toteuttamiseen. Osallistamisen tasot vaihtelevat yksisuuntaisesta tiedottamisesta, osallistujien kanssa yhdessä päättämiseen ja suunnitteluun. (Airaksinen 1998: 5–6.)

Osallistamisen käyttäminen opetusmenetelmänä vaatii ulkopuolisen kehittäjän, joka toimii fasilitaattorina eli mahdollistajana. Hän toimii koulutuksen ohjaajana, ja hänen tehtävänä on kuunnella osallistujien ideoita, toimia neuvottelijana eri ryhmien tai henkilöiden välillä, ja tuoda uusia ideoita sekä näkemyksiä osallistujien pohdittavaksi ja käyttöön. Ohjaajan tehtävänä on myös varmistaa, että suunnitteluprosessi ja päätöksenteko tai keskustelu aiheesta tapahtuvat demokraattisesti ja kaikki tulevat kuulluksi. Ohjaajan tulee myös luoda yhteiset pelisäännöt ja valvoa niiden noudattamista yhdessä ryhmän jäsenten eli osallistujien kanssa. Osallistaminen ei ole automaatio, joka tapahtuisi heti ja itsestään, vaan se on hyvä aloittaa pienin askelin, esimerkiksi aluksi pienillä tehtävillä. Rauhallisella lähestymistavalla mahdollistetaan, että osallistujilla on aikaa pohtia omia näkökulmiaan ja miettiä omia intressejään sekä mahdollisuuksia sitoutua toimintaan. Motivoinnin kannalta hidas eteneminen, hauska, rento ja oppiva ilmapiiri sekä luottamuksen rakentaminen ovat oleellisia. Leikkimielisyys on sallittua ja erilaisilla työmenetelmillä pystytään kohottamaan osallistujien energiatasoa sekä luomaan myönteistä ilmapiiriä. (Airaksinen 1998: 6–7.)

Osallistavilla menetelmillä ja työkaluilla tarkoitetaan erilaisia harjoituksia ja tehtäviä, joiden avulla voidaan kerätä tietoa, analysoida tilannetta, pohtia vaihtoehtoja tai saada aikaan keskustelua. Osallistavien menetelmien suunnittelussa olisi hyvä ottaa huomioon neljä peruseriaa, joiden hyödyntäminen edistää osallistumista. Ensimmäisen mukaan käytettävien välineiden, materiaalien ja paikkojen tulisi olla tuttuja, mikä madaltaa kynnystä osallistua. Toiseen periaatteeseen kuuluu työkalujen ja välineiden käytön pyrkimys havainnollisuuteen ja visuaalisuuteen. Tarkoituksena on koota analyysi asiasta visuaalisesti esimerkiksi piirroksen tai kuvion muotoon. Kuvion

muokkaaminen keskustelun edetessä on suotavaa, jotta kaikki osallistujat pysyvät tilanteen tasalla. (Airaksinen 1998: 10–13.)

Kolmannen peruseriaatteen mukaan erilaisten työkalujen käyttäminen mahdollistaa erilaiset osallistumistavat, jotta kaikki osallistujat löytäisivät itselleen luonnollisen tavan osallistua. Neljännen mukaan havainnollistamisen vuoksi keskusteluiden ja yhdessä sovittujen asioiden lopputuloksena olisi hyvä olla jotain konkreettista, esimerkiksi kuvio, joka jäisi osallistujille muistoksi käydystä keskustelusta. Tämä helpottaa asiaan myöhemmin palaamista ja seuranta. Menetelmiä on osattava soveltaa osallistujien ja aiheen mukaan. On hyvä miettiä millä ehdoilla menetelmä valitaan, mitkä ovat toiminnan tavoitteet ja millaista kieltä käytetään. Menetelmän valitsemiseen vaikuttavat myös ryhmän koko, sisäinen rakenne, yhteistyön kesto ja resurssit. Tärkeintä kuitenkin on osallistaminen ja oikea asenne, jotta voidaan tehdä ja oppia yhdessä. (Airaksinen 1998: 10–13.)

Osallistujia tulee kohdella aloitteellisina ja vastuullisina toimijoina. On tärkeää, että osallistujat liittävätkin oppimansa tiedot ja taidot aiemmin oppimaansa, sekä osallistuvat ja pohtivat tiedon merkitystä eivätkä vain yritä suoriutua kouluttajan antamasta tehtävästä. Aloitteellisuus ja vastuullisuus luovat edellytyksiä sille, että osallistujat hyödyntävät oppimiaan tietoja ja taitoja myös jatkossa. Tutkivan ja osallistavan pedagogiikan avulla pystytään tukemaan myös osallistujien elämänlaajuista oppimista. (Kumpulainen ym. 2010: 57.)

Yhteiskehittelyn peruseriaatteen mukaisesti osallistutimme opiston opettajat mukaan kehittämistyöhön järjestämällä työpajan tuotteistamisprosessin aluksi. Osallistaminen oli työpajassa läsnä kahdella tapaa, osallisuutena prosessissa ja työmenetelminä. Opettajat pääsivät osallisiksi kehitystyöhön myös koulutuspalautteen antamisen kautta. Siinä jokaisen osallistujan mielipiteellä oli otoksen suppeuden vuoksi suuri painoarvo. Osallistavat opetusmenetelmät olivat keskeisessä osassa työelämäkumppanimme ensimmäisessä koulutusosassa, ja toiveena oli, että niitä käytettäisiin myös toisessa koulutuksessa. Otimme tämän huomioon koulutuksen sisältöä suunnitellessamme ja opetusmenetelmiä valitessamme. Osallistaminen ja osallisuus ovat ydinaluetta myös ikääntyneiden oppimiseen ja opettamiseen liittyen. Osallistamisen teema kulkikin niin sanottuna punaisena lankana läpi opinnäytetyömme.

4.3 Alkukartoitus

Aloitimme tutustumisen opinnäytetyömme aihepiiriin lukemalla Omnian *Senioriopetuksen oppaan* (Omnia n.d.), jossa aihetta on tarkasteltu moninäkökulmaisesti. Kehittämistyö ja tuotteistamisprosessi alkoivat Espoon työväenopiston ikäihmisille suunnatun opetuksen nykytilanteen ja kehittämistarpeiden kartoituksella. Kartoitimme myös muiden toimijoiden aiempaa työtä samasta aiheesta. Koska kehittämistyötä tehtiin yhteiskehittelyn menetelmin, opiston opettajat otettiin mukaan prosessiin. Tiedon keräämisen aloitimme järjestämällä opistossa työpajan, jonka tarkoituksena oli kartoittaa tarpeita ja kokemuksia ikääntyneiden oppimiseen ja opettamiseen liittyen sekä kerätä opiston opettajien ajatuksia ja toiveita koulutuksen suunnittelun tueksi. Työpajan suunnittelu ja toteutus olivat kokonaisuudessaan vastuullamme lukuun ottamatta ennakkojärjestelyitä eli osallistujien kutsumista paikalle, tilojen varaamista ja ennakkotehtävän välittämistä osallistujille sähköpostitse. Niistä vastasi työelämäkumppanimme.

Työpaja järjestettiin Espoon työväenopiston tiloissa tammikuussa 2019 ja sen kesto oli puolitoista tuntia. Se oli osa opiston opettajille järjestettyä koulutuspäivää. Työpajaan osallistui 10 opiston omaa opettajaa. Yhtään kehittämistyömme varsinaiseen kohderyhmään kuuluvaa eli tuntiopettajaa ei ollut mukana työpajassa. Suurimmalla osalla osallistujista oli vuosien kokemus työskentelystä ikääntyneiden oppijoiden kanssa, eikä aihe ollut kenellekään osallistuneista täysin uusi. Olimme laatineet osallistujille ennakkotehtävän (Liite 3) työpajaa varten. Ennakkotehtävän tarkoituksena oli johdattaa työpajaan osallistuvat opettajat aiheeseen tutustumalla *Senioriopetuksen oppaaseen* (Omnia n.d.) sekä miettimällä omia kokemuksia ikääntyneiden opettamiseen liittyen. Ennakkotehtävän tarkoitus oli myös auttaa meitä kartoittamaan opettajien tietämystä aiheesta. Ennakkotehtävä oli tavoittanut osallistujat huonosti, mutta opettajien vankka kokemus aiheesta mahdollisti sen, että ennakkotehtävän aiheet saatiin käsiteltyä sujuvasti osana työpajaa ilman ennakkovalmistautumistakin. Työpajassa käytimme yhteiskehittelyn periaatteita tukevia osallistavia menetelmiä tavoitteiden saavuttamiseksi. Työpaja muodostui kahdesta erilaisesta osiosta, joista ensimmäisen tarkoitus oli kerätä opettajilla olevaa kokemustietoa ikäihmisten opettamisesta ja ikääntyneistä oppijoina, ja toinen osio keskittyi koulutusten suunnitteluun ja järjestämiseen.

Espoon työväenopiston nykytilannetta ikäihmisten opettamiseen kohdentuvien koulutusten osalta kartoitimme osallistumalla opiston järjestämään senioripedagogiikan

koulutukseen helmikuun alussa. Koulutus oli osa opiston opettajille suunnattua koulutuspäivää. Koulutuksen sisältö oli suunniteltu opistolla aiemmin, ja se oli toteutettu siellä lähes saman sisältöisenä jo muutamia kertoja. Koulutuksen ohjasi kaksi aiheeseen hyvin perehtynyttä henkilöä opistolta. Koulutukseen osallistui seitsemän opettajaa. Olimme tilaisuudessa havainnoitsijoiden roolissa luokahuoneen takaosassa, emmekä osallistuneet itse koulutukseen muutoin kuin esittelemällä osallistujille ennen koulutuksen alkua opinnäytetyömme tarkoitusta ja rooliamme siinä sekä keräämällä lopuksi kirjallista palautetta koulutuksesta.

4.3.1 Työpajassa kerätty opettajien kokemustieto

Työpajaan osallistuneilla opiston omilla opettajilla oli osalla koulutusta ikääntyneiden opettamiseen liittyen, ja kaikilla oli kokemusta ikäihmisten opettamisesta; osalla vuosikymmeniä, osalla muutamia vuosia. Osa opettajista oli ollut mukana *Senioriopetuksen oppaan* (Omnia n.d.) koostamisessa. Työpajassa keräsimme opettajien omakohtaisia kokemuksia ikääntyneiden opettamisesta, joita hyödynsimme toisen koulutuksen suunnittelussa. Opettajien kertomat kokemukset saivat vahvistusta teoriasta. Tässä luvussa on esitetty opettajien jakamat kokemukset ikäihmisten opettamisesta ja opettajien huomiot ikäihmisten erityispiirteistä oppijoina.

Opettajien kokemukset vahvistivat sen, että ikääntyneet oppijat ovat suuri ryhmä kansalais- ja työväenopistojen kursseilla, ja että ikäihmisillä on oppimiseen liittyviä erityispiirteitä ja niiden huomioon ottaminen opetuksessa on tarpeellista. Ikääntyneillä ihmisillä on taustallaan koulutusta, mahdollisesti pitkä työura ja elämän aikana opittuja asioita. Ikäihmisten kohdalla pitäisi ottaa huomioon heidän erilainen suhtautumisensa opettajaan, opiskeluun ja oppimistapaan. Ikääntyneiden oppijoiden kouluaikoina opetusmenetelmät, suhtautuminen opettajaan ja opiskelun merkitys ovat olleet erilaisia nykypäivän kouluun ja opiskeluun verrattuna. Esimerkkinä opettajat nostivat ikäihmisen, jolla voi olla huonoja kokemuksia oppimis- tai luokkatilanteista, jolloin opettajilla tulee olla voimaannuttavia keinoja päivittää ikääntyneen oppijan vanhoja oppimiskokemuksia. Ikäihmisille opettajan rooli auktoriteettina on tutumpi kuin tasavertaisena rinnalla kulkijana. Tähän liittyen opettajat ovat huomanneet ikäihmisten vieroksuvan myös vertaisoppimista.

Opettajat kokivat, että ikääntyneet oppijat leimaantuvat opettajaansa muun ikäisiä oppijoita helpommin, ja opettajan rooli voikin muuttua kurssin myötä enemmän ystävän tai läheisen rooliksi, mikä puolestaan saattaa tuottaa ongelmia opettajalle. Esimerkkinä

tästä nostettiin se, että opiskelijat voivat soittaa opettajalle työajan ulkopuolella tai opettajaan saatetaan tukeutua henkilökohtaisissa asioissa, jotka eivät liity itse opiskeluun. Rajojen asettaminen opettaja-opiskelijasuhteessa koettiin toisinaan haastavaksi pitkään opettajan työtä tehneiden puolelta.

Opettajat kiinnittivät huomiota myös tuntityöskentelyyn, oppituntien sisältöön ja aikatauluttamiseen. Ikääntyneet tarvitsevat useammin wc-taukoja ja toivovat kahvitaukoja, joissa sosiaaliselle kanssakäymiselle ryhmäläisten sekä opettajan kanssa on mahdollisuus. Sosiaalisuuden tarve korostuu ikääntyneiden osallistumisessa kursseille. Ikääntyneet oppijat tarvitsevat ja arvostavat keskusteluille ja ryhmäytymiselle annettua aikaa. Lisäksi opettajan rooli keskusteluiden ohjaajana nähtiin tärkeänä.

Ikääntyneiden oppijoiden kohdalla suurimpana haasteena opettajan työlle koettiin se, että ikäihmiset ovat hyvin heterogeeninen joukko ja heidän yksilöllinen huomioimisensa voi siten olla vaikeaa. Yksilöiden henkilökohtaiset tavoitteet tulisi huomioida opetuksessa. Ikäihmisten kohdalla jokaisen yksilöllinen elämäkokemus näkyy oppimisessa niin hyvänä kuin huonona. Ikääntyneiden toimintakyvyt voivat olla hyvin erilaisia toisiinsa verrattuna, ja niiden kaikkien hienovarainen huomioon ottaminen käytännössä on haasteellista. Opettajan tulee tuntea ryhmä ja sen mahdollisuudet, ja hänellä tulee olla kykyä soveltaa toimintaa osallistujien erilaisiin toimintakyvyn tasoihin sopivaksi.

Ikääntyneiden oppijoiden elämänvaihe näkyy opiston kursseilla. Ikäihmisillä on tarve käsitellä omaa elämäänsä. Lisäksi menneisyys on läsnä nykyisyyden tekemisessä, ja ikääntyneiden kohdallaan korostuu tarve löytää elämälle merkitys menneestä ja omasta kokemuspohjasta. Näitä asioita käsitellään kurssien aikana uuden oppimisen ohella. Ikääntyneillä on omanarvontuntoa, joka kumpuaa pitkästä elämäkokemuksesta. Elämänvaiheeseen liittyy usein myös monet sairaudet ja kuoleman läheisyys. Ryhmäytymisen seurauksena toisista ryhmäläisistä tulee helposti hyvin läheisiä, ja muiden elämäntilanteet, sairaudet, ja kuolemat koskettavat koko ryhmää.

Ikääntyneillä sairauksien lisääntymisen myötä myös sairauskohtausten riski kasvaa. Sairauskohtauksia voi tapahtua myös opetustilanteissa, jolloin opettajalla on oltava valmiuksia reagoida nopeasti. Tähän toivottiin ratkaisuksi opettajien ensiaputaitojen ylläpitoa. Opettajalta vaaditaan valmiuksia niin muisteluun kuin myös vaikeiden asioiden kohtaamiseen ja käsittelyyn sekä ryhmässä että itsekseen. Opettajien

työnohjaukselle nähtiin tarvetta, koska esimerkiksi sairauskohtaukset ja kuolemantapaukset voivat järkyttää opettajan mieltä, jolloin asian kanssa ei pitäisi joutua jäämään yksin.

Opettajien mukaan ikääntyneet ovat opiskelijoina halukkaita antamaan palautetta ja vaikuttamaan kurssien sisältöön. He uskaltavat yleensä ilmaista mielipiteensä rohkeasti. Opettajat olivat havainneet, että ikääntyneitä oppijoita tulee kannustaa ja tukea erityisesti omalta mukavuusalueelta poistumisessa. Ikäihmisille opettajan luonnollisuus ja oman persoonan kautta opettaminen ovat tärkeitä, joten opettajan tulee olla aidosti läsnä tilanteessa. Opettajan ominaisuuksista ikääntyneitä opettaessa korostui joustavuus. Lopuksi opettajat halusivat sanoa, että vaikka ikääntyneillä onkin erityispiirteitä, jotka tulee ottaa huomioon opetuksessa, he ovat ennen kaikkea ihmisiä siinä missä muutkin oppijat, ja tärkeintä on kohdata heidät kursseilla yksilöinä.

4.3.2 Koulutuksista havainnoimalla kerätty tieto

Havainnoimme kahta eri koulutustilaisuutta, joista ensimmäinen havainnointi palveli alkukartoitusta ja toinen jatkokehittämistarpeita. Havainnointimme tuotti molemmissa tapauksissa samansuuntaista tietoa vahvistaen päätelmiämme, ja siitä syystä käsittelemme tässä luvussa molempia havainnoiteja yhteisesti. Ensimmäisessä tilaisuudessa seurasimme opiston jo aiemmin käytössä ollutta senioripedagogiikan koulutusta. Sen sisällöstä ja toteutustavasta meillä oli ennakkoon jonkin verran tietoa, mutta käytännön toteutuksen näimme havainnointitilanteessa ensimmäistä kertaa. Toisessa koulutustilaisuudessa pilotoitiin koulutus, jonka sisällön tuotimme yhteistyössä työelämäkumppanimme kanssa opinnäytetyömme aikana. Havainnointi auttoi meitä saamaan kokonaiskuvaa ja tietoa kehittämistyömme kohteesta. Havainnointiaineistosta teimme päätelmiä, joilla pyrimme vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseen eli selvittämään, millainen senioriopetuksen koulutuskokonaisuus on kohderyhmäänsä kiinnostava ja markkinointikelpoinen.

Havainnoimme koulutuksia luokkatilan takaosasta seuraamalla koulutuksen kulkua ja tekemällä havainnoita sekä osallistujina olleista opettajista että kouluttajista osallistumatta muutoin toimintaan. Kaikki koulutustilaisuudessa mukana olleet olivat tietoisia läsnäolostamme, asemastamme ja tarkoituksestamme. Koulutusten ohjauksista vastasivat opiston opettajat. Tutustuimme koulutusmateriaaleina olleisiin PowerPoint-esityksiin ennen havainnointia. Koulutuspilotointi vastasi asiasisällöltään

pitkälti laatimaamme suunnitelmaa, mutta käytettyjen opetusmenetelmien ja esitysdiojen osalta koulutuksen ohjaaja oli tehnyt siihen joitakin muutoksia. Opinnäytetyömme teoreettiseen viitekehykseen syventyminen valmisteli meitä havainnointiin, ja lisäksi saimme ennakkotietoa aiheesta yhteistyöhenkilöiltämme ja opiston opettajilta työpajassa.

Havainnot

Kolmetuntiset koulutukset olivat intensiivisiä kokonaisuuksia, sillä opeteltavan tiedon määrä oli runsas ja esitystapa tiivis. Koulutukset etenivät jouhevasti aiheesta toiseen, ja osallistujien tuntui olevan helppoa seurata etenemistä. Kummankin koulutuksen kulkua rytmitti lyhyehköjen tietoiskumaisten luento-osuuksien sekä osallistujien vuorovaikutukseen perustuvien osallistavien opetusmenetelmien vuorottelu. Osallistajat omaksuivat opetusmenetelmien tehtävänannot nopeasti, eikä ohjeistaminen siten vienyt ylimääräistä aikaa toiminnallisuudelta. Havainnointimme aikana kouluttajat ohjasivat osallistujia toiminnan etenemisessä enimmäkseen onnistuneesti, mutta havaitsimme joitakin hetkiä, jolloin esimerkiksi osallistujien tasapuolisen osallistumisen tai aiheen tarkoituksenmukaisen kohdentamisen kannalta olisi vaadittu voimakkaampaa ohjausotetta.

Koulutettavat osallistuivat tilanteessa opetukseen aktiivisesti ja pääosin tasapuolisesti, ja heidän huomionsa kohdentui enimmäkseen aikaa opittavan asian kannalta tarkoituksenmukaisesti. Osallistajat näyttivät keskittyvän enimmäkseen aiheeseen syventyneesti, mutta huomasimme joissakin osallistujissa ajoittaisia merkkejä keskittymisen herpaantumisesta tai väsähtämisestä etenkin koulutuksen loppua kohden. Osallistajat vaikuttivat olevan aidosti kiinnostuneita aiheesta, mitä kuvasti heidän puheenvuorojensa runsaus ja syvälinen uppoutumisensa aiheeseen. Omien kokemusten jakamista kollegoiden kesken tapahtui paljon. Lisäksi joidenkin osioiden aikana osallistujilla oli silmin nähden hauskaa. Ensimmäisessä havainnoimassamme koulutuksessa osallistavaa opetusta käytettiin monipuolisesti ja mukana oli luovia menetelmiä, kun taas toisen koulutuksen menetelmät olivat yksipuolisia ja noudattivat perinteisempää linjaa. Emme kuitenkaan huomanneet merkittävää eroa osallistujien aktiivisuudessa tai innostuksessa koulutusten välillä.

Johtopäätökset

Havainnoinnin perusteella teimme johtopäätöksen, että osallistavien menetelmien vahvuudet ovat mahdollisuus vertaistuellisuuteen, osallistujien omien oivallusten synnyttäminen ja sitä kautta yksilöllisten painotusten ja osallistujilla olevan kokemustiedon esiintuominen ja arvostaminen. Koimme, että koulutuksen luentomaisuus puolestaan palveli parhaiten tilanteita, joissa oli pyrkimyksenä nopea aiheeseen orientoituminen, tiedon välittäminen tehokkaasti tai ohjaajan asiantuntijuuden hyödyntäminen. Luentomaisen opetuksen heikkoutena näytti olevan osallistujien passivoituminen, joka näkyi osioiden aikana keskittymisen heikentymisenä. Luentomaiset osiot ovat helposti toistettavissa koulutuskerrasta toiseen samanlaisina, kun taas osallistavat osuudet muotoutuvat osallistujien ja ohjaajan vuorovaikutuksessa joka kerralla omanlaisikseen ja lopputulos voi olla yllättävä. Osallistavia menetelmiä käyttäessään ohjaajan on siis varauduttava siihen, ettei koulutus etenekään täysin suunnitelman mukaisesti, ja kyettävä muokkaamaan omaa toimintaansa joustavasti.

Osallistavat menetelmät haastoivat koulutettavia vastavuoroisuuteen, aktiivisuuteen ja omiin pohdiskeluihin, mikä voi pidemmän päälle tuntua väsyttävältä toiminnan intensiivisyyden takia. Toisaalta huomasimme osallistavan opetuksen pitävän keskittymistä tehokkaammin yllä kuin koulutusten sisältämät luentomaiset osiot, minkä päättelimme osallistujien toiminnasta ja käyttäytymisestä. Luennon aikana osallistajat esimerkiksi vilkuilivat matkapuhelimiaan, mitä ei tapahtunut lainkaan osallistavien menetelmien aikana. Osallistavien menetelmien toimivuuteen voi vaikuttaa myös ryhmän koko. Koulutuksen tulisikin olla aina helposti muunneltavissa tilanteen, osallistujien määrän ja yksilöllisten toiveiden mukaan.

Koimme, että erilaisten toisistaan poikkeavien opetusmenetelmien vaihteleva käyttö toi tiiviiseen koulutussisältöön keveyden tuntua sekä tuki laajan kokonaiskuvan muodostumista käsiteltävästä aiheesta. Havainnointimme perusteella osallistavat opetusmenetelmät ovat toimiva ratkaisu kohderyhmää ajatellen. Arvelimme, että koulutukseen osallistuneiden erinomaisia valmiuksia erilaisten, myös perinteisistä poikkeavien, opetusmenetelmien käyttöön ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen selittänee heidän kokemuksensa ohjaamisesta ja opetustyöstä. Osallistajat olivat aktiivisia molemmissa koulutuksissa opetusmenetelmien eroista huolimatta, mistä päättelimme molempien tapojen olleen toimivia kohderyhmälleen. Huomioimme kuitenkin, että luovat opetusmenetelmät kykenivät tuottamaan osallistujille sellaista aitoa iloa, jota työelämäkumppanimme tavoitteli koulutuksen houkuttelevuudella.

Koska opettajat jakoivat tilanteissa runsaasti omia kokemuksiaan, koulutusten havainnointi tuotti meille sivutuotteena lisää opettajien kokemustietoa ikääntyneiden oppijoiden kanssa työskentelystä ja ikääntymismuutosten vaikutusten näyttäytymisestä käytännön opetustyössä ja oppimisessa. Saimme kuulla opettajien kohtaamista haasteista ja toisaalta onnistumiskokemuksista ikäihmisten opetukseen liittyen, mikä auttoi meitä pohtimaan koulutusten tavoitteita tarvelähtöisesti. Etenkin toiseen koulutukseen osallistuneet kertoivat konkreettisia esimerkkejä tilanteista tai asioista, joihin toivoivat saavansa koulutuksesta tukea ja apua. Sellaisia olivat muun muassa ikäihmisen kokemusmaailmaan asettuminen, toimintakyvyn muutosten ymmärtäminen, opettaja-oppijasuhteen muodostaminen opettajan ollessa oppijaa huomattavasti nuorempi, samassa opetusryhmässä olevien eri-ikäisten oppijoiden tarpeiden huomiointi sekä iästä ja ikääntymisestä puhuminen sensitiivisesti.

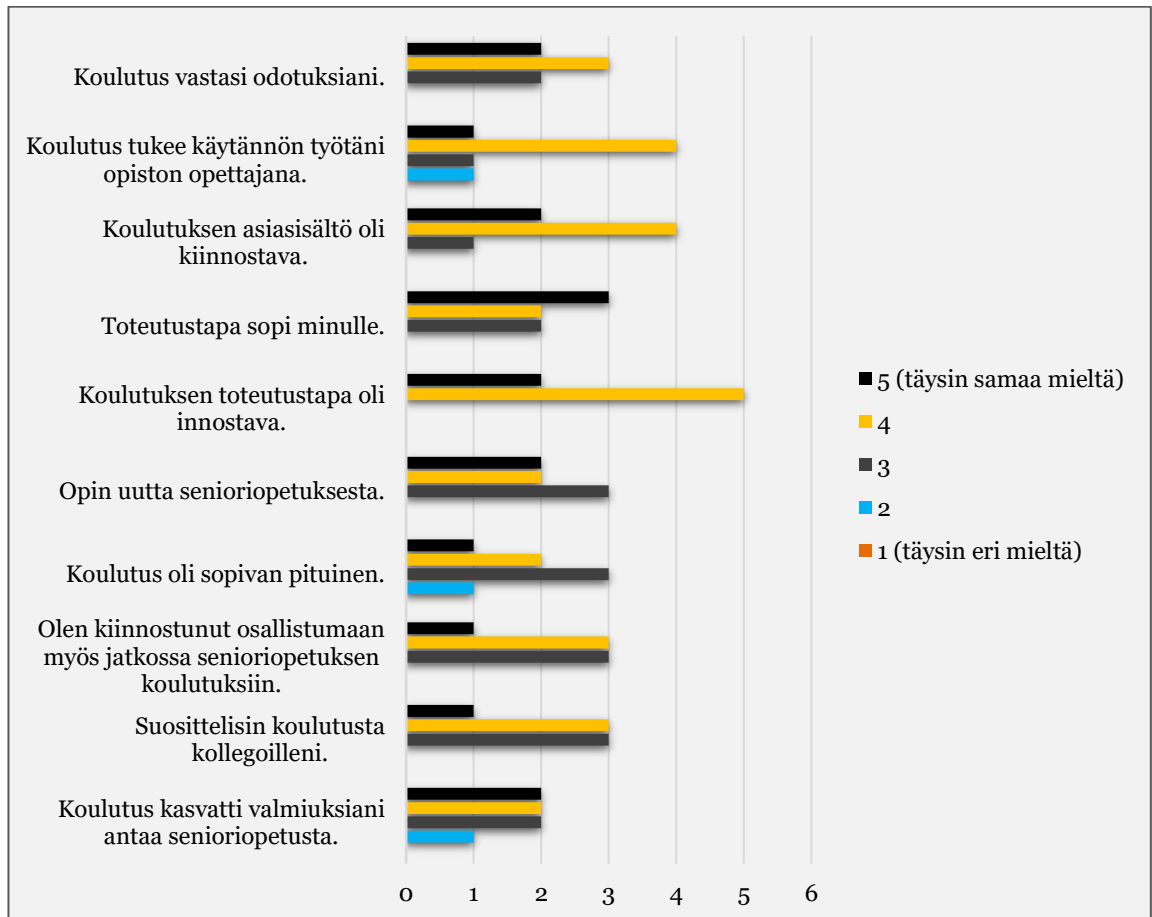
4.3.3 Palaute ensimmäisestä koulutuksesta

Koulutustilaisuuksien loppuun oli varattu aikaa noin viisi minuuttia palautelomakkeiden täyttämistä varten. Lähes kaikki osallistujat palauttivat lomakkeet täytettyinä, mutta koulutuksiin osallistujien joukko oli melko pieni, eikä se siten mahdollista tulosten yleistettävyyttä. Strukturoituihin kysymyksiin saimme vastauksia kattavasti koko joukolta, mutta avoimiin kysymyksiin vastailtiin vaihtelevasti ja vastaukset olivat pääosin lyhyitä, muutaman sanan ilmaisuja. Avointen kysymysten vastaukset toimivat osittain myös strukturoitujen vastausten tarkentajina. Jotkut vastaajat olivat kirjoittaneet sanallisia kommentteja myös strukturoitujen kysymysten yhteyteen tarkentamaan omaa vastausta. Luokittelimme ne kuuluvaksi kolmannen avoimen kysymyksen eli kohdan ”muuta palautetta” vastauksiksi ja tarkastelimme niitä siten muiden avoimiin kysymyksiin tulleiden vastausten rinnalla. Ensimmäisen koulutuksen palautekysely toimi lomakkeen pilotointina, ja ilmenneiden tarpeiden mukaan muokkasimme sitä hieman toista koulutusta varten vastaamaan paremmin tavoiteltavan tiedon hankintaa.

Käsitlemme molemmista koulutustilaisuuksista kerättyjen palautekyselyjen koulutuksia yleisesti koskevat vastaukset tässä luvussa yhteisesti, koska ne eivät ole sidottuja siihen koulutukseen, jonka osallistujilta ne on kerätty. Tuomme kuitenkin esiin erot, joita eri vastaajajoukkojen välillä oli, ja pohdimme johtopäätöksissämme eroavaisuuksien mahdollisia syitä.

Kyselyn tulokset

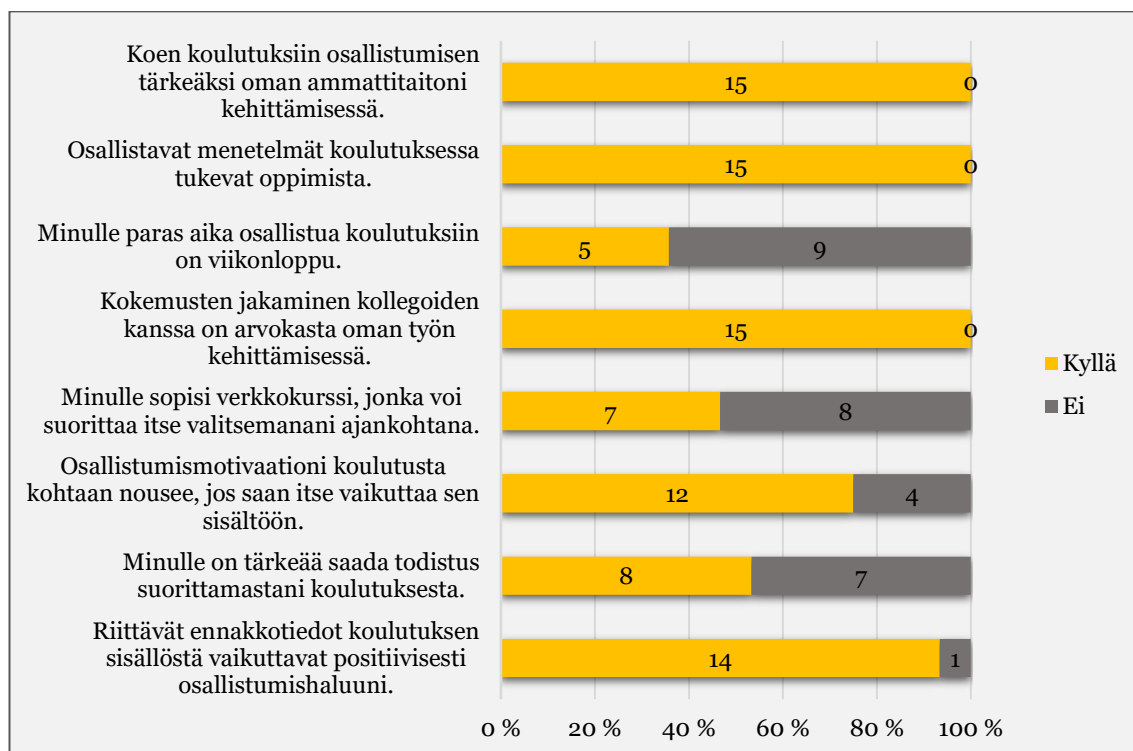
Ensimmäiseen koulutukseen osallistuneista kaikki vastasivat palautekyselyyn. Taustakysymysten perusteella kaikilla oli aiempaa kokemusta ikäihmisten opettamisesta tai ohjaamisesta. Yhtä osallistujaa lukuun ottamatta kaikki olivat joskus aiemmin saaneet jotain ikäihmisten opettamiseen liittyvää koulutusta ja Omnian julkaisema *Senioriopetuksen opas* (Omnia n.d.) oli lähes kaikille entuudestaan tuttu. Vastaajien mielestä koulutuksen asiasisältö oli kiinnostava, toteutustapa onnistunut ja koulutus vastasi melko hyvin heidän odotuksiaan. Suurin osa oli samaa mieltä tai lähes samaa mieltä siitä, että koulutus tuki heidän käytännön työtään. Siitä huolimatta koulutuksen vaikuttavuus ikääntyneiden opettamisen valmiuksien kasvattajana ei saanut täyttä tukea osallistujilta, koska vain noin puolet vastaajista olivat samaa mieltä asiasta. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Ensimmäiseen koulutukseen osallistuneiden opettajien vastaukset koulutusta koskeneeseen palautekyselyyn

Myöskään koulutuksen suosittelu kollegoille tai kiinnostus osallistua jatkossa ikääntyneiden opettamista käsitteleviin koulutuksiin ei ollut täysin varauksetonta. Näihin molempiin väittämiin noin puolet vastaajista oli asettanut vastauksensa asteikon ”samaa mieltä” puolelle loppujen vastaajien ollessa kannassaan kahden vaiheilla asetettuaan vastauksensa asteikon puoliväliin. Vastauksissa oli hajontaa myös koulutuksen pituuden sopivuudesta kysyttäessä. Vastaajista vajaa puolet oli sijoittanut vastauksensa numeron 3 kohdalle eli asteikon puoliväliin, ja toinen vajaa puolikas vastauksista oli asteikon ”samaa mieltä” puolella. Yksi vastaaja kallistui asteikon ”eri mieltä” puolelle. (Kuvio 2).

Ensimmäisen koulutuksen palautekyselyn avoimiin kysymyksiin tuli vain muutama vastaus. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että koulutus voisi olla lyhyempi, mutta muutoin vastauksissa ei ollut negatiiviseksi tulkittavaa palautetta eikä toteutumatta jääneitä odotuksia. Koulutuksen hyödyllisimpinä asioina pidettiin tiedon jakamisen mahdollisuutta kollegoiden kesken, uusien ideoiden ja näkökulmien saamista sinänsä tuttuun aiheeseen sekä koulutuksen annin yleistettävyyttä kaiken ikäisten oppijoiden opetustilanteisiin. Opettajien avoimissa vastauksissa koulutuksen hyödyllisyyden koettiin olevan opetussisällön lisäksi opetusmenetelmissä, joita he kokivat voivansa soveltaa omassa työssään.

Kuvio 3. Koulutuksia yleisesti koskevat vastaukset molemmista koulutuksista yhteenlaskettuna

Koulutuksia yleisesti koskeviin kysymyksiin saatiin vastaukset lähes kaikilta osallistujilta (Kuvio 3). Vastaajat olivat yksimielisiä koulutusten tärkeydestä oman ammattitaidon kehittämisessä, osallistavuuden vaikuttavuudesta oppimiseen ja vertaistuellisen kokemusten jakamisen tärkeydestä kollegoiden kesken. Suurin osa vastaajista ilmaisi, että koulutuksesta saatavat ennakkotiedot ja mahdollisuus vaikuttaa itse sen sisältöön nostavat heidän osallistumisinnostuksensa koulutusta kohtaan.

Jos koulutusten sisällöllisistä ja didaktisista kysymyksistä oltiinkin vastaajajoukossa hyvin yksimielisiä, niin koulutusten järjestämiseen liittyvien kysymysten vastauksissa oli puolestaan hajontaa. Verkkokurssia itselleen toimivana koulutusmenetelmänä piti molemmissa vastaajajoukoissa noin puolet osallistujista, mutta samanaikaisesti vertaistuellista oppimista pidettiin yksimielisesti tärkeänä. Kurssin suorittamisajankohtaan liittyen osallistujilta kysyttiin, onko viikonloppu vastaajalle paras aika osallistua koulutukseen. Ensimmäiseen kyselyyn vastanneista suurin osa (5/7) kertoi osallistuvansa koulutuksiin mieluiten viikonloppuna, mutta pilotoitinkoulutukseen osallistuneista kukaan ei pitänyt viikonloppua itselleen parhaana koulutusajankohtana. Todistuksen saamista käydystä koulutuksesta piti tärkeänä ensimmäisessä kyselyssä hieman alle puolet, kun taas jälkimmäisessä kyselyssä sitä kannatti reilusti yli puolet vastanneista.

Johtopäätökset

Ensimmäiseen koulutukseen osallistujat olivat opiston omia opettajia, joilla oli hyvät perustiedot ja kokemusta ikäihmisten opettamisesta jo ennestään, minkä takia koulutus ei vastausten perusteella kyennyt tarjoamaan kaikille osallistujille aiheesta kovinkaan paljoa uutta. Opettajat kiittivät palautteissa koulutuksen antamaa tukea opettamiseen yleisellä tasolla sekä sen luomia mahdollisuuksia vertaisoppimiseen. Päättelimmekin, että vastaajat pitivät koulutusta sinällään didaktiikaltaan onnistuneena, mutta ainakin kokeneempien opettajien valmiuksiin nähden sisällöllisesti liian vähän uusia näkökulmia tarjoavana. Arvelemme sen kuvastuneen heidän vastauksistaan siinä, etteivät kaikki olleet valmiita suosittelemaan koulutusta täysin varauksetta kollegoilleen tai osallistumaan itsekään jatkossa vastaaviin koulutuksiin. Tulee kuitenkin huomioida, että tuotteistettavan koulutuskokonaisuuden kohderyhmänä ovat tuntiopettajat, joiden pedagoginen osaaminen ja työkokemus ovat keskimäärin opiston omia opettajia heikommalla tasolla. Heidän tarpeisiinsa perusasioihin keskittyvä koulutus vastanee paremmin.

Koska olimme muotoilleet ensimmäiseen palautelomakkeeseen koulutuksen pituutta koskevan väittämän muotoon ”koulutus oli sopivan pituinen”, jäi meille epäselväksi, olisivatko muut kuin yksi ”täysin samaa mieltä” vastannut henkilö toivoneet koulutuksen olevan pidempi vai lyhyempi. Muutimmekin tätä kohtaa toisessa koulutuksessa käytettyyn lomakkeeseen saadaksemme kysymykseen tarkempia vastauksia. Avoimiin kysymyksiin tullut palaute antoi kuitenkin viitteen siitä, että koulutus tuntui osallistujista liian pitkältä, minkä lisäksi havainnointimme tilanteessa tuki joiltain osin samaa oletusta. Osallistujien jaksamiseen vaikuttavat koulutuksessa opiskeltavan aiheen vaikeustaso ja käytettävät työskentelymenetelmät, sillä aktiivisen työskentelyn aikana keskittymiskyky aiheeseen voi säilyä jopa kaksinkertaisen ajan verrattuna passiiviseen toimintaan (Kupias & Koski 2012: 58). Käsiteltävänä olevan koulutuksen opetusmenetelmät tukivat aktiivisuudellaan osallistujien jaksamista. Asiasisällön vaikeustason ei voida katsoa olleen osallistujien aiempaan osaamiseen suhteutettuna liian korkealla, eikä sekään siten selitä väsymistä. Mahdollista tosin oli, että sisällön tuttuus ei haastanut osallistujia riittävästi, ja aiheutti heissä sen vuoksi pitkästymistä.

Päätelimme, että kokemukseen kolmetuntisen koulutuksen pitkäkestoisuudesta saattoi vaikuttaa tässä tapauksessa motivaatiotekijät tai rytmitys ja järjestämisajankohta. Koulutus järjestettiin lauantaiamuna, ja se oli osa kokopäiväistä tilaisuutta, johon opettajat osallistuivat työnantajan velvoittamina. Vireystila on aamupäivän aikana paremmalla tasolla kuin iltapäivästä ja alhaisimmillaan lounaan jälkeen (Kupias & Koski 2012: 58). Vaikka koulutusajankohta osui sinällään parhaaseen vuorokauden aikaan vireystilan kannalta, arvelimme, että osallistujien jaksamista saattoi verottaa tavallisuudesta poikkeava kuusipäiväiseksi venynyt työviikko. Poikkeuksellinen toiminta verrattuna totuttuihin toimintatapoihin voi hämmäntää osallistujia ja haitata keskittymistä oleelliseen (Kupias & Koski 2012: 58–59).

Koulutuksen välissä oli yksi lyhyehkö tauko, jonka ajaksi osallistujille annettiin tehtäväksi virkistäytymisen ohessa valmistautua seuraavaan ryhmätehtävään. Myös se, että tauko hyödynnettiin osittain oppimiseen, joskin vapaamuotoisesti, edellytti osallistujilta pitkää yhtäjaksoista keskittymistä aiheeseen, eikä tauon todellinen tarkoitus eli työskentelyn keskeyttäminen ja levähtäminen päässeet toteutumaan kunnolla. Tässä koulutuksessa osallistuminen ei perustunut vapaaehtoisuuteen, mikä saattoi osaltaan vaikuttaa osallistujien oppimismotivaatioon ja sitä kautta kokemukseen koulutuksen pituudesta.

Koulutuksia yleisesti koskevissa kysymyksissä tuli esiin kaksi selkeää eroa eri koulutustilaisuuksiin osallistuneiden vastaajajoukkojen välillä. Eroja selittänee vastaajien toisistaan poikkeava asema opistolla. Omien opettajien vastauksissa ilmeni viikonloppujen olevan useimmille sopivia ajankohtia osallistua koulutuksiin, kun taas tuntiopettajaenemmistöisestä vastaajajoukosta kukaan ei ollut sitä mieltä. Siitä päätelimme, että toisin kuin palkalliselle koulutukselle vapaaehtoiselle ammatilliselle kouluttautumiselle ei olla valmiita uhraamaan viikonlopun vapaa-aikaa. Näin ollen sinällään asiasisällöltään kiinnostava koulutus voi jäädä kohderyhmältään hyödyntämättä, mikäli sen käytännön järjestelyissä ei ole otettu huomioon riittävästi heidän tarpeitaan. Asiakaslähtöisyys tulee ehdottomasti huomioida koulutusten suunnittelussa käytännön järjestelyistä lähtien.

Toinen ero vastaajajoukkojen välillä liittyi koulutuksesta saatavan todistuksen tarpeellisuuden arviointiin. Tuntiopettajat pitivät todistusta tärkeämpänä kuin opiston omat opettajat. Arvelimme siihen olevan syynä sen, että tuntiopettajille oman ammattitaidon kehittämisen osoittaminen on merkityksellisempää ja usein ajankohtaisempaa kuin vakituksessa työsuhteessa oleville opiston omille opettajille. Tuntiopettajien työsuhteiden osa- ja määräaikaisuus aiheuttavat epävarmuutta heidän työuriensa jatkuvuuteen ja kohderyhmän rajautumista työnantajan tarjoamien koulutusmahdollisuuksien ulkopuolelle (Pättäri ym. 2019: 188–191).

Opettajien arvostus vertaistuellisuutta ja vuorovaikutuksellisuutta kohtaan näkyi heidän vastauksissaan, mutta siitä huolimatta moni ilmoitti itsenäisesti suoritettavan verkkokurssin olevan itselleen sopiva toteutusmuoto. Kyselymme perusteella menetelmällisyydestä oltaisiin siis valmiita tinkimään, mikäli uusien asiasisältöjen oppiminen sitä vaatii. Päätelimme siitä, että vuorovaikutus ja vertaisoppiminen ovatkin jonkinlaista lisähyötyä, jonka koulutus voi parhaimmillaan tarjota. Verkkokurssien etuna on niiden suorittamiseen liittyvä joustavuus ja sovitettavuus yksilöllisiin aikatauluihin, mikä voi selittää niiden kiinnostavuutta opettajien keskuudessa. Toisaalta eräs vastaaja oli kirjoittanut avoimen palautteen, että verkkokurssit jäävät itseltä helposti tekemättä. Se lieneekin niiden tarjoaman joustavuuden huono puoli.

4.4 Koulutuskokonaisuuden tuotteistaminen

Alkukartoituksessa kerättyjen tietojen perusteella aloitimme koulutuskokonaisuuden tuotteistamisen. Tähän työvaiheeseen sisältyivät toisen koulutuksen suunnittelu ja pilotointi, koulutusmateriaalin tuottaminen, tuotekuvauksen laatiminen sekä

tutkimuksellisina osioina pilotointikoulutuksen havainnointi ja palautteen kerääminen koulutukseen osallistuneilta kyselyn avulla. Kerätyn havainnointi- ja kyselyaineiston perusteella teimme vielä pilotoidulle koulutukselle jatkokehittämistarpeiden kartoituksen, jonka mukaisesti muokkasimme koulutusmateriaalina olleen PowerPoint-esityksen lopulliseen muotoonsa luovutettavaksi työelämäkumppanin käyttöön.

4.4.1 Koulutuksen suunnittelu ja pilotointi

Koulutuksen suunnittelemisen lähtökohtana ovat sille asetetut tavoitteet ja tarkoitus. On tärkeää pohtia, millaista muutosta koulutukseen osallistuvien toimintaan toivotaan saatavan ja miten se saavutetaan. Parhaiten tavoitetta tuetaan aktivoimalla oppijoita työstämään itse oppisisältöä ja antamalla mahdollisuuksia oivalluksiin, jotka tuottavat toiminnan muutoksia. Tavoitteiden osallistujälähtöisyys lisää osallistujien kokemusta koulutuksen omakohtaisuudesta ja sen antamasta tuesta omalle toiminnalle, mikä puolestaan lisää osallistujien motivaatiota ja luo myönteisyyttä koulutusta kohtaan. Osallistujien odotuksia voidaan kartoittaa joko ennen koulutusta tai koulutuksen aluksi, jotta niiden huomioiminen mahdollistuu koulutuksen toteutuksessa. Tavoitteiden tulee olla suhteutettuna koulutuksen ajalliseen keston. (Kupias & Koski 2012: 11–23, 53; Pruuki 2008: 32–37.)

Koulutukseen osallistujien aiempi osaaminen aiheesta vaikuttaa koulutuksen luonteeseen. Oppimisen tukeminen vaatii erilaisia painotuksia, kun oppisisältö on osallistujille uutta tai siitä on vain hajanaista aiempaa tietoa kuin, jos ollaan oppimassa lisää vanhan tiedon päälle. Koulutuksen aluksi osallistujien tietämystä opiskeltavasta asiasta onkin hyvä kartoittaa keskustellen, jotta kouluttaja osaa valita asioiden käsittelyyn oikean vaikeus- ja syvyysasteen. Uutta tietoa oppivat kaipaavat ensisijaisesti kokonaisymmärrystä asiasta ja omien aiempien hajatietojen liittämistä siihen hahmottaakseen asiaa mielekkäänä kokonaisuutena. Oppijat, joilla jo on tietoa asiasta, huomioidaan tarjoamalla heille tilaisuuksia tuoda omaa osaamistaan esille ja hyödyntää sitä sekä omassa oppimisessaan että koko koulutuksen ja kaikkien osallistujien näkökulmasta. (Kupias & Koski 2012: 28–31.)

Kun koulutettavien joukossa on kovin eritasoista osaamista entuudestaan, on koulutuksen mahdollistettava erilaisten osallistujien huomiointi. Etenkin tällöin kouluttajan olisi hyvä jo ennakkoon miettiä, kuinka parhaiten perustelee omia näkökantojaan ja vertailla niitä toisenlaisiin lähestymiskulmiin, kuinka luoda aihealueen perusteista kokonaiskuvan ja kuinka hyödyntää osallistujien osaamista ja näkemyksiä.

Osallistujien motivaatio koulutusta kohtaan on yleensä korkeimmillaan silloin, kun koulutukseen on hakeuduttu vapaaehtoisesti. Tällöin kouluttajan tehtäväksi jää motivaation ylläpidosta huolehtiminen. Mikäli osallistujat on velvoitettu osallistumaan koulutukseen, on heidän motivointinsa huomioitava osana koulutusta itse asiassällön lisäksi. (Kupias & Koski 2012: 28–31, 40.)

Mietittäessä koulutuksen sisältöjä tulee osallistujien oppimistarpeiden olla ensisijainen peruste valinnoille. Luonnollisesti myös koulutuksen pituus määrittää sisältövalintoja. Sisällön jäsentely teemoihin tukee kokonaisuuksien hahmottamista, ja selkeä rytmitys auttaa osallistujia keskittymään koulutuksen kulkuun. Kannattaa ottaa huomioon myös se, että ihmisten keskittyminen riittää yleensä luennon kuuntelemiseen yhtäjaksoisesti lyhyemmän aikaa kuin aktiiviseen työskentelyyn. Koulutuksessa onkin hyvä vaihdella erilaisia osioita ja välttää puuduttavia toistoja, jotta osallistujien keskittyminen ja jaksaminen säilyvät mahdollisimman hyvin. Teemojen painotus on hyvä tehdä näkyväksi luonnostelemalla koulutuksen kulusta aikataulut. (Kupias & Koski 2012: 55–59, 73.)

Koulutuksen voi aloittaa monin erilaisin tavoin, mutta siinä pitäisi aina selventää osallistujille koulutuksen tavoitteet, antaa kokonaiskuva asiassällöstä ja kertoa koulutuksen hyödyistä eli tukea heidän motivaatiotaan. Myös koulutuksen lopetuksella oleva suuri painoarvo kannattaa hyödyntää miettimällä se tarkoin, sillä päätyminen voi määrittää, mitä osallistujille jää koulutuksesta päällimmäiseksi mieleen niin sisällöllisesti kuin tunnetilanakin. (Kupias & Koski 2012: 64–69, 73.) Etenkin kestoaltaan lyhyissä koulutuksissa on hyvä pohtia, mikä oppiaineksesta on tavoitteiden kannalta ydinsisältöä, ja antaa sille riittävästi aikaa. Vähemmän tärkeät asiat voidaan jättää kokonaan tai osittain osallistujien itsenäisesti opiskeltavaksi. (Pruuki 2008: 42.) Koulutusmateriaalilla tuetaan oppimista, sillä hyvä materiaali auttaa koulutusta etenemään ja onnistumaan tavoitellusti (Kupias & Koski 2012: 74).

Aloitimme toisen koulutuksen suunnittelun työpajassa saamamme materiaalin ja teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Lisäksi hyödynsimme suunnittelun tukena ensimmäisen koulutuksen havainnoinnista saatua aineistoa, palautekyselyn tuloksia ja koulutusten suunnittelusta saatavilla olevaa teoriatietao. Käytimme apuna myös *Omnian Senioriopetuksen oppaassa* (Omnia n.d.) olevia teemoja koulutusrunkoa suunnitellessamme. Työelämäkumppanin kanssa sovimme, että teemme materiaalin ja sisällön toiselle koulutukselle. Koulutusmateriaaliksi valmistimme PowerPoint-

esityksen, johon lisäsimme työelämäkumppanin toivomat sisällölliset muutokset. Koulutuksen ohjaaja muokkasi vielä materiaalin omannäköiseksi pilotointia varten.

Valitsimme koulutuksen sisällön lähtökohdaksi voimavaralähtöisen ajatusmallin vastapainoksi ensimmäiselle koulutukselle, jonka näkökulman koimme lähtevän enimmäkseen haasteista, joita liittyy oppimiseen ikääntyneiden ihmisten kohdalla. Halusimme koulutuksessa lähestyä aihetta positiivisesta näkökulmasta ikääntyneen toimijuutta ja osallisuutta korostaen, mikä on lähtökohtana myös oman ammatillisuutemme ikääntymiskäsityksessä. Ikäihmisillä voi olla rajoitteita ja haasteita oppimiseen liittyen, mutta heillä on myös paljon elämäkokemuksensa mukanaan tuomia tietoja ja taitoja sekä voimavaroja, joita tulisi hyödyntää ja tukea.

Lisäksi hyödynsimme koulutuksen suunnittelussa työpajassa esille nousseita opettajien käytännön kokemuksia opetustyöstä ja ikäihmisten oppimisesta. Yhteistyöhenkilömme halusivat koulutuksen sisältävän osallistavia opetusmenetelmiä ja ajantasaista tietoa, ja koulutuksen sisällön tuli linkittyä *Senioriopetuksen oppaaseen* (Omnia n.d.). Valitsimmekin toiseen koulutukseen käsiteltäväksi oppaasta aiheet, joita ei ollut käsitelty ensimmäisessä koulutuksessa, jotta koulutuksista tulisi toisiaan täydentävät. Ryhmittelimme työpajassa esille nousseet opettajien kokemukset aihepiirien mukaan kokonaisuuksiksi, ja jaoin niistä koulutukseen tulevia asiasisältöjä teemoiksi. Toinen koulutus sai otsikokseen ”Seniorin voimavarat oppimisen tukena”.

SENIORIOPISKELIJAN VAHVUUKSIA JA HAASTEITA

- Vahvuuksia
 - ✓ Ryhmätaidot ja sosiaalisuus
 - ✓ Elämäkokemus ja kyky hyödyntää sitä
 - ✓ Aiemmin opittujen asioiden määrä ja laajuus
 - ✓ Korkea motivaatio ja sitoutuneisuus
 - ✓ Käytettävissä olevat aikaresurssit
 - ✓ Oppimisesta saatava ilon kokemus
 - ✓ Senioriopiskelijoiden runsas määrä – mahdollisuus vertaistukeen ja sosiaalisuuteen

Kuvio 4. Ikääntyneen oppijan vahvuuksia esiteltyinä toisen koulutuksen materiaalissa.

Koulutuksen alkuun ohjaaja kertoo koulutuksen tavoitteista ja sisällöstä lyhyesti, jonka jälkeen osallistujia pyydetään esittäytymään ja kertomaan odotuksistaan koulutusta kohtaan. Tässä vaiheessa osallistujat ohjataan pohtimaan myös omia voimavarojaan orientaatioksi voimavaralähtöiselle ajattelulle. Seuraavaksi koulutuksessa käsitellään vanhusikää elämänvaiheena pohtimalla tämänhetkistä vanhuskuvaa yhteiskunnassamme ja ikääntymisen kokemuksellisuutta yksilötasolla. Ehdotimme vastausten jakamiseen ryhmän kesken Flinga.fi -sivustoa, Post-it tarralappuja tai ohjaajan suorittamaa ylös kirjaamista PowerPoint-dialle. Lopuksi tässä osiossa oli vielä teoriaa ikääntyneiden elämään kuuluvista muutoksista ja elämänhistorian merkityksestä.

Koulutuksen toisessa teemassa käsitellään voimavaroja aloitusta syvällisemmin ja teoreettislähtöisemmin. Koulutuksen alussa on teoriaa voimavaroista ja selvennetään käsitettä. Tämän jälkeen siirrytään ikääntyneiden voimavaroihin ja voimavaralähtöiseen ajatusmalliin ikäihmisten tukemisen ja ohjaamisen näkökulmasta. Seuraavaksi koulutuksessa käsitellään osallisuutta sekä sen merkitystä ja yhteyttä aktiivisessa ikääntymisessä, minkä jälkeen kerrotaan vielä ikääntyneen vahvuuksista ja haasteista oppijana (kuvio 4). Otimme koulutukseen teorian muodossa aiheiksi myös elämäkokemuksen ja yksilöllisyyden huomioimisen.

CASE 1: ”ELINIKÄINEN OPPIJA” HILKKA 67 V.

- Asuu yksin rivitaloasunnossa kaupunkikeskustan ulkopuolella, eronnut n. 20 v. sitten
- Yksi lapsi, joka asuu ulkomailla
- Laaja ystäväpiiri, läheiset välit omiin sisaruksiin
- Korkeakoulutettu: jäänyt eläkkeelle toimittajan työstä kolme vuotta sitten, mutta tekee edelleen töitä satunnaisesti freelancerina; muistilehtiö ja kynä kulkevat aina mukana ja ovat ahkerassa käytössä
- Harrastuksina valokuvaus, matkailu, runonlausunta ja vesijumppa
- Itsevarma, puhelias ja elehtivä, nauttii ihmisten seurasta ja huomiosta
- Käynyt kansalaisopiston kursseilla ”koko ikänsä”, ja hankkinut työelämässä ollessaan jatkuvasti erilaista täydennyskoulutusta
- Nyt aloittamassa espanjankielen alkeiskurssia, koska suunnittelee talviasunnon ostoa Aurinkorannikolta

Kuvio 5. Osallistavan case-harjoituksen esimerkkitehtävä.

Voimavaroja havainnollistaaksemme suunnittelimme osallistujille koulutuksen tähän osuuteen osallistavan case -harjoituksen (kuviot 5), jossa tarkoituksena on tunnistaa ikääntyneen opiskelijan yksilöllisiä voimavaroja. Tehtävässä pohditaan pienissä ryhmissä erilaisten kuvitteellisten esimerkkihenkilöiden yksilöllisiä voimavaroja ja pyritään löytämään keinoja tukea niitä opetuksen ja oppimisen keinoin. Case-harjoitusta varten laadimme kolme erilaista ikäihmisen opiskelijaprofiilia, joihin teimme myös esimerkkivastaukset helpottamaan tehtävän purkamista ryhmän kanssa. Profiilien laadinnassa hyödynsimme opettajilta työpajassa saamiamme tietoja, jotta kuvitteelliset tapaukset vastaisivat realistisesti opiston aitoja opiskelijoita. Harjoituksen yhtenä ajatuksena on, että opettajat voivat niiden kautta tuoda pohdintaan mukaan myös omia kokemuksiaan erilaisista oppijoista.

Koulutuksen viimeisessä teemassa käsitellään opettajan roolia ja ikääntyneen oppijan oppimiskokemuksia. Tähän osioon sisällytimme työpajassa kerättyä tietoa opettajien omakohtaisista kokemuksista. Osallistavaksi menetelmäksi suunnittelimme tähän teemaan liittyen fyysisesti aktivoivaa jänamenetelmää hyödyntävän pohdintatehtävän. Harjoituksessa osallistujille esitetään väitteitä ikääntyneiden opettamiseen ja oppimiseen liittyen, minkä jälkeen osallistajat asettuvat seisomaan oman vastauksensa mukaan opetustilaan muodostetulle kuvitteelliselle jänalle, jonka toinen ääripää tarkoittaa "samaa mieltä" ja vastakkainen pää "eri mieltä". Jänalle voi asettua myös muihin kohtiin, jos osallistujan näkemys väitteeseen ei asetu suoraan kumpaakaan ääripäähän. Jänalle asettumisen jälkeen osallistajat saavat perustella omia mielipiteitään ohjaajan luotsaamina. Koimme fyysisesti aktivoivan tehtävän tulevan tarpeeseen tiiviissä ja vähätaukoisessa koulutuksessa virkistämään osallistujien ajattelua ja verenkiertoa taukojumpan tavoin.

Lopulliseen materiaaliin laadimme yhteistyöhenkilömme toiveesta jänatehtävän rinnalle vaihtoehtoiseksi menetelmäksi parioporina -harjoituksen, jossa osallistajat pohtivat pareittain tai pienryhmissä ikääntyneiden yksilöllistä huomioimista osana koko ryhmätilanteen hallitsemista. Koulutuksen loppuun koostimme käytännön neuvoja ikääntyneen oppijan tukemiseksi kursseilla ja ryhmätilanteissa. Tähän oli kerätty muun muassa opettajien työpajassa kertomia vinkkejä sekä esitelty erilaisia oppimisen apuvälineitä, joista on hyötyä erityisesti ikäihmisille. Koulutus päättyy ohjaajan johdolla loppukiteytykseen, jossa teemat kerrataan ja tehdään yhteenveto osallistujien omista pohdinnoista.

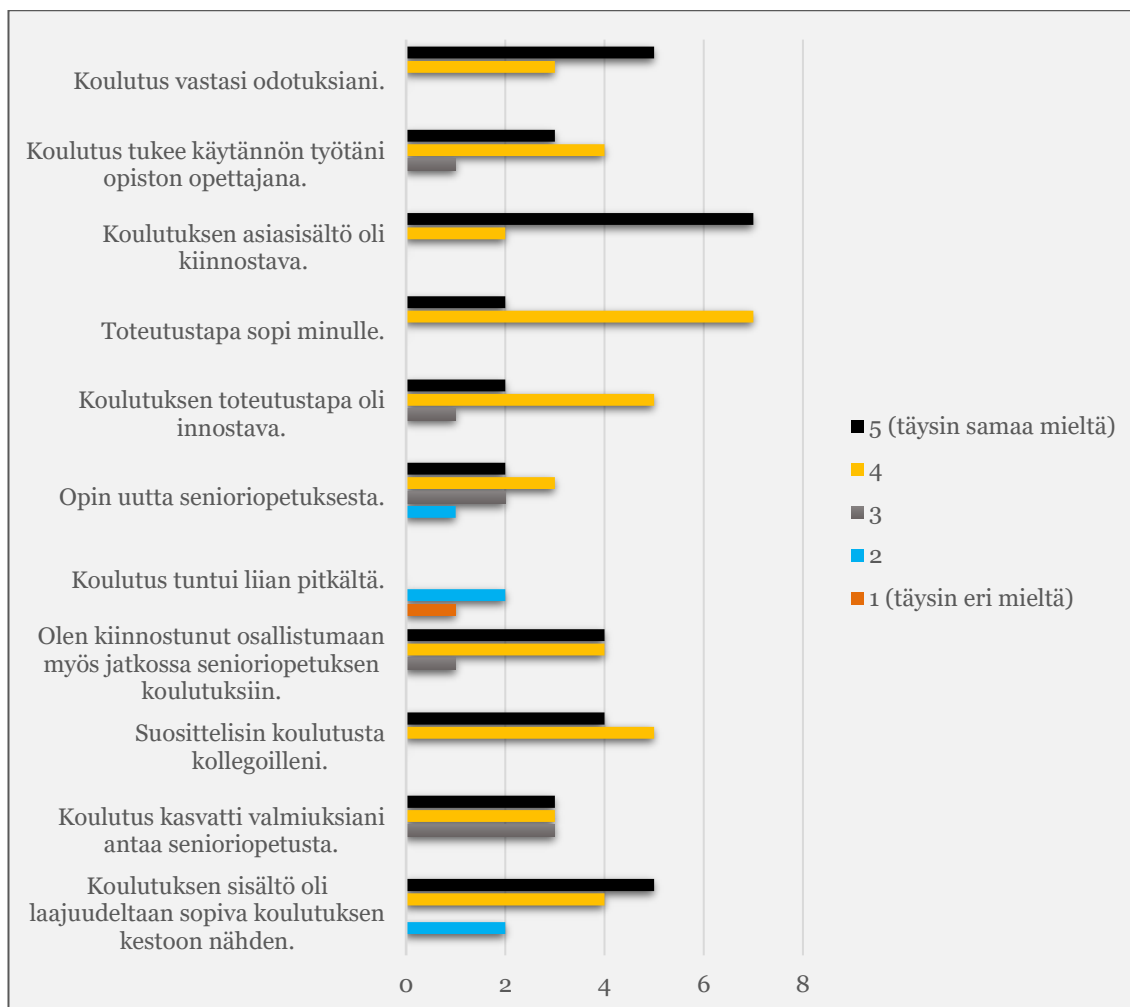
Toisen koulutuksen pilotointi suoritettiin opistolla toukokuussa 2019, ja ohjaajana toimi eräs opiston kokenut kouluttaja. Tarkkailimme ja havainnoimme koulutusta ja sen etenemistä samalla tavalla kuin ensimmäistä koulutusta. Koulutukseen osallistui 12 opettajaa, joista pienempi osa oli opiston vakinaisia opettajia ja suurin osa tuntiopettajia. Alkuperäisestä koulutussuunnitelmasta poiketen osallistavina menetelminä käytettiin vain ryhmäkeskustelua. Janamenetelmän väitteistä käytiin keskustelua luokkatilassa istuen. Case-harjoitusta ei otettu pilotointiin mukaan, vaan voimavarojen tukemista pohdittiin keskustellen yleisellä tasolla. Koulutuksen teemasisältö oli pääosin sama alkuperäisen suunnitelmamme kanssa, mutta joitakin painotuksia oli muutettu ohjaajan toimesta, ja mukaan oli otettu muutamia lisäyksiä liittyen opiston senioripedagogiikan kehitystyön taustoihin.

Pilotoinnissa koulutuksen aikataulutusta ei täysin toiminut, minkä vuoksi osa aiheista jäi käsittelemättä. Aikataulutuksen ongelman aiheutti näkemyksemme mukaan keskusteluosuuksien venyminen suunniteltua pidemmiksi. Koulutuksen PowerPoint -diat lähetettiin jälkepäin sähköpostitse osallistujille yhteistyöhenkilömme toimesta, mikä mahdollisti osallistujille koulutuksessa käsittelemättä jääneiden asioiden itseopiskelun. Pilotoinnin päätteeksi keräsimme osallistujilta palautetta palautekyselyä käyttäen.

4.4.2 Palaute pilotoidusta koulutuksesta

Kyselyn tulokset

Taustakysymyksistä ilmeni, että pilotointikoulutukseen osallistuneilla oli kaikilla kokemusta ikäihmisten opettamisesta tai ohjaamisesta, mutta vain joka toisella oli aiempaa aiheeseen liittyvää koulutusta ja Omnian *Senioriopetuksen opas* (Omnia n.d.) oli tuttu vain noin kolmannekselle osallistujista. Vaikka vastaajien tietämys ikääntyneiden opettamiseen liittyen oli pääosin kokemuspohjaista, noin kolmannes vastaajista ei silti ollut täysin vakuuttunut siitä, tuottiko koulutus heille uutta tietoa ikääntyneiden opetuksesta, tai kasvattiko se heidän valmiuksiaan opettaa ikäihmisiä. Toisaalta lähes kaikki olivat samaa mieltä siitä, että koulutus tuki käytännön työtä opiston opettajana. Myös muilta osin koulutussisältö ja -toteutus saivat osallistujilta myönteistä palautetta. (Kuvio 6.)

Kuvio 6. Palautekyselyn vastaukset pilotointikoulutukseen osallistuneilta opettajilta

Pilotointikoulutuksessa lähes kaikki kyselylomakkeen palauttaneet olivat vastanneet myös avoimiin kysymyksiin. Osallistujat jäivät avointen vastausten perusteella kaipaamaan koulutukselta konkreettisempia ja yksityiskohtaisempia keinoja käytännön työhön sekä niiden käsittelyä opetusaloittain eikä vain yleisellä tasolla. Nämä toiveet toistuivat monessa vastauslomakkeessa, ja eräälle vastaajalle käytännön vinkkien hankkiminen oli ollut nimenomainen syy osallistua koulutukseen. Vastaajat toivoivat mahdollisuutta tuoda ryhmään pohdittavaksi ja vertailtavaksi käytännön kokemuksista nousevia haasteita omien konkreettisten esimerkkitapausten kautta.

Opetusmenetelmiin osallistujat olisivat toivoneet enemmän vaihtelua. Keskustelevuus sai kiitosta osallistujilta, mutta sen rinnalle olisi toivottu aktivoivampia opetusmenetelmiä ja eläytymistehtäviä. Osallistujat olivat tyytyväisiä koulutuksen tarjoamasta mahdollisuudesta jakaa kokemuksia muiden opetustyötä tekevien kanssa.

Lisäksi tilan antamista osallistujien omille pohdiskeluille ja keskusteluille valmiiden vastausten sijaan kiitettiin avoimien kysymysten vastauksissa.

Tällä kertaa koulutuksen kesto ei tuntunut kenestäkään liian pitkältä ja sisältökin oli laajuudeltaan sopiva koulutuksen keston nähden yhden vastaajan mielipidettä lukuun ottamatta. Eräs avoimiin kysymyksiin vastannut kiitteli mielenkiintoisia teemoja ja niiden onnistunutta jakamista sopivan kokoisiin palasiin. Ohjaajan toiminta sai kiitosta rauhallisuudesta ja laadukkaasti toteutetusta purusta. Lisäksi ryhmän koon koettiin olevan sopiva tähän koulutukseen.

Johtopäätökset

Pilotointiin osallistuneilla oli kyselyn perusteella ensimmäiseen koulutukseen osallistuneihin verrattuna vähemmän ennalta tietoa ikääntyneiden opettamisesta, mitä selittänee etupäässä koulutukseen osallistuneiden erilainen tausta. Tämä vahvisti yhteistyöhenkilöiltämme saamaamme ennakkotietoa, että vakinaisten opettajien täydennyskoulutukset ovat hyvällä mallilla, kun taas tuntiopettajien tilanne niiden suhteen on heikompi. Kaikki pilotointikoulutukseen osallistuneet olivat paikalla omaehtoisesti ja kiinnostuksesta aihetta kohtaan, minkä oletamme lisänneen heidän motivaatiotaan koulutusta kohtaan ja toisaalta nostaneen siihen kohdistettuja odotuksia.

Vastausten perusteella osallistujat olivat tyytyväisiä koulutuksen toteutukseen ja sisältöön. Päättelimmekin, että asioiden jakaminen kollegoiden kesken jo sinällään tukee opettajien työtä ja vahvistaa heidän ammatti-identiteettiään, vaikka asiasisältö ei sinällään toisikaan kovin paljon uutta tietoa. Päätelmää vahvistivat avointen kysymysten vastaukset, joissa kiitettiin mahdollisuutta kokemusten jakamiseen muiden opetustyötä tekevien kanssa sekä mahdollisuutta pohtia itse asioita.

Pilotointikoulutuksessa mukana olleiden vastauksissa korostui vahvasti koulutukselta odotettu käytännönläheisyys. Käytännön vinkkien jakaminen myös opetusaloittain on perusteltu toive, sillä käytännön haasteet ovat merkittävästi toisenlaisia esimerkiksi liikuntaryhmissä verrattuna kielten opiskeluun. Käytännönläheisyyden tarpeesta kertoivat myös toiveet pohtia ryhmässä kollegoiden kanssa käytännön opetustyöstä nousseita tapauksia ja ilmiöitä. Päättelimme osallistujien esittämistä toiveista monipuolisempiin opetusmenetelmiin liittyen, että osallistujat kaipaavat opetukselta

vaihtelevuutta. Huomasimme, että alkuperäinen koulutussuunnitelmamme vastasi näihin osallistujien kehittämisideoihin paremmin kuin pilotoinnissa toteutunut versio.

Pilotointikoulutuksen sisältö ja kesto olivat hyvässä tasapainossa vastaajien mielestä. Tulkitsimme yhden eriävän mielipiteen sisällön ja keston keskinäisestä suhteesta siten, että sisältöä olisi voinut olla vastaajan mielestä vielä vähemmän aikaan nähden, koska kukaan vastanneista ei toisaalta pitänyt koulutusta liian pitkäkestoisena. Koimme kuitenkin, että asiasisällön tarkka rajaaminen ja sisällön väljyys olivat tässä koulutuksessa onnistuneita valintoja. Tämän oli huomannut myös eräs avoimiin kysymyksiin vastannut, joka kiitteli mielenkiintoisia teemoja ja niiden osuvaa jakautumista sopivan kokoihin osioihin.

4.4.3 Tuotekuvaus koulutuskokonaisuudesta

Työelämäkumppanillamme oli malli opistolla aiemmin tuotteistetun koulutuksen tuotekuvauksesta, jonka mukaan he toivoivat myös *Senioripedagogiikan koulutuskokonaisuuden* tuotekuvauksen toteutettavan. Valmiissa tuotekuvauksessa (Liite 5) tulisi näkyä selkeästi ja tiiviisti avattuna koulutusten tarkoitus ja tavoitteet, koulutuksista saatavat valmiudet, koulutusmuoto, koulutuskokonaisuuden kohderyhmä ja lisäksi eroteltuna tarkemmat kuvaukset molempien koulutusten sisältämistä teemoista. Valmista tuotekuvausta käytetään koulutuskokonaisuuden markkinointiin ja mainostamiseen, minkä vuoksi siinä on kiinnitettävä erityistä huomiota ytimekkääseen informatiivisuuteen, tuotteen kiinnostavuuden esiintuomiseen kohderyhmän näkökulmasta sekä tuotteen tilaajalle koituvien hyötyjen korostamiseen.

Laadimme tuotekuvaukselle sisällön, mutta työelämäkumppanimme viestintäosasto muokkaa siitä ulkoisesti opiston yhtenäistä linjaa noudattavan lopullisen version omaan käyttöönsä. Opinnäytetyömme liitteenä oleva versio tuotekuvauksesta (Liite 5) on laatimamme raakaversio. Teimme tuotekuvauksesta selkeän ja tiiviin kokonaisuuden, josta löytyvät tärkeimmät tiedot koulutuskokonaisuuden sisällöstä työelämäkumppanin asettamien vaatimusten mukaisesti. Avasimme tuotekuvaukseen molempien koulutusten sisällöt tarkemmin sekä koulutuksissa käsiteltävät pääteemat, jotta tuotteen tilaaja saa käsityksen siitä, mitä koulutuskokonaisuudella on tarjottavanaan sekä minkälaista osaamista ja tietoa sen avulla voidaan työntekijöille tarjota.

Palautekyselyn vastausten perusteella ehdotimme yhteistyökumppaneillemme, että tuotteistettuun *Senioripedagogiikan koulutuskokonaisuuteen* liitetään koulutustodistus.

Työelämäkumppanimme puolsi ajatusta, ja laadimme koulutuskokonaisuudelle koulutustodistuksen (Liite 6), jonka voi jakaa jatkossa koulutuksiin osallistuneille. Uskomme koulutuksesta saatavan todistuksen vahvistavan osaltaan koulutuskokonaisuuden arvoa ja lisäävän sen kiinnostavuutta niiden opettajien keskuudessa, jotka haluavat ammatillisen kehittämisensä näkyviin ansioluetteloihinsa. Todistuksella halutaan viestiä myös koulutusta markkinoivan tahon luottamusta palvelutuotteeseensa ja korostaa sen asemaa markkinointikelpoisena tuotteena. Todistus sisältää lyhyen kuvauksen koulutusten sisällöistä, koulutusten tavoitteet, opiskelumuodot ja koulutusten keston. Todistukseen täytetään osallistujan nimi, koulutusajankohta ja koulutuksen ohjaajan allekirjoitus vahvistukseksi osallistumisesta.

5 Pohdinta

5.1 Yhteenveto

Kansalaisopistossa saadut tiedot, taidot ja valmiudet luovat mahdollisuuksia ikäihmisten osallistumiselle yhteiskuntaan ja tukevat aktiivista ikääntymistä. On tärkeää antaa ikäihmisille mahdollisuuksia kehittää itseään ja oppia uutta, mikä helpottaa yhteiskunnan muutoksissa mukana pysymistä. Itsensä toteuttaminen ja mielekäs tekeminen ylläpitävät toimintakyvyn eri osa-alueita ja tukevat ikäihmisen omannäköistä elämää. Ikäihmisten oppimisen tukeminen opettajia kouluttamalla on suurena linjauksena toimi, joka vaikuttaa myös yksilötasolla ikäihmisen elämään sekä aktiiviseen ikääntymiseen laajemmin. Koska ikäihmiset ovat suuri joukko kansalaisopistojen kursseille osallistuvista, ottamalla huomioon heidän erityispiirteensä opetuksessa voidaan vaikuttaa merkittävästi ikääntyneiden aktiivisuuden tukemiseen, innostaa ikääntyneitä oppimaan uutta sekä kehittämään tietoja ja taitoja, jotka ylläpitävät toimintakykyä, parantavat heidän hyvinvointiaan ja elämänlaatua sekä antavat voimavaroja. Aktiivinen ikääntyminen vahvistaa elämän tarkoituksellisuuden tunnetta ja aktiivista kansalaisuutta sekä sitä kautta luo puitteet onnistuneelle vanhenemiselle.

Elinikäisen oppimisen tultua osaksi koulutuspolitiikkaa, se on koskenut lähinnä työikäisiä, ja ikäihmiset ovat jääneet sen ulkopuolelle jo strategisessa suunnittelussa. Ikäihmisten erityispiirteiden huomioon ottaminen niin koulutuksen ja opetuksen suunnittelu- kuin toteutusvaiheessa luovat mahdollisuuksia elinikäiselle oppimiselle käytännössä. Elinikäisen oppimisen varmistaminen käytännössä vaatii opettajilta valmiuksia ikäihmisten oppimisen tukemiseen.

Opettajien valmiudet opettaa ikäihmisiä eivät kuitenkaan ole ainoa tekijä ikäihmisten oppimismahdollisuuksien takaamisessa, eivätkä ne välttämättä toteudu tasaisesti. Kurssitarjonta, kansalaisopistojen sijainnit, opetussuunnitelmat sekä opetustilat vaikuttavat ikäihmisten osallistumismahdollisuuksiin. Kursseille ja opetukseen osallistumiseen vaikuttavia tekijöitä ikäihmisen kohdalla on monia. Näitä voivat olla kaikki toimintakyvyn eri osa-alueiden rajoitteista varallisuustekijöihin. Korkeammin koulutetut ja varakkaammat osallistuvat todennäköisemmin kursseille ja erilaisiin koulutuksiin kuin vähävaraiset ja matalasti koulutetut. Opetukseen osallistuminen vaatii jo lähtökohtaisesti parempaa toimintakykyä, mikä taas vaikuttaa kursseille hakeutumiseen. Haasteena onkin, miten syrjäytymisvaarassa olevat, heikommin

koulutetut ja toimintakyvyn rajoitteita omaavat ikääntyneet saadaan osallistumaan kursseille ja miten heille luodaan mahdollisuudet kehittää itseään, oppia uutta ja ylläpitää omia tietojaan ja taitojaan.

Oppiminen on mahdollista läpi elämän vanhuusikää myöten. Oppiminen on kuitenkin tapahtumana erilainen ikäihmiselle kuin nuorelle henkilölle. Ikäihmisen oppimistapahtumassa ovat vaikuttamassa niin ikääntymismuutokset kuin sukupolvikokemuksetkin, joita syntyy koulutus- ja oppimishistoriallisista eroista. Ikäihmisen laaja elämäkokemus on merkittävä rikkaus, joka yleensä tukee oppimista, mutta voi joskus olla myös taakka. Myös sosiaalisella vuorovaikutuksella ja motivaatiolla on ikääntyneelle oppijalle korostunut merkitys. Ikäihmisiä kuvaa ryhmänä muun ikäisiin oppijoihin verrattuna erityisen suuri heterogeenisyys. Fysiologisten ikääntymismuutosten lisäksi monilla ikääntyneillä on sairauksia ja toimintakyvyn rajoitteita, jotka aiheuttavat oppimiselle omat haasteensa. Ikäihmisten joukkoon kuuluu yksilöitä useasta eri sukupolvea, joiden elinajan historia ja kouluhistoria ovat keskenään erilaisia samoin kuin koulutustasot. Lisäksi pitkä elämäntarina on muovannut jokaista ihmistä vanhuusikään mennessä yksilöllisesti ja ainutlaatuisesti.

Kun opetustoimintaa suunnitellaan ja toteutetaan ikäihmisille, on tärkeää ottaa huomioon ikääntyneisiin oppijoihin liittyvät yleiset erityispiirteet, mutta on muistettava myös jokaisen oppijan yksilöllisyys. Näiden tekijöiden onnistunut yhdistäminen takaa oppimistapahtuman, jossa ikäihmistä arvostetaan ja jossa hänellä on mahdollisuus kokea onnistumisia ja oppimisen iloa. Ikääntynyt oppija tarvitsee nuorempiaan enemmän aikaa ja rauhaa oppimiselle. Avaintekijöitä onnistuneen oppimistapahtuman luomisessa ovatkin kiireettömyys, yksilöllinen huomioiminen ja selkeästi rajatut oppisisällöt sekä ymmärtävään oppimiseen pyrkiminen yhdistämällä oppijan arkinen kokemusmaailma oppimiseen. Toimintakyvyn rajoitteita voidaan kompensoida apuvälinein, ympäristöä muokkaamalla ja ohjaajan toiminnalla.

Ikäihmisellä olevien aiempien oppimiskokemusten tiedostaminen auttaa opettajaa ymmärtämään ikääntyneen oppijan ajatusmaailmaa ja asenteita oppimista kohtaan. Ikäihmiselle voi olla hyvin voimaannuttavaa, kun huonojen oppimiskokemusten tilalle saadaan päivitettyä onnistumisen kokemuksia. Se lisää motivaatiota oppimista kohtaan ja parhaimmillaan synnyttää positiivisen kierteen. Ikääntynyt oppija pääsee hyödyntämään täyden potentiaalinsa, kun perinteisestä ja ikäihmisille tutusta autoritäärisestä opettajan roolista siirrytään tasavertaisen ohjaajan ja rinnalla kulkijan rooliin, jonka tärkein tehtävä on olla saatavilla ja tukea oppimisen edellytyksiä.

Yksilöllinen kohtaaminen voi olla opettajalle käytännössä haasteellista varsinkin, jos samassa opetusryhmässä on kaikenikäisiä oppijoita. Opetuksen eriyttäminen voi helpottaa opettajan työtä, mutta ennakkokäsitysten luomisesta oppijan iän perusteella on ehdottomasti pidättäydyttävä. Ikäihmisten on havaittu suosivan yleensä eriytettyjä ryhmiä, mihin osasyynä lienee se, että ikäihmiset hakevat usein kansalaisopistojen kursseilta myös sosiaalisuutta. Integroidussa ryhmässä nuorempiin oppijoihin itsensä vertaaminen voi aiheuttaa ikäihmisessä turhautumista ja sitä kautta omien kykyjen väheksyntää, mikä selittänee osaltaan ikäihmisten halua opiskella omina ryhminään.

Vaikka sukupolvien välisissä kohtaamisissa on toimintaa rikastuttava piirre, on ikääntyneiden opetustoiminnan eriyttämiselle hyviä perusteluita, kunhan opetustarjonnan laajuus ja taso eivät kärsi eriyttämisestä. Ikääntyneiden opetusryhmissä on opettajien kokemuksen mukaan aivan omanlaisensa tunnelma. Se syntyy erilaisista elämänhistorioista, vanhuuden kokemuksellisuudesta ja elämänvaiheesta, johon sisältyy paljon luopumista mutta myös syvää kiitollisuutta. Opettajan rooli kasvattajana saa aivan toisenlaisia vivahteita, kun opiskelijat ovat opettajaansa vanhempia ja monessa mielessä kokeneempia.

Ensimmäisessä kehittämiskysymyksessämme olimme kiinnostuneita siitä, minkälaista erikoisosaamista ikäihmisten opettaminen vaatii. Saimme kysymykseen vastauksia teoriakatsauksesta, jota täydensi työpajassa saamamme tiedot opettajien kokemuksista ikääntyneiden kanssa työskentelystä. Ikäihmisten opettaminen vaatii opettajalta tietämystä oppimiseen vaikuttavista ikääntymismuutoksista ja vanhuuden kokemuksellisuuden ymmärtämisestä. Opettajalla on oltava valmiuksia hyödyntää erilaisia apukeinoja ja -välineitä ikääntyneen oppijan tukemisessa. Ne voivat olla konkreettisia oppimismateriaaleihin, -tarvikkeisiin tai -tilaan ja käytännön järjestelyihin liittyviä asioita tai ohjaamiseen ja opettamiseen liittyviä toimintatapoja. Opetustapahtuman rauhallisuuden tulee olla kokonaisvaltaista ulottuen ohjaajasta ja opetusrytmistä materiaaleihin ja ympäristöön.

Yksilöllistä huomioon ottamista tukee ikäihmisen kohtaaminen voimavaralähtöisesti. Ikäihmisen laajaa elämäkokemusta ja sosiaalisuutta voidaan hyödyntää oppimistapahtumassa monella tapaa. Ohjaaja voi olla tukena siinä, että ikäihmisen vahvuudet tulevat hyödynnetyksi oppimisessa. Ikäihmiset ovat myös itse taitavia kompensoimaan toimintakykynsä rajoitteita, ja heitä tulisikin kannustaa siihen, jotta ikäihmisen kokemus omasta toimijuudesta pääsee vahvistumaan. Opettajan on osattava suhteuttaa ikääntyneen oppijan toimintaa hänen aiempiin

oppimiskokemuksiinsa ja koulutushistoriaansa. Se auttaa opettajaa ymmärtämään ikääntyneen oppijan itsestään luomaa oppijakuvaa sekä odotuksia opettajaa ja oppimistapahtumaa kohtaan.

Vuorovaikutuksellinen ohjaus ja oppijat aktivoiva opetus tukee ikääntyneen oppimista. Opettajan roolissa keskeistä on olla keskustelujen virittäjä ja rohkaisija sekä olla saatavilla ja tarjota ohjausta tasavertaisena toimijana ikäihmisen rinnalla. Ikäihmisen motivaatio uuden oppimista kohtaan tehostaa oppimista, joten opettajan ja ympäristön on suhtauduttava ikääntyneeseen oppijaan kannustavasti ja kunnioittavasti oppimisen ilon synnyttämiseksi ja säilyttämiseksi. Oppimistapahtuman on myöskin tuettava ryhmän keskinäistä vuorovaikutusta ja reflektointia, joten opettajan on hallittava ryhmäytymisen ja ryhmänohjauksen periaatteet ja käytäntöön soveltaminen. Opettajan on kyettävä refleктоimaan myös omaa toimintaansa ja tarkasteltava omia asenteitaan, jottei sieltä nouse esiin ikäihmisen oppimista haittaavia tekijöitä.

Koulutuksia havainnoimalla ja palautekyselyjen vastauksia analysoimalla saimme vastauksia toiseen kehittämiskysymykseemme eli millainen ikäihmisten opetuksen koulutuskokonaisuus on kohderyhmäänsä kiinnostava ja markkinointikelpoinen. Palautekyselyn vastausten perusteella voidaan päätellä, että kiinnostavat ja osallistavat menetelmät sekä asiasisältöinen koulutus innostaa opettajia osallistumaan siihen. Myös mahdollisuutta jakaa kokemuksia kollegoiden kanssa arvostetaan, joten koulutuksen on hyvä sisältää osioita, joissa tähän on mahdollisuus. Osallistavilla menetelmillä jo ennestään tuttuja asioita voidaan tarkastella uudella tavalla omien kokemusten kautta, mikä tekee aiheesta henkilökohtaisemman ja lisää koulutuksen kiinnostavuutta kohderyhmän keskuudessa. Erityisesti opiston tuntiopettajat kaipaavat käytännönläheistä opetusta, josta saa konkreettista hyötyä omaan työhönsä. Työpajan sisältö tuotti tietoa siitä, minkälaista ymmärrystä ikääntyneiden opettaminen vaatii opettajalta niin tietotasolla kuin käytännössäkin. Näiden asioiden sisällyttäminen koulutukseen tukee opettajien tarpeisiin vastaamista, mikä puolestaan voi lisätä koulutuksen kiinnostavuutta.

Markkinointikelpoiseksi koulutuksen tekee sen sitoutumattomuus tiettyyn opistoon ja sen muokattavuus mihin tahansa opetusalan organisaatioon. Tuotteistamamme koulutuskokonaisuus on helppo siirtää mihin tahansa Suomen kansalaisopistoista, sillä materiaali on sähköisessä muodossa ja työelämäkumppanimme ohjaa koulutukset. Koulutuskokonaisuus tuotteena on selkeä ja valmis tuote, jonka voi olettaa kiinnostavan alan ammattilaisia ja ikäihmisiä opettavia, sillä se tarjoaa mahdollisuuden

ammattitaidon kehittämiseen niin yksilön kuin organisaation tasolla. Tekemämme koulutustodistus luo koulutuskokonaisuudelle arvoa ja osoittaa myös kouluttajan omaa luottamusta tuotteeseensa. Todistus tuo lisäarvoa koulutukseen osallistujalle, koska hankittu lisäosaaminen on sen avulla liitettävissä omaan ansioluetteloon. Koulutuksista saaduissa palautteissa näkyi myönteinen suhtautuminen ideallemme osallistumistodistuksesta. Markkinoinnin onnistumista, toteutustapaa ja vaikutusta emme voi tässä vaiheessa arvioida, koska koulutuskokonaisuuden markkinointi jää opinnäytetyöprosessimme ulkopuolelle.

5.2 Kehittämistyön analysointi

Opinnäytetyöprosessin alussa tehtäväksemme määriteltiin osallistua Espoon työväenopiston senioripedagogiikkakoulutusten suunnitteluun, ja tuotteistaa sitten kahdesta eri koulutuksesta ja *Senioriopetuksen oppaasta* (Omnia n.d.) koulutuskokonaisuus, jota työelämäkumppanimme voi markkinoida maanlaajuisesti kansalaisopistoihin. Prosessin edetessä työmme painotus siirtyi tuotteistamista enemmän toisen koulutuksen suunnitteluun ja koulutusmateriaalin tuottamiseen. Toinen tärkeä painopiste kehitystyön kannalta oli palautteen kerääminen koulutuksista. Se antoi paitsi omalle kehitystyöllemme myös työelämäkumppanillemme ajantasaista tietoa kohderyhmän odotuksista ja tarpeista koulutusten suhteen. Koska työelämäkumppanimme vastasi koulutusten ohjaamisesta, sisälsivät ulkopuolisen keräämät palautteet myös siltä osin heille kiinnostavaa tietoa oman toimintansa kehittämiseksi.

Alun perin tuotteistamisen oli tarkoitus pitää sisällään jonkinlaisen koulutusoppaan laatimisen, mutta tehtävä tarkentui työn edetessä tuotekuvaukseksi, jossa koulutuskokonaisuuden sisältö ja ominaisuudet on avattu markkinointia varten. Osallistumistodistus ei puolestaan ollut alkuperäisessä suunnitelmassa mukana, mutta kohderyhmän esiin nostaman toiveen myötä päätimme lisätä sen yhdeksi osaksi koulutuskokonaisuutta. Yhteiskehittelyn luonteen mukaisesti olimme menetelmän valitessamme varautuneet matkan varrella tuleviin muutoksiin, ja olimme niille avoimia.

Idea työpajasta kehittämistyön aloitukseen tuli yhteistyöhenkilöiltämme. He tiesivät opiston kokeneilla opettajilla olevan kehittämistyön kohteesta paljon hiljaista tietoa, josta voisi olla meille hyötyä. Työpaja antoikin meille hyvän lähtökohdan kehittämiskohteen ja opettajien käytännön työn ymmärtämiseen. Osallistujilta ja yhteistyöhenkilöiltä saamamme palautteen mukaan opettajat kokivat työskentelyn

työpajassa mielekkäänä ja hyödyllisenä erityisesti ammatillisen tiedon ja vertaistuen jakamiseksi kollegoiden kesken, koska heillä on harvoin tarjolla vastaavia tilaisuuksia keskustella keskenään näin laajasti omista kokemuksistaan ja työstään. Työelämäkumppani kertoi meille antamassaan palautteessa työpajan olleen erityisen hyvä osa prosessia ja toimineen monelle näkökulmia avartavana kokemuksena.

Työpajassa kerätty tieto vastasi myös meidän sille asettamiemme tavoitteita. Saimme kehittämistehtäväämme uusia näkökulmia, jotka edistivät opinnäytetyömme tavoitteiden toteutumista ja kehitystehtävän eteenpäin viemistä. Työpaja tuotti meille opetusalan ammattilaisten kokemustietoa ikääntyneille suunnatun opetuksen erityispiirteistä, haasteista ja mahdollisuuksista sekä opettajien näkemyksiä toimivien koulutusten suunnitteluun ja järjestämiseen. Koostimme kerätyt tiedot ja hyödynsimme niitä koulutuksen suunnittelussa ja sisällön tuottamisessa. Opettajien kokemustieto ikääntyneistä oppijoista yhdistyi omaan osaamiseemme vanhustyön alalta siten, että saimme hyvän ymmärryksen ikääntyneiden oppimistapahtumista. Työpajassa esille nousseet opettajien kokemukset ikäihmisten oppimisesta ja opettamisesta saivat tukea opinnäytetyömme teoreettisesta viitekehystä. Saamiemme tietojen perusteella opettajien käytännön työssä näyttäytyy juuri se ikääntyneiden erityislaatuisuus oppijoina, mitä kasvatuserontologia tieteenä käsittelee.

Havainnoimme ensin opistolla jo aiemmin käytössä ollutta koulutusta, jonka toteutuksessa osallistavilla opetusmenetelmillä oli tärkeä osa. Palautekyselyn perusteella koulutusta pidettiin kiinnostavana ja innostavana sen asiasisällöllisestä tuttuudesta huolimatta. Siitä päätelimme, että kiinnostavilla menetelmillä ja osallistujien oman kokemuksen hyödyntämisellä voidaan herätellä myös kokeneimpien opettajien mielenkiinto koulutusta kohtaan. Tämä havainto kannusti meitä etsimään toiseen koulutukseen rohkeasti erityyppisiä osallistavia menetelmiä. Kyselyyn vastanneista suurin osa koki, että saatavilla olevilla ennakkotiedoilla ja mahdollisuuksilla vaikuttaa koulutuksen sisältöön on heidän osallistumishalukkuuteensa positiivinen vaikutus. Onnistuneessa koulutusmarkkinoinnissa tuleekin ottaa huomioon, että koulutuksesta on saatavilla riittävästi kohderyhmälle merkityksellistä tietoa selkeästi ilmaistuna. Koulutuksen rakenteessa on puolestaan oltava joustavuutta, jotta sitä voidaan tarvittaessa muokata osallistujien toiveiden mukaan.

Koimme, että ensimmäiseen koulutukseen oli mahdutettu asiasisältöä runsaasti koulutuksen kestoon nähden, mikä aiheutti ajoittaista kiireen tuntua. Aikataulussa pysyttiin ja kaikki asiat ehdittiin käsitellä, mutta aiheesta toiseen siirryttiin niin nopeaan

tahtiin, ettei opittavalle asialle jäänyt aina prosessointiaikaa. Otimme tämän huomioon jatkosuunnittelussa ehdottamalla yhteistyöhenkilöillemme muutamia muutoksia ensimmäiseen koulutukseen ja pyrkimällä keskittymään toisessa koulutuksessa selkeästi muutamaaan ydinteemaan. Halusimme lisäksi varata hyvin aikaa osallistaville menetelmille, joissa osallistujat itse työstävät opittavaa asiaa käytännönläheisesti. Työelämäkumppanimme päätti säilyttää ensimmäisen koulutuksen ennallaan, mutta toisessa koulutuksessa ehdottamamme väljennetty rakenne otettiin käyttöön.

Työelämäkumppanimme pedagoginen osaaminen on vahvaa, ja meillä olevan gerontologisen osaamisen katsottiin täydentävän sitä hyvin. Kahden osaamisalueen yhdistäminen antoi hyvät lähtökohdat yhteiskehittelyn toteutumiselle ja uudenlaisten näkökulmien saavuttamiselle kehittämistyössä, jota edisti molemminpuolinen arvostus ja kiinnostus toistemme näkemyksiä kohtaan. Toisen koulutuksen suunnittelu- ja toteutusvaiheessa olisimme kuitenkin toivoneet työelämäkumppaniltamme aktiivisempaa osallistumista ja tukea työllemme. Koska toisen koulutuksen suunnitteluvastuu jäi pääosin meille, siinä luonnollisesti painottui vanhustyöstä tuomamme gerontologinen näkökulma ja vastaavasti pedagogiikka sai vähemmän huomiota. Yhteistyöhenkilöidemme palautteen mukaan he tunsivat tuottamassamme koulutusmateriaalissa olevat näkökulmat itselleen hieman vieraiksi. He näkivät prosessin kuitenkin hyvänä oppimiskokemuksena, joka auttaa heitä omien näkökantojensa tarkistamisessa. Yhteiskehittelyn periaatteisiin kuuluu rohkea rajojen ylittäminen, mikä olisi voinut näkyä työskentelyn tässä vaiheessa rohkeammin.

Tarkastelimme puolestamme kriittisesti kumppanimme suunnitteleman ensimmäisen koulutuksen sisältöä ja toteutusta oman ammatillisuutemme näkökulmasta. Siinä painottui mielestämme pedagoginen lähestymistapa ja gerontologinen näkökulma jäi vajaaksi. Kiinnitimme huomiota myös sisältöön, joka oli joiltain osin yleisluonteinen, eikä siten kohdentunut varsinaiseen tarkoitukseensa eli ikääntyneiden oppijoiden opettamisen tukemiseen. Tehokkaammalla yhteiskehittelyllä koulutusten sisällöistä olisi voitu saada tasapainoisemmat. Nyt ne täydentävät toisiaan niin pedagogisen kuin gerontologisen osaamisen puolesta. Jos koulutettava osallistuukin vain toiseen, voi ymmärrys jommastakummasta näkökulmasta jäädä vähäiseksi.

Toisen koulutuksen sisältö perustui pitkälti vanhustyöstä nouseviin näkökulmiin, ikääntymiseen liittyviin teorioihin sekä vanhenemisen kokemuksellisuuteen, jotka eivät välttämättä olleet kouluttajalle entuudestaan tuttuja aihepiirejä valitsemastamme näkökulmasta. Pohdimme sitä, miten kouluttajan perehtyneisyys koulutuksen teemoihin

vaikutti koulutuksen onnistumiseen, sillä arviomme mukaan kouluttajalla ei ollut ajanpuutteen vuoksi mahdollisuutta perehtyä materiaaliin ja taustatietoon etukäteen riittävästi. Paremmalla aikataulusuunnittelulla tätä asiaa olisi voitu mahdollisesti auttaa, sillä pilotointi osui opiston työntekijöille erityisen työntäyteiseen aikaan. Kouluttajavalinta oli sovittu prosessin alkuvaiheessa, mutta pohdimme jälkikäteen, olisimmeko voineet itse toimia pilotoinnissa kouluttajina tai ainakin kouluttajan rinnalla. Sillä tavalla sisältöä olisi mahdollisesti saatu tuotua paremmin esiin siitä näkökulmasta, josta olimme sen alun perin suunnitelleet. Toisaalta opiston omaa kouluttajaa tuki pilotoinnissa se, että opisto toimii koulutuksen toteuttajana myös jatkossa ja siellä on asiantuntijuutta nimenomaan opettamiseen toisin kuin meillä.

Toisen koulutuksen pilotoinnissa alkuperäisen suunnitelman osallistavat opetusmenetelmät oli muokattu ryhmäkeskusteluiksi eikä mukaan otettu lainkaan case-harjoitusta, jota pidimme tärkeimpänä harjoituksena ikäihmisen voimavaralähtöisen näkökulman ymmärtämiseksi. Koimme muutoksen epäjohdonmukaisena, koska osallistavien menetelmien mukana oloa oli toivottu, ja ne olisivat tuoneet koulutukseen sitä työelämäkumppanimme toimeksiannossa tavoittelemaa ”kivaa tekemistä”, joka tekee koulutuksesta houkuttelevan kohderyhmälleen. Palautekyselyn perusteella osallistajat olisivat olleet enemmän alkuperäisen suunnitelman mukaisten menetelmien kannalla, mikä vahvisti tunnettamme, että olimme onnistuneet koulutuksen käyttäjälähtöisessä suunnittelussa. Menetelmien muuttamisella saattoi olla jonkinlaista vaikutusta koulutuksen onnistumiseen sekä osallistujien palautteeseen. Olisimme toivoneet saavamme valitsemistamme osallistavista menetelmistä koulutettavien palautetta ja näkevämme niiden toimivuuden käytännössä. Koimme, että pilotoinnissa hukattiin hyvä tilaisuus niiden kokeiluun.

Yhteistyömme työelämäkumppanin kanssa oli toimivaa. Käytännön järjestelyt onnistuivat sujuvasti ja joustavasti koko prosessin ajan. Kumppanimme oli sitoutunut opinnäytetyöhömmä ja sen edistämiseen ja me puolestamme kumppanimme antamaan toimeksiantoon. Yhteydenpitomme oli aktiivista ja rakentavaa koko prosessin ajan. Meidät otettiin kehittämistyöhön mukaan tasavertaisina kumppaneina, mistä olimme kiitollisia. Myös työelämäkumppanimme oli antamansa palautteen mukaan tyytyväinen prosessin etenemiseen. Molemmat osapuolet olivat sitä mieltä, että toimeksiannon vielä yksityiskohtaisempi tarkentaminen prosessin alussa olisi ollut tarpeen, jotta tavoitteista ja tarkoituksesta olisi muodostunut heti yhtenäinen kuva. Opinnäytetyökumppanuus ja yhteiskehittäminen toimivat molemmille osapuolille hyvänä oppimisprosessina, ja kehittämistyön tulokset olivat molempia osapuolia tyydyttävät.

Saimme opinnäytetyöprosessistamme arvokasta kokemusta yhteiskehittelyn käytännöistä, moniammatillisesta yhteistyöstä, koulutussuunnittelusta ja palvelun tuotteistamisesta asiakaslähtöisesti. Pidämme näitä kaikkia hyvinä valmiuksina geronomeille, joiden työ usein pääasiassa koostuu verkosto- ja kehittämistyöstä.

Kummallakaan meistä ei ollut henkilökohtaisia tai muita aiempia yhteyksiä työelämäkumppaniimme, opinnäytetyön kohderyhmään tai sen toimintaympäristöön. Noudatimme opinnäytetyöprosessimme kaikissa vaiheissa hyvää eettistä käytäntöä. Toiminnassamme pyrimme hyvään yhteistyöhön työelämäkumppanimme kanssa, ja noudatimme heidän antamiaan ohjeita ja toimintatapoja. Noudatimme myös Metropolia Ammattikorkeakoulun ja oman koulutusohjelmamme määrittelemiä ohjeita ja vaatimuksia opinnäytetyöprosessista. Olemme suojanneet koko prosessin ajan siihen osallistuvien henkilöiden yksityisyyden. Emme käyttäneet raportoinnissa osallistujista sellaisia tietoja, joista heidät voisi yksilöidä tai muutoin tunnistaa. Kaikki tarvitsemamme luvat hankimme kirjallisina. Käsittelemme opinnäytetyöprosessin aikana saamiamme tietoja luottamuksellisesti, ja kirjalliset aineistot tullaan hävittämään opinnäytetyön valmistuttua oppilaitoksemme ohjeistuksen mukaisesti.

Opinnäytetyömme vaikutti suoraan niihin opiston opettajiin, jotka olivat mukana ikääntyneille suunnatun opetuksen kehittämisprosessissa. Heidän osallistumisensa perustui vapaaehtoisuuteen. Emme olleet suorassa yhteydessä opiston kursseille osallistuviin henkilöihin eli asiakkaisiin, mutta työmme vaikutukset ulottuvat myös heihin. Koulutuksessa jaettavan gerontologisen ja pedagogisen tiedon on oltava ajantasaista ja sen tulee perustua tutkittuun tietoon, jotta asiakasryhmään ei kohdistu ei-toivottuja vaikutuksia. Tämän olemme pyrkineet varmistamaan rakentamalla aiheesta riittävän laajan teoreettisen viitekehyksen työmme tueksi sekä hyödyntämällä yhteistyöhenkilöidemme kasvatustieteellistä asiantuntijuutta ja kokemusta prosessin eri vaiheissa. Olemme myös ottaneet vastaan oppilaitoksemme tarjoamaa ohjausta prosessin eri vaiheissa.

Geronomin ammattieettisyys velvoittaa meitä edistämään hyvää ikääntymistä ja ikäihmisten yhteiskunnallista osallisuutta, joihin kuuluvat aktiivisen vanhenemisen ja elinikäisen oppimisen toteutuminen käytännössä. Koemme ikäihmisten oppimismahdollisuuksien toteutumisessa opettajien asennoitumisen ikääntymistä ja ikääntyneitä oppijoita kohtaan olevan avainasemassa, joten kiinnitimme kehitystyössämme erityistä huomiota opettajien positiivisen asenneilmapiirin muodostamiseen geronomin voimavaroilähtöistä ajattelua hyödyntäen.

Opinnäytetyömme tutkimuksellinen osuus oli suppea pitäen sisällään vain koulutustilaisuuksien havainnoinnin ja palautekyselyt, joiden tarkoitus oli auttaa meitä vastaamaan toiseen kehittämiskysymykseemme. Havainnointi oli meille tieteellisenä tiedonkeruumenetelmänä uusi ja tiedostimme sen haasteellisuuden. Havainnoidessamme kiinnitimme huomiota erityisesti osallistujien aktiivisuuteen ja osallistumiseen koulutuksen eri vaiheissa, osallistavien menetelmien toimivuuteen kohderyhmälle, ohjaajien toimintaan yleisesti ja kykyyn fasilitoida osallistujia sekä oppisisältöjen painotuksiin ja merkityksiin suhteessa koulutusten tavoitteisiin. Tarkoituksenamme oli kohdistaa havainnot koulutuksen sisällön ja opetusmenetelmien toimivuuteen suhteessa kohderyhmään.

Kirjasimme koko koulutuksen ajan havaintojamme ylös myöhempää tarkastelua varten. Muistiinpanomme sisältävät koulutuksen etenemisen minuuttiaikatauluineen ja siihen kirjattuine huomioinemme koulutuksen eri vaiheista. Heti havainnointien päätteeksi jaoimme ja tarkastelimme yhdessä huomioitamme sekä pohdimme kokonaisuutta yhdessä tehden havainnoistamme johtopäätöksiä. Hyödynsimme havainnointimateriaalia koulutuksen suunnitteluvaiheessa saadaksemme koulutuskokonaisuudesta kohderyhmäänsä kiinnostavan ja houkuttelevan.

Havainnoinnin kohdentamista tavoitteiden mukaisesti vaikeutti tilanteissa olleiden havainnoitavien asioiden ja osallistujien runsas määrä sekä se, ettei meillä ollut mahdollisuutta tutustua koulutustilaisuuksien käytännön toteutuksiin ennen havainnointia. Havainnoinnin onnistumista puolestaan tuki parityöskentelymme sekä koulutustilanteiden strukturoitu eteneminen ja opetettavien asiasisältöjen tutuus. Läsnäolomme koulutustilaisuuksissa saattoi vaikuttaa osallistujiin, mutta uskomme vaikutuksen olleen hyvin vähäinen kokonaisuuden kannalta. Läsnäolomme vaikutuksia vähentääksemme asemoimme itsemme luokan takaosaan, jossa olimme vähiten näkyvissä osallistujille, ja josta käsin toisaalta kykenimme tekemään parhaiten havaintoja koko luokkatilasta ja kaikista osallistujista. Kahdesta koulutustilaisuudesta havainnoimalla keräämämme tiedon keskinäisessä vertailussa tulee huomioida, että toinen koulutus oli ensipilotoinnissa ja vielä kehittämistyön alla, kun taas toinen oli puolestaan aiemman ohjauskokemuksen ja palautteiden avulla hiottu valmis kokonaisuus.

Palautekyselyn laidinnassa haasteena oli laatia kysymykset, joilla saataisiin parhaiten mitattua oikeita, kehittämistyömme kannalta tärkeitä asioita johdattelematta osallistujia tietoisesti tai tiedostamatta vastaamaan tietyllä tavalla. Meillä ei ollut mahdollisuutta

pilotoida kyselyä etukäteen, vaikka se olisi oleellista menetelmän käytössä. Kyselyn pilotointi tapahtui ensimmäisessä koulutustilaisuudessa, josta kerättiin jo samalla osa palautteesta kehittämistyössä hyödynnettäväksi. Varmistaaksemme palautelomakkeen toimivuuden tarkoitukseensa pyysimme siitä yhteistyöhenkilöidemme mielipiteen ja hyväksynnän sen käytölle ennen ensimmäistä käyttökertaa.

Huomasimme kuitenkin kyselyssä muutaman heikkouden, jotka korjasimme toiseen kyselyyn. Vastauksia analysoidessamme totesimme, että osa kysymyksistä oli liian itsestään selviä kohderyhmää ajatellen. Ne olisi voitu korvata toisenlaisilla kysymyksillä, jotka olisivat antaneet mahdollisesti tarkempaa tietoa kehittämiskohteesta. Saimme palautekyselyllä kuitenkin vastaajien mielipiteitä esille, ja ne auttoivat meitä kehittämistehtävässämme. Erityisesti avoimiin kysymyksiin tulleet vastaukset antoivat meille selkeitä linjoja kohderyhmän toiveista ja odotuksista koulutuksia kohtaan. Vastaajamäärät olivat liian pieniä vastausten laajempaa yleistettävyyttä varten, mutta yksittäisestä kehittämiskohteestaan ne antoivat arvokasta käyttäjälähtöistä tietoa.

5.3 Jatkokehittämistarpeet

Jatkokehittämistarpeena meitä kiinnostaisi tietää, kuinka ikäihmisille suunnatun opetuksen toteutukset ja laatu käytännössä näyttäytyvät, ja kuinka ikäihmiset itse kokevat tilanteen. Ovatko opettajien valmiudet opettaa ikääntyneitä parantuneet, esimerkiksi ikääntyneiden erityispiirteiden huomioimisen suhteen, ja millainen vaikutus koulutuksella/koulutuksilla on ollut opettajien työhön? Lisäksi olisi mielenkiintoista saada tietoa *Senioripedagogiikan koulutuskokonaisuuden* vaikuttavuudesta opettajien pedagogisille valmiuksille koskien ikäihmisten opettamista. Ikääntyneiden omien näkemysten tutkiminen opetuskokemusten ja -tarpeiden suhteen tukisi ikäihmisille suunnatun opetuksen kehittämistä jatkossa entistä asiakaslähtöisemmäksi, ja se myös ottaisi ikäihmiset mukaan kehittämistyöhön.

Koulutukseen osallistuneet opettajat toivoivat erityisesti konkreettisia käytännön keinoja opetustyöhön ja ikääntyneiden huomioon ottamiseksi opetustilanteissa. Tämä aihe oli suunniteltu toisen koulutuksen sisältöön, mutta jäi pois pilotoinnissa aikataulutuksen epäonnistumisen vuoksi. Osio jäi silloin jokaisen itse opiskeltavaksi. Palautteiden perusteella käytännön keinot tulisi jatkossa olla suuremmassa roolissa koulutuksessa. Käytännön vinkeistä voisi tarvittaessa tuottaa koulutuskokonaisuuteen jopa kokonaan oman, kolmannen osan, jonka pääosassa olisivat havainnollistavat menetelmät ja

materiaalit eli mahdollisuus konkreettisesti kokeilla ja tutustua ikäihmisten käyttämiin niin oppimista tukeviin kuin arjen apuvälineisiin. Käytännön vinkeistä opettajat saisivat omaan työhönsä työvälineen, josta ikäihmiset välillisesti hyötyisivät. Erilaisten oppijoiden liitto ry on julkaissut oppaan *Apuvälineitä erilaisen oppijan arkeen*, jossa on esitelty laajasti monenlaisia oppimisen apuvälineitä, joista monet soveltuisivat hyvin myös ikäihmisten käyttöön (Hämäläinen & Kotiranta & Paloneva & Valkama 2010). Suosittelemmekin lämpimästi opettajia tutustumaan kyseiseen oppaaseen.

Senioripedagogiikan koulutuksesta voisi tehdä oman version myös ikäihmisille itselleen kansalaisopiston kurssiksi. Siinä teemoina voisivat olla ikääntymismuutokset ja niiden vaikutus oppimiseen, oppimista tukevat käytännön menetelmät, työkalut ja välineet sekä ikäihmisen oman toiminnan ja voimavarojen vaikutukset oppimiseen. Tämän avulla ikääntyneet ymmärtäisivät paremmin omaa oppimistaan, siihen vaikuttavia tekijöitä sekä oppimisen edellytyksiä ikääntyneenä. Se auttaisi ikäihmisiä saamaan totuudenmukaisen käsityksen omista mahdollisuuksistaan ja kyvyistään oppijoina ja poistaisi oppimista haittaavia harhaluuloja.

Jäämme mielenkiinnolla seuraamaan, kuinka *Senioripedagogiikan koulutuskokonaisuuden* markkinointi onnistuu opistolla ja kuinka se otetaan vastaan kansalaisopistojen kentällä. Saadaanko opettajia koulutettua kaikissa Suomen kansalaisopistoissa, ja miten heitä motivoidaan osallistumaan koulutuksiin? Vasta se vastaa lopullisesti toiseen kehittämiskysymykseemme ja siihen, onnistuimmeko tuotteistamisprosessissa luomaan kohderyhmäänsä kiinnostavan tuotteen. Koulutuskokonaisuus on tästä eteenpäin työelämäkumppanimme hallinnassa ja sen jatkokehittäminen jää heidän vastuulleen. Toivomme tuotteen jatkossa elävän yhdessä kohderyhmän tarpeiden kanssa yhteiskehittelyn hengen mukaisesti ja opettajien saavan vastaisuudessaakin olla mukana kehittämistyössä, sillä heidän kokemuspohjainen tietotaitonsa asiasta on verraton. Toivomme yhteiskehittämistä laajennettavan lisäksi niin, että ketjun loppupäässä olevat hyödynsaajat eli ikääntyneet oppijat pääsevät mukaan kehitystyöhön vanhuuden todellisina asiantuntijoina.

Kiinnostavaa on myös nähdä, muotoutuuko sisältö enemmän pedagogispainotteiseksi ja väheneekö sen gerontologinen näkökulma, jos kehittämistyön toteuttaminen jatkossa painottuu etupäässä kasvatustieteen ammattilaisten vastuulle. Toivottavasti työelämäkumppanimme on jatkossakin rohkeutta hyödyntää moniammatillisia näkökulmia rikastuttaakseen toimintaansa. Koulutuskokonaisuuden toimivuutta ja sille asetettujen tavoitteiden saavuttamista tulisi seurata, jotta varmistetaan sen vastaavuus

tarkoitukseensa ikäihmisten oppimismahdollisuuksien lisääjänä sekä elinikäisen oppimisen tukijana.

Lähteet

Airaksinen, Kirsi (toim.) 1998. Innostu! Innosta! Saatavana osoitteessa: <<https://www.fingo.fi/sites/default/tiedostot/julkaisut/innostu-innosta.pdf>>. Luettu 15.4.2019.

Akhilesh, K.B. 2017. Co-Creation and Learning. Concepts and Cases. Springer India.

Eduseniör n.d. Evaluation toolkit on seniors education to improve their quality of life. Saatavana osoitteessa: <<http://www.eduseniör.eu/index.php>>. Luettu 26.11.2018.

Engeström, Yrjö 2004. Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittäminen työssä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Euroopan unionin neuvosto 2018. Neuvoston suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoista. (2018/C 189/01). Euroopan unionin virallinen lehti. Saatavana osoitteessa: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=C-LEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=C-LEX:32018H0604(01)&from=EN)>. Luettu 25.4.2019.

Heikkinen, Eino 2002. Sairauksista toimintakykyyn. Teoksessa Heikkinen, Eino & Marin, Marjatta (toim.): Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 13–33.

Heikkinen, Eino 2013. Vanhenemisen ulottuvuudet ja vanhenemiseen vaikuttavat tekijät. Teoksessa Heikkinen, Eino, Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.) 2013. Gerontologia. 3., uudistettu painos. Helsinki: Duodecim. 393–406.

Hervonen, Antti 2001. Muisti, oppimiskyky ja vanheneminen. Teoksessa Kajanto, Anneli & Tuomisto, Jukka (toim.): Elinikäinen oppiminen. 10. muuttamaton painos. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. 193–217.

Hämäläinen, Riitta & Kotiranta, Pirjo-Liisa & Paloneva, Marja-Sisko & Valkama, Airi 2010. Apuvälineitä erilaisen oppijan arkeen. Äänikirjasta älykynään, läppäristä lankakerään, nauhurista navigaattoriin. Helsinki: Erilaisten oppijoiden liitto ry.

Hänninen, Tuomo 2013. Kognitiiviset toiminnot. Teoksessa Heikkinen, Eino, Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.): Gerontologia. 3., uudistettu painos. Helsinki: Duodecim. 210–215.

Jaatinen, Aino 2003. Kuinka opettaa englantia ikäihmisille? Toimintatutkimus opettajan oman työn kehittämisen välineenä. Teoksessa Manninen, Jyri, Kauppi, Antti, Puurula, Arja & Kontiainen, Seppo (toim.): Aikuiskasvatustutkimuksen silmin – tutkimusta 2000-luvun taitteessa. Helsinki: Kansanvalistusseura. 188–204.

KAMK n.d. Tuotteistaminen. Kajaanin ammattikorkeakoulu. Saatavana osoitteessa: <<https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Tuotteistaminen/Tuotteistaminen>>. Luettu 2.12.2018.

Kansalaisopistojen liitto 2016. Tietopankki. Kansalaisopistot. Saatavana osoitteessa: <<https://kansalaisopistojenliitto.fi/tietopankki/kansalaisopistot/>>. Luettu 10.1.2019.

Kansalaisopistojen liitto 2019. Tietopankki. Kansalaisopistot. Saatavana osoitteessa: <<https://kansalaisopistojenliitto.fi/tietopankki/kansalaisopistot/>>. Luettu 10.1.2019.

Koppa 2015a. Menetelmäpolkuja humanisteille. Aineistonanalyysimenetelmät. Tilastollisesti kuvaava analyysi. Jyväskylän yliopisto. Päivitetty 10.4.2015. Saatavana osoitteessa: <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonanalyysimenetelmat/tilastollisesti-kuvaava-analyysi>>. Luettu 10.2.2019.

Koppa 2015b. Menetelmäpolkuja humanisteille. Aineistonhankintamenetelmät. Havainnointi eli observointi. Jyväskylän yliopisto. Päivitetty 10.4.2015. Saatavana osoitteessa: <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankintamenetelmat/havainnointi-eli-observointi-osallistuminen-ja-kenttaetyoe>>. Luettu 30.1.2019.

Koppa 2016. Menetelmäpolkuja humanisteille. Aineistonhankintamenetelmät. Kyselyt. Jyväskylän yliopisto. Saatavana osoitteessa: <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankintamenetelmat/kyselyt>>. Luettu 15.1.2019.

Koskinen, Simo 2004. Ikääntyneiden voimavarat. Teoksessa Kautto, Mikko (toim.): Ikääntyminen voimavarana – Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Kumpulainen, Kristiina & Krokfors, Leena & Lipponen, Lasse & Tissari, Varpu & Hilppö, Jaakko & Rajala, Antti 2010. Oppimisen Sillat. Kohti osallistavia oppimisympäristöjä. Helsinki: CICERO Learning, Helsingin Yliopisto.

Kupias, Päivi & Koski, Mia 2012. Hyvä kouluttaja. 1. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kuusinen, Jorma & Paloniemi, Susanna 2002. Kasvatusgerontologian teoriaa ja käytäntöä. Teoksessa Heikkinen, Eino & Marin, Marjatta (toim.): Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 153–171.

Lahn, Leif Chr. 2000. Ikääntyvät oppijat oppivassa yhteiskunnassa. Teoksessa Sallilla, Pekka (toim.): Oppiminen ja ikääntyminen. Aikuiskasvatuksen 41. vuosikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy. 41–72.

Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/632. Annettu Helsingissä 21.8.1998.

Manninen, Jyri 2018. Kansalaisopiston aikuisopiskelijat luokkakuvassa. Kansalaisopistojen merkitys kuntalaisille ja kunnalle. Kansalaisopistojen liiton julkaisuja 3. Helsinki: Kansalaisopistojen Liitto KoL.

Manninen, Jyri & Luukannel, Saara 2008. Omaehtoisen aikuisopiskelun vaikutukset. Vapaan sivistystyön opintojen merkitys ja vaikutukset aikuisten elämässä. Helsinki: Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö ry.

Markkanen, Marjo 2017. Vanhakin voi oppia: kuinka luoda opiskelumahdollisuuksia ikääntyville? Kansalaisopistojen liitto. Saatavana osoitteessa: <<https://kansalaisopistot.fi/vanhakin-voi-oppia-kuinka-luoda-opiskelumahdollisuuksia-ikaantyyville/>>. Luettu 26.11.2018.

Metropolia Ammattikorkeakoulu n.d. Yhteiskehittelyllä hyvinvointia. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. Saatavana osoitteessa: <http://www.e-julkaisu.fi/metropolia/yhteiskehittelylla_hyvinvointia/pdf/yhteiskehittely_esite-digipaper2.pdf>. Luettu 23.11.2018.

Niemelä, Hanna n.d. Osallistaminen for dummies – mitä jokaisen tulisi tietää. Fountain Park Oy. Blogipostaus. Saatavana osoitteessa: <<https://www.fountainpark.fi/osallistaminen-for-dummies/>>. Luettu 3.12.18.

Okulov, Seija 2018. Senioripedagogiikka sosiaalipedagogisesta viitekehyksestä. Itä-Suomen yliopisto. Saatavana osoitteessa: <<https://www.uef.fi/fi/web/aducate/-/senioripedagogiikka-sosiaalipedagogisesta-viitekehuksesta>>. Luettu 28.11.2018.

Omnia 2019. Senioripedagogiikka. Espoon työväenopisto. Tietoa tuntiopettajille. Espoon työväenopisto. Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia. Saatavana osoitteessa: <<https://blogit.omnia.fi/tuntiopettajat/senioripedagogiikka/>>. Luettu 20.9.2019.

Omnia n.d. Senioriopetuksen opas. Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia & Espoon Työväenopisto. Saatavana osoitteessa: <<https://elehti.omnia.fi/books/nrpr/>>. Luettu 4.11.2018.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Työn murros ja elinikäinen oppiminen. Elinikäisen oppimisen kehittämistarpeita selvittävän työryhmän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:8. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavana osoitteessa: <<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160556/okm08.pdf>>. Luettu 20.1.2019.

Paloniemi, Susanna 2007. Ikääntyneiden oppiminen ja oppimisen ohjaaminen. Teoksessa Collin, Kaija & Paloniemi, Susanna (toim.): Aikuiskasvatus tieteenä ja toimintakenttänä. Jyväskylä: PS-kustannus. 221–247.

Pantzar, Eero 2007. Aikuiskasvatuksen toimintakentät. Teoksessa Collin, Kaija & Paloniemi, Susanna (toim.): Aikuiskasvatus tieteenä ja toimintakenttänä. Jyväskylä: PS-kustannus. 17–54.

Partanen, Anne 2018. Blogi: Oppiminen ja oppimisen haasteet ”kolmannessa iässä”. Kansalaisopistojen liitto. Saatavana osoitteessa: <<https://kansalaisopistojenliitto.fi/blog/blogi-oppiminen-ja-oppimisen-haasteet-kolmannessa-iassa/>>. Luettu 25.11.2018.

Pohjola, Pasi & Aalto-Kallio, Mervi & Englund, Kristel & Heikkinen, Hanne & Koivisto, Juha & Korhonen, Satu & Lyytikäinen, Merja & Peränen, Niina & Pitkänen, Niina & Virtanen, Kati 2014. Kohti avointa kehittämistä – Matkaoppaana Innokylä! Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Pättäri, Jenni & Teräsahde, Sini & Harju, Aaro & Manninen, Jyri & Heikkinen, Anja (toim.) 2019. Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry. Saatavana osoitteessa: <<http://www.vapausjavastuu.fi/svv-toiminta/julkaisut/vst-eilen-tanaan-huomenna/>>. Luettu 23.4.2019.

Pruuki, Lassi 2008. Ilo opettaa. Tietoa, taitoa ja työkaluja. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Rantanen, Teemu & Toikko, Timo 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistumiseen ja tiedontuotantoon. 1. painos. Tampere: Tampere University Press.

Read, Sanna 2013. Elämän tarkoituksellisuuden tunne. Teoksessa Heikkinen, Eino, Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.) 2013. Gerontologia.3., uudistettu painos. Helsinki: Duodecim. 245–255.

Ruoholinna, Tarita 2006. Ikääntyvä muuttuvilla työmarkkinoilla. Teoksessa Mäkinen, Jarkko, Olkinuora Erkki, Rinne, Risto & Suikkanen Asko (toim.): Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Jyväskylä: PS-Kustannus Oy.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavana osoitteessa: <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Luettu 30.1.2019.

Sallila Pekka (toim.) 2009. Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Silvennoinen, Heikki & Tulkki, Pasi (toim.) 1998. Elinikäinen oppiminen. Helsinki: Gaudeamus.

Sipilä, Jorma 1995. Asiantuntijapalveluiden tuotteistaminen. Helsinki: WSOY.

Suomen Kuntaliitto 2011. Sivistyksen suunta 2020. Suomen Kuntaliiton sivistyspoliittinen ohjelma. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Suoranta, Juha & Kauppila, Juha & Salo, Petri 2012. Aikuiskasvatus siltatieteenä. Teoksessa Suoranta, Juha, Kauppila, Juha, Rekola, Hilikka, Salo, Petri & Vanhalakka-Ruoho: Aikuiskasvatuksen risteysasemalla. Johdatus aikuiskasvatukseen. 2. korjattu ja uudistettu painos. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, Koulutus- ja kehittämispalvelu Aducate. 11–19.

Suutama, Timo 2013. Muisti ja oppiminen. Teoksessa Heikkinen, Eino, Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.): Gerontologia. 3., uudistettu painos. Helsinki: Duodecim. 216–226.

Taanila, Aki 2019. Määrällisen datan kerääminen. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Saatavana osoitteessa: <<http://myy.haaga-helia.fi/~taaak/t/suunnittelu.pdf>>. Luettu 15.1.2019.

Tikkanen, Tarja 2013. Elinikäinen oppiminen – kohti aktiivista vanhuutta. Teoksessa Heikkinen, Eino, Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.) 2013. Gerontologia. 3., uudistettu painos. Helsinki: Duodecim. 509–525.

Vanhalakka-Ruoho, Marjatta & Kauppila, Juha 2012. Kulttuuris-yhteiskunnallista aikuisohjausta etsimässä. Teoksessa Suoranta, Juha, Kauppila, Rekola, Hilikka, Salo, Petri & Vanhalakka-Ruoho, Marjatta: Aikuiskasvatuksen risteysasemalla. Johdatus aikuiskasvatukseen. 2. korjattu ja uudistettu painos. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, Koulutus- ja kehittämispalvelu Aducate. 91–106.

WHO 2002. Active Ageing a policy framework. Saatavana osoitteessa: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf>. Luettu 14.1.2019.

WHO 2015. World report on ageing and health. Saatavana osoitteessa: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf;jsessionid=8DFFFD12F0E3BF16F7FD676B13514160?sequence=1>. Luettu 12.3.2019.

Senioriopetuksen kehittäminen – Kansalaisopistojen opettajille suunnatun koulutuskokonaisuuden tuotteistaminen Espoon työväenopistossa – Opinnäytetyö, Metropolia AMK

Tiedote opinnäytetyöstä, jossa kerätään tietoa senioriopetuksen kehittämiseksi ja koulutuskokonaisuuden tuotteistamiseksi Espoon kansalaisopistossa

Opinnäytetyömme tarkoituksena on kehittää kansalaisopistojen senioriopetusta tuotteistamalla Senioriopetuksen oppaasta ja kahdesta erisisältöisestä koulutuksesta muodostuva tuntiopettajille kohdennettu senioriopetuksen kokonaisuus. Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä ikäihmisiä opettavien opettajien tietämystä ikääntyneiden oppijoiden erityispiirteistä, parantaa ikäihmisten oppimiskokemuksia ja tukea mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen.

Järjestämme Espoon työväenopistolla osallistavan työpajan, johon toivomme Teidän osallistuvan. Työpajan tarkoituksena on kartoittaa tarpeita ja kokemuksia senioriopetuksesta sekä kerätä osallistujien ajatuksia ja toiveita koulutuksen suunnittelun tueksi. Osallistumme lisäksi opiston senioriopetuksen koulutukseen, joka perustuu opiston olemassa olevaan koulutussisältöön. Koulutuksessa keräämme palautetta koulutuksesta siihen osallistuvilta opettajilta. Mikäli koulutuskokonaisuuteen tulee toinen koulutuskerta ja sen valmistuttua olemme mukana sen pilotoinnissa ja keräämme myös siitä palautetta osallistujilta. Palautetta voi antaa suullisesti ja kirjallisesti. Tuotteistamme koulutuskokonaisuuden työelämäkumppanimme käyttöön. Toteutuksessa noudatamme työelämäkumppanimme ohjeita tuotteistamisen osalta. Heidän tavoitteensa ja toiveensa tuotteistamiselle on tehdä Senioriopetuksen oppaan ja koulutuksien kokonaisuudesta laadukas ja helposti toistettava koulutuspaketti. Tuotteistamalla paketti tietoa senioriopetuksesta pystytään viemään eteenpäin muihin kansalaisopistoihin ja näin tekemään laajempaa yhteistyötä senioripedagogiikan osaamisen kehittämisessä.

Työpajaan osallistuminen on vapaaehtoista ja voitte keskeyttää sen syytä ilmoittamatta, milloin tahansa ilman, että siitä koituu Teille mitään haittaa. Voitte myös peruttaa suostumuksen osallistumiseen. Keräämme palautteet ja tiedot ylös anonymisti, jolloin henkilöitä ei tunnisteta missään vaiheessa. Kaikki opinnäytetyön aikana saatu aineisto kerätään, tallennetaan ja käsitellään luottamuksellisesti henkilötietolain edellyttämällä tavalla. Osallistujien työpajoissa ja koulutuksissa tuottamaa sisältöä ei henkilöidä, eikä yksittäinen osallistuja ole tunnistettavissa. Opinnäytetyön tulokset esitetään myös siten, ettei yksittäinen osallistuja ole tunnistettavissa. Opinnäytetyötä koskevia tietoja ei luovuteta ulkopuoliselle taholle, eikä niitä käytetä muuhun kuin tämän opinnäytetyön tekemiseen. Kerätty aineisto hävitetään loppuraportin kirjoittamisen jälkeen joulukuussa 2019.

Osallistumiseen on arvokasta, jotta voimme kehittää senioriopetusta kansalaisopistoissa ja sitä kautta parantaa senioreiden mahdollisuuksia oppia. Kiitos yhteistyöstä!

Opinnäytetyön tekemisestä vastaavat geronomiopiskelijat Heidi Pauna ja Minna Ruottinen, jotka antavat mielellään lisätietoja opinnäytetyöhön liittyen. Omniassa työelämän yhteistyöhenkilönä opinnäytetyöhömmme liittyen toimii Saara Patoluoto.

Ystävällisin terveisin:

Heidi Pauna, heidi.pauna@metropolia.fi ja

Minna Ruottinen, minna.ruottinen@metropolia.fi

**Senioriopetuksen kehittäminen – Kansalaisopistojen opettajille suunnatun
koulutuskokonaisuuden tuotteistaminen Espoon työväenopistossa – Opinnäytetyö, Metropolia
AMK**

Suostumus palautteen keräämiseen koulutuksissa sekä kerätyn tiedon ja työpajoissa suullisesti käsiteltyjen asioiden hyödyntämiseen opinnäytetyössä, joka koskee kansalaisopistojen opettajille suunnatun koulutuskokonaisuuden tuotteistamista Espoon työväenopistossa

Olen saanut sekä suullista että kirjallista tietoa kyseisestä opinnäytetyöstä, jossa kehitetään senioriopetusta kansalaisopistoissa, jotta opetuksella voitaisiin vastata paremmin kansalaisopistojen kursseilla käyvien senioreiden tarpeisiin.

Olen saanut riittävästi tietoa koskien opinnäytetyötä ja sen toteutustapoja. Tiedän, että opinnäytetyön aikana kerättyä aineistoa hyödynnetään tuotteistamisessa ja opinnäytetyön kaikissa vaiheissa. Opinnäytetyöstä tehdään loppuraportti, joka julkaistaan ja on julkinen. Minulla on ollut mahdollisuus esittää opinnäytetyöhön liittyen tarkentavia kysymyksiä. Ymmärrän, että minulla on mahdollisuus keskeyttää osallistumiseni, milloin tahansa syytä ilmoittamatta ilman, että siitä koituu minulle mitään haittaa. Voin myös peruttaa tämän suostumukseni, jolloin minulta ei enää kerätä tietoa opinnäytetyöhön. Tietojani käsitellään luottamuksellisesti henkilötietolakia ja hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Tietoja ei luovuteta ulkopuolisille, eikä niitä käytetä muuhun kuin tämän opinnäytetyön tekemiseen. Tiedot hävitetään opinnäytetyön julkaisun jälkeen. Tiedot esitetään hankkeen tuloksissa siten, että niistä ei voi tunnistaa yksittäistä henkilöä.

Vahvistan allekirjoituksellani suostumukseni ja vapaaehtoisen osallistumiseni tähän opinnäytetyöhön.

Osallistujan nimi: _____

Paikka: _____ Päiväys: ____/____/2019

Osallistujan allekirjoitus: _____

Suostumuksen vastaanottajan nimi: _____

Paikka: _____ Päiväys: ____/____/2019

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus: _____

Tervetuloa työpajaan perjantaina 18.1.2019

Toivomme osallistujien tutustuvan etukäteen Senioriopetuksen oppaaseen Omnian verkkosivuilla (<https://elehti.omnia.fi/books/nrpr/#p=1>)

ja pohtivan omia senioreiden opettamiseen liittyviä kokemuksiaan seuraavia kysymyksiä apuna käyttäen:

- Mikä asia/aihealue oppaassa on mielestäsi tärkein/keskeisin senioriopetuksen toteuttajan näkökulmasta?
- Millaisia oivalluksia Sinulla itselläsi on senioreiden opettamisesta tai senioreista oppijoina? Mikä niistä olisi hyödyllinen jakaa muillekin opettajille?

Kysymyksiin ei tarvitse vastata kirjallisesti, mutta voit halutessasi tehdä muistiinpanoja itseäsi varten. Keskustelemme yhdessä osallistujien pohdinnoista työpajassa.

Kiitos osallistumisesta ja näkemisiin perjantaina!

Ystävällisin terveisin
geronomiopiskelijät Heidi Pauna ja Minna Ruottinen
Metropolia Ammattikorkeakoulu

Palautelomake 1

Palautelomake senioriopetuksen koulutukseen osallistuneille

	Kyllä	Ei
Onko sinulla aiempaa koulutusta senioriopetuksesta?	☐	☐
Onko sinulla kokemusta senioreiden opettamisesta/ohjaamisesta?	☐	☐
Onko Omnian nettisivuilta löytyvä senioriopetuksen opas sinulle tuttu?	☐	☐

Asteikko: Täysin eri mieltä (1), täysin samaa mieltä (5)

Koulutus vastasi odotuksiani.	1	2	3	4	5
Koulutus tukee käytännön työtäni opiston opettajana.	1	2	3	4	5
Koulutuksen asiasisältö oli kiinnostava.	1	2	3	4	5
Toteutustapa sopi minulle.	1	2	3	4	5
Koulutuksen toteutustapa oli innostava.	1	2	3	4	5
Opin uutta senioriopetuksesta.	1	2	3	4	5
Koulutus oli sopivan pituinen.	1	2	3	4	5
Olen kiinnostunut osallistumaan myös jatkossa senioriopetuksen koulutuksiin.	1	2	3	4	5
Suosittelisin koulutusta kollegoilleni.	1	2	3	4	5
Koulutus kasvatti valmiuksiani antaa senioriopetusta.	1	2	3	4	5

Mikä oli hyödyllisintä koulutuksessa?

Mitä jäit kaipaamaan koulutukselta?

Muuta:

Seuraavat kysymykset koskevat yleisesti mielenkiintoasi koulutuksiin.

	Kyllä	Ei
Koen koulutuksiin osallistumisen tärkeäksi oman ammattitaitoni kehittämisessä.	☐	☐
Osallistavat menetelmät koulutuksessa tukevat oppimista.	☐	☐
Minulle paras aika osallistua koulutuksiin on viikonloppu.	☐	☐
Kokemusten jakaminen kollegoiden kanssa on arvokasta oman työn kehittämisessä.	☐	☐
Minulle sopisi verkkokurssi, jonka voin suorittaa itse valitsemanani ajankohtana.	☐	☐
Osallistumismotivaatiooni koulutusta kohtaan nousee, jos saan itse vaikuttaa sen sisältöön.	☐	☐
Minulle on tärkeää saada todistus suorittamastani koulutuksesta.	☐	☐
Riittävät ennakkotiedot koulutuksen sisällöstä vaikuttavat positiivisesti osallistumishaluuni.	☐	☐

Kiitos arvokkaasta palautteestasi!

Geronomiopiskelijat

Heidi Pauna ja Minna Ruottinen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Palautelomake 2

Palautelomake senioriopetuksen koulutukseen osallistuneille

	Kyllä	Ei
Onko sinulla aiempaa koulutusta senioriopetuksesta?	☐	☐
Onko sinulla kokemusta senioreiden opettamisesta/ohjaamisesta?	☐	☐
Onko Omnian nettisivuilta löytyvä senioriopetuksen opas sinulle tuttu?	☐	☐

Asteikko: Täysin eri mieltä (1), täysin samaa mieltä (5)

Koulutus vastasi odotuksiani.	1	2	3	4	5
Koulutus tukee käytännön työtäni opiston opettajana.	1	2	3	4	5
Koulutuksen asiasisältö oli kiinnostava.	1	2	3	4	5
Toteutustapa sopi minulle.	1	2	3	4	5
Koulutuksen toteutustapa oli innostava.	1	2	3	4	5
Opin uutta senioriopetuksesta.	1	2	3	4	5
Koulutus tuntui liian pitkältä.	1	2	3	4	5
Olen kiinnostunut osallistumaan myös jatkossa senioriopetuksen koulutuksiin.	1	2	3	4	5
Suosittelisin koulutusta kollegoilleni.	1	2	3	4	5
Koulutus kasvatti valmiuksiani antaa senioriopetusta.	1	2	3	4	5
Koulutuksen sisältö oli laajuudeltaan sopiva koulutuksen keston nähden.	1	2	3	4	5

Mikä oli hyödyllisintä koulutuksessa?

Mitä jäit kaipaamaan koulutukselta?

Muuta:

Seuraavat kysymykset koskevat yleisesti mielenkiintoasi koulutuksiin.

	Kyllä	Ei
Koen koulutuksiin osallistumisen tärkeäksi oman ammattitaitoni kehittämisessä.	☐	☐
Osallistavat menetelmät koulutuksessa tukevat oppimista.	☐	☐
Minulle paras aika osallistua koulutuksiin on viikonloppu.	☐	☐
Kokemusten jakaminen kollegoiden kanssa on arvokasta oman työn kehittämisessä.	☐	☐
Minulle sopisi verkkokurssi, jonka voin suorittaa itse valitsemanani ajankohtana.	☐	☐
Osallistumismotivaatiooni koulutusta kohtaan nousee, jos saan itse vaikuttaa sen sisältöön.	☐	☐
Minulle on tärkeää saada todistus suorittamastani koulutuksesta.	☐	☐
Riittävät ennakkotiedot koulutuksen sisällöstä vaikuttavat positiivisesti osallistumishaluuni.	☐	☐

Kiitos arvokkaasta palautteestasi!

Geronomiopiskelijat

Heidi Pauna ja Minna Ruottinen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

SENIORIPEDAGOGIIKAN KOULUTUSKOKONAISUUS

Sisältö:

- Senioriopetuksen opas: <https://elehti.omnia.fi/books/nrpr/#p=1>
- 1. Koulutus: Senioripedagogiikkaa opettajille – Seniori oppijana
- 2. Koulutus: Senioripedagogiikkaa opettajille – Seniorin voimavarat oppimisen tukena

Tavoitteet:

Koulutuskokonaisuuden tavoitteena on lisätä senioreita opettavien opettajien tietämystä ikääntyneiden oppijoiden erityispiirteistä, parantaa senioreiden oppimiskokemuksia ja tukea mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen. Opettajien tietämyksen lisääminen edistää ikääntyneiden oppimismahdollisuuksia ja lisää senioriopiskelijoiden arvostusta.

Koulutuksien tarjoamat valmiudet:

Koulutukset antavat opettajille valmiuksia kohdata senioriopiskelijoita ja tukea senioreiden oppimista ja opiskelua. Koulutus auttaa ymmärtämään ikääntymisen erityispiirteitä ja huomioimaan ne opetuksessa. Koulutuksesta saa eväitä käytännön työhön ja senioreiden kohtaamiseen oppimistilanteissa.

Kenelle:

Koulutukset on suunnattu kaikille kansalaisopistojen opettajille, mutta erityisesti niistä hyötyvät tuntiopettajat. Koulutukseen osallistumiselle ei ole pohjavaatimuksia eikä se edellytä aiempaa senioripedagogista osaamista. Opetus soveltuu kaikille senioreiden parissa työskenteleville ja muille aiheesta kiinnostuneille, jotka kokevat senioripedagogiikasta olevan hyötyä oman työnsä ja oman ammatillisen osaamisensa kehittämisessä.

Koulutusmuoto:

Koulutuksia ohjaa kokenut, senioriopetukseen perehtynyt aikuiskouluttaja. Koulutusten toteutustapoina ovat luennot, osallistavat menetelmät, ryhmätyö ja vertaisoppiminen kokemusten jakamisen kautta. Koulutuksien sisältö on käytännönläheistä, vuorovaikutteista ja opettajien omaa kokemuksellisuutta korostava. Koulutukset pohjautuvat Senioriopetuksen oppaaseen, joka on vapaasti saatavilla Omnian nettisivuilla (linkki yllä).

Koulutuksien kesto on n. 3 h / koulutus. Ryhmäkoko max. 20 hlöä/koulutus.

Koulutuksesta saa osallistumistodistuksen pyydettyä.

1. KOULUTUS: Seniori oppijana

Koulutuksen sisältö:

- **Senioripedagogiikan perusteet**
Kuka on seniori?
Mitä on senioripedagogiikka?
- **Ikääntyminen yhteiskunnassa**
Miten ikääntyminen näkyy yhteiskunnassa?
Ikääntyvien määrän kehitys
- **Aktiivinen kansalaisuus**
Seniorit aktiivisina kansalaisina
Muutokset senioreiden ajankäytössä
- **Seniorit ryhmässä ja oppimisen haasteet**
Ryhmän tuki oppimisessa
Oppimisen haasteita senioreilla

2. KOULUTUS: Seniorin voimavarat oppimisen tukena

Koulutuksen sisältö:

- **Seniori-ikä kokemuksellisuus**
Seniori-ikä elämänvaiheena
Oman seniorikäsityksen pohtimista
- **Voimavaralähtöisyys senioreiden opetuksessa**
Mitä voimavarat ovat?
Kuinka hyödyntää ja tukea senioreiden voimavaroja oppimistilanteissa?
- **Seniorioppijan erityispiirteet**
Senioren vahvuudet ja haasteet
Elämäkokemus ja yksilöllisyys
- **Opettajan rooli ja käytännön työ senioriopetuksessa**
Seniorin näkökulma oppimiseen
Opettaja seniorioppijan tukena
Käytännön vinkkejä

Koulutuskokonaisuus on toteutettu yhteistyössä Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnian ja Metropolia AMK:n geronomiopiskelijoiden kanssa osana vanhustyön koulutusohjelmaan kuuluvaa opinnäytetyötä (2019).

Opinnäytetyön tekijät: Heidi Pauna ja Minna Ruottinen.

OMNIA**TODISTUS**

on suorittanut**Senioripedagogiikan koulutuskokonaisuuden**

Koulutuksien tavoitteena on lisätä senioreita opettavien opettajien tietämystä ikääntyneiden oppijoiden erityispiirteistä, ja sitä kautta parantaa senioreiden oppimiskokemuksia ja tukea mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen.

Koulutuksien sisällöt:**1. Koulutus: Seniori oppijana**

Senioripedagogiikan perusteet

Ikääntyminen yhteiskunnassa

Aktiivinen kansalaisuus

Seniorit ryhmässä ja oppimisen haasteet

2. Koulutus: Seniorin voimavarat oppimisen tukena

Seniori-ian kokemuksellisuus

Voimavaralähtöisyys senioreiden opetuksessa

Seniorioppijan erityispiirteet

Opettajan rooli ja käytännön työ senioriopetuksessa

Opiskelumuotoina on käytetty luentoja, osallistavia menetelmiä, keskusteluja ja ryhmäharjoituksia.

Koulutuksien laajuus on yhteensä 6 tuntia.

Omnia, Espoon työväenopisto

_____ / 20__
